

**TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI**  
**CENTRUM DALŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ**

# **PŘEMYSLOVCI I.**

**PaedDr. Jaroslava Šiftová**

**Liberec 2014**

**Určeno pro interní potřebu Univerzity třetího věku**

**© PaedDr. Jaroslava Šiftová – 2014**

# Obsah

<b>Obsah</b> .....	5
Úvod.....	4
1. Počátky osídlení českých zemí .....	4
2. Slované.....	8
3. Sámova říše.....	10
4. Bájní Přemyslovci.....	11
4. 1 Praotec Čech a jeho pokračovatelé.....	11
4. 2 Doba sedmi bájných knížat .....	13
5. Velká Morava.....	16
6. Počátky českého státu .....	17
6. 1 Bořivoj a jeho synové.....	17
6. 2 Ludmila a Drahomíra .....	19
6. 3 Václav.....	19
6. 4 Boleslav I. Ukrutný .....	21
6. 5 Boleslav II. Pobožný .....	22
7. Evropa na počátku 2. tisíciletí.....	25
8. Český stát v první polovině 11. století.....	26
8. 1 Boleslav III. Ryšavý.....	26
8. 2 Jaromír.....	28
8. 3 Oldřich.....	28
8. 4 Břetislav I. ....	29
8. 5 Spytihněv II. ....	31
9. Český stát v druhé polovině 11. století .....	32
9. 1 Vratislav II./I. ....	32
9. 2 Konrád Brněnský.....	34
9. 3 Břetislav II. ....	35
10. Evropa ve 12. století.....	37
10. 1 Křížové výpravy do Svaté země.....	37
10. 2 Svatá říše římská a papežský stát .....	38
10. 3 Francie a Anglie .....	40
11. Český stát ve 12. století.....	42
11. 1 Bořivoj II. ....	43
11. 2 Svatopluk.....	44

11. 3 Vladislav I. ....	45
11. 4 Soběslav I. ....	47
11. 5 Vladislav II./I. ....	48
11. 6 Bedřich .....	50
11. 7 Soběslav II.....	52
11. 8 Konrád II. Ota .....	53
11. 9 Václav II.....	54
11. 10 Jindřich Břetislav.....	55
Přehled použité literatury .....	57
Přílohy .....	58

# Úvod

První historicky doložená vládnoucí dynastie Přemyslovců je současně i tou, která vládla v Čechách nejdéle. Počátek přemyslovské vlády neznáme, první písemná zpráva o knížeti Bořivojovi se vztahuje k roku 872, lze ale předpokládat, že jmenovaný kníže nebyl prvním představitelem dynastie. Poslední mužský člen rodu, král Václav III., byl zavražděn v roce 1306, Přemyslovci tedy stáli v čele země alespoň 434 let. Nevládli hned celému státu, první knížata byla spíše kmenovými náčelníky než panovníky, od konce 10. století ale již panovali Přemyslovci v oblasti, jež měla podobu raně středověkého státu.

S Přemyslovci jsou spojeny základy naší státnosti i počátky křesťanství v Čechách, přemyslovská doba je dobou proměny bezvýznamného, malého českého knížectví v silné evropské království. Přemyslovští vládcí prosluli jako světci i válečníci, diplomaté i nesmiřitelní rivalové, vynikající hospodáři i mecenáši umění, „Evropané“, ale i ničitelé vlastní země.

## 1. Počátky osídlení českých zemí

Podle starých českých mýtů patřili potomci bájného Přemysla Oráče k prvnímu, nejstaršímu obyvatelstvu naší země, je ale zřejmé, že osídlení Čech je mnohem starší. České země byly v glaciálách (dobách ledových) součástí nezaledněného pásu mezi dvěma velkými ledovci, skandinávským a alpským, a tvořily tak důležitou spojnicí mezi klimaticky studenější západní a teplejší jihovýchodní částí evropského kontinentu. Proto byly také v prehistorických dobách poměrně brzy osídleny, i když ani zde nebyly životní podmínky nejprůzračnější.

Doložené stopy osídlení se vztahují již k etapě nejstaršího paleolitu (z hlediska antropologického k době homo habilis- i když ten v Evropě doložen není- a z hlediska geologického k pleistocénu). Nález drásadla v Berouně či další archeologické objevy v Suchdolu či Čakovících napovídají, že se v oblasti středních Čech pohybovali předchůdci člověka dnešního typu již před milionem let. Nejstarší kosterní nález ale pochází z etapy starého paleolitu (750 000–250 000 let př. Kr.). V Přezleticích u Prahy byla vedle primitivních kamenných nástrojů, kosterních zbytků zvířat či zbytků ohniště a přístřešku objevena i část lebky člověka vzpřímeného (homo erectus). Nálezy staré 700 000 let dokládají působení člověka také na Písečném vrchu u Bečova nebo na Stránské skále u Brna.

Homo erectus žil v tlupách, uměl již užívat oheň a stavěl si i primitivní obydlí. Zdržoval se na březích jezer a řek, vedl pravděpodobně kočovný život, doloženy jsou jeho periodické návraty do sídlišť, související nejspíše se střídáním glaciál a interglaciál. Živil se sběrem i lovem (pramamut, sob, medvěd, nosorožec, patur, pižmoň, bizon, kuň Převalského, jelen, vlk, hyena), ke zpracování potravy si zhotovoval primitivní kamenné nástroje (valounová, úštěpová a jádrová industrie).

Zatímco o osídlení našich zemí ve starším paleolitu víme jen málo, jeskynní nálezy z doby středopaleolitické (250 000–40 000 př. Kr.) jsou již četnější a život člověka rozumného (homo sapiens) se jejich prostřednictvím dá podrobněji rekonstruovat. Moravské jeskyně Kůlna, Šipka či Předmostí u Přerova byly sídliště lidí, kteří stále žili ve 20tičlenné tlupě, živili se lovem

velkých zvířat, měli rozvinutější myšlení i vyšší zručnost než homo erectus. Doloženy jsou u nich první rituály i schopnost vyrobit jemnější kamenný nástroj.

Nejčtenější nálezy pravěkého osídlení českých zemí pocházejí z mladšího paleolitu (40 000–10 000 př. Kr.), z doby doznívání poslední doby ledové. Vykopávky zPředmostí u Přerova, Dolních Věstonic, Pavlova, Petřkovic nebo z jeskyně Pekárna plasticky prezentují život „lovců mamutů“ a jejich kulturu (pavlovien, magdalenien). Tito lidé žili pravděpodobně v rodově spřízněných skupinách, měli rozděleny mužské a ženské práce i specifické sociální role (náčelník, matriarchát). Živili se kolektivním lovem, měli značně rozvinutý duchovní svět, jak dosvědčují nejen nástěnné jeskynní malby, ale i keramické nebo kostěné sošky (venuše), nálezy píšťal, či pohřby s úctou k mrtvému a doklady kultů (kouzelnictví, počátky náboženství – kult dne a noci).

V mezolitických dobách (10 000–5 000 př. Kr.) se v souvislosti se změnou klimatických podmínek (holocén) výrazně proměnil život pravěkých lidí (homo sapiens sapiens, člověk dnešního typu). Menší rodové skupiny se usazovaly na březích jezer či řek a zde si začaly budovat stálá sídliště, osídlení ale nadále zůstávalo velmi řídké (naleziště Tašovice, Komořanské jezero). Po odchodu velkých zvířat na sever se naši předci začali ve vyšší míře věnovat lovu malých zvířat a rybolovu, tomu přizpůsobili i výrobu jemnějších kamenných, dřevěných i kostěných nástrojů (sekyrky, pilky, nože, luk, jehla), často jemně hlazených nebo vrtaných. V souvislosti se změnou vegetace upravoval a „zdokonaloval“ pravěký člověk i nástroje potřebné ke zpracování rostlin, nejen jako stravy, ale i jako „technického“ materiálu.

V 6. tisíciletí př. n. l., na prahu neolitu, se na našem území usazovaly skupiny obyvatel, přicházející z jihovýchodu (z přední Asie přes Balkán) a přinášející do české kotliny první zemědělské zkušenosti. Po asimilaci s původním osídlením nastal ve vývoji české prehistorické společnosti výrazný civilizační zlom, označovaný jako neolitická revoluce. Neolitické lidi žili v klimaticky „přívětivějších“ oblastech s úrodnou (sprašovou) půdou usedlým způsobem, od „kořistnického“ přecházeli k produktivnímu hospodářství, osvojili si základy rostlinné výroby, domestikovali první zvířata a začali se věnovat také pastevectví. V souvislosti s tím se proměnil i krajinný ráz, neolitický člověk rozšiřoval pole a pastviny na úkor lesních porostů (klučení, žďáření), kultivoval prostor, v němž žil. Objevila se i zcela nová odvětví, základ pozdějších řemesel, z nichž k nejvýznamnějším patřila výroba nádob (keramika) a textilií.

Stálá sídliště, tvořená nejčastěji 3–5 tzv. dlouhými, vícegeneračními domy a zásobárnou, spolu se stabilnějšími existenčními podmínkami s sebou přinesly i prudký populační růst a následnou změnu postavení muže a ženy (rodový patriarchát, párová rodina) i počátky společenské hierarchie spjaté s ekonomickým postavením jedince či rodu. Zdokonalil se rovněž duchovní život společnosti, hospodářská proměna ovlivnila vznik nového kultu matkyzemě, rytmus života zrcadlil vegetační cyklus, lidské představy o světě a místě člověka v něm se stávaly obecnější i abstraktnější.

Společnost se diferencovala také v místní, geografické souvislosti, výrazněji se odlišují kultury jednotlivých lokalit. V českých zemích se jednotlivé neolitické kultury definují buď podle typu užívané keramiky, nebo podle způsobu pohřbívání. Lid s tzv. lineární a volutovou keramikou (doložený i v jiných zemích střední Evropy) žil na březích řek a potoků středních a středozápadních Čech, často si budoval tzv. výšinná sídliště s ochrannými prvky, vedle kostrových pohřbů se u něj objevuje i žárový rítus (Březno u Loun, Bylany u Kutné Hory, Předměřice, Jeřice u Hořic, Mohelnice u Zábřehu). Pro lid s vypíchanou keramikou (sídlíště

doložena i v Maďarsku, Nizozemí, Francii) jsou vedle jiných tvarů a zdobení nádob typické mj. menší osady i menší domy (Bylany, Mšeno, Březno u Loun, Plotiště nad Labem, Předměřice nad Labem, Jaroměř). Téměř tisíc let trvala na našem území kultura lengyelská (Maďarsko, Rakousko, Slovensko, do pol. 4. tisíciletí), pro niž byly typické menší, zahloubené domy a tzv. rondely, stavby kruhového půdorysu (4-20 m v průměru), které plnily pravděpodobně kultovní funkce (Praha – Střešovice). Jednu z dílčích kultur lengyelského okruhu tvoří kultura s moravskou malovanou keramikou (Znojensko, Brněnsko, Bučovice).

Ve třetím tisíciletí pronikly do střední Evropy další kmeny ze západu, severovýchodu i jihu kontinentu a s nimi se naše území obohatilo o poznatky kultur eneolitických. Praveký člověk začíná pracovat s kovem (měď – chalkolit), užívá oradlo (hák), zvířecí p ota h i kolový vůz. Základem společnosti se stává rodina (dokladem jsou malé domy pro jednopárovou rodinu), prohlubuje se majetková a společenská diferenciac e, patriarcha získává v rámci rodu mocenskou pozici. Výšinná sídliště a první opevněná hradiště dokládají nejen moc sídla, ale i nutnost jeho obrany, tj. i narůstající antagonismus mezi obyvateli oblasti. V Čechách se rozšiřuje okruh kultury nálevkovitých pohárů, řivnáčské, kanelované a šňůrové keramiky i lidu zvoncových pohárů.

Dalším výrazným předělem ve společenském, hospodářském i kulturním vývoji se stává doba bronzová, v českých zemích ohraničená cca roky 2000-700 př. n. l., během níž dochází nejen ke společenské dělbě práce (oddělení zemědělství a řemesel), ale především se šíří užívání kovu (měkkou měď nahrazuje pevnější, i když křehká slitina – bronz) a s ním je spojen vznik nových řemeslných oborů (tavičství, kovolictví) i výroba nových nástrojů a zbraní (sekyry, dýky, sekeromlaty, meče, srpy, nože, šperky, kovové nádoby, zbroj, štít). Rozvíjí se také dálkových obchod, v přímé závislosti na surovinovém bohatství i klimatických a přírodních podmínkách se dále prohlubuje nerovnoměrnost ve vývoji jednotlivých evropských oblastí a kultur. Lid doby bronzové již žije v kmenovém uspořádání, má pevně stanovená společenská i hierarchizační pravidla, rozvinutý duchovní život a náboženské představy (kult slunce, kult ohně). V českých zemích je doba bronzová spjata s kulturou únětickou (složité pohřební rituály, kosterní pohřby s milodary, neopevněná sídliště – jižní Čechy), mohylovou (výšinná sídliště, kosterní pohřby pod mohylami Březno u Loun), knovízskou (složité pohřební rituály, kanibalismus – Knovíz u Slaného) a kulturou lužickou, tj. lidu popelnicových polí (pohřby žehem, urny).

Téměř celé poslední tisíciletí předcházející našemu letopočtu vyplňuje ve střední Evropě doba železná (700-přelom letopočtu), dělící se na dvě období: halštatské a laténské. Pro dobu halštatskou je typické častější užívání železa a formování nových společenských vrstev, válečníků a obchodníků. Výlučnější je také postavení aristokracie (jak dokazují mimořádné pohřební výbavy) a budování sítě opevněných hradišť jako center správy, obrany i sídel vládců. V Čechách je s tímto obdobím spojena bylanská, na Moravě horácká kultura, výjimečným archeologickým nalezištěm je Býčí skála v Moravském krasu.

Mladší doba železná (laténská) je spojena s nejvyspělejší střeoevropskou prehistorickou kulturou – s Kelty. Jejich původ není dosud přesvědčivě objasněn, přetrvává však názor, že keltské kmeny ze svých sídlišť na západě Evropy (Francie, Belgie) začaly cca v roce 400 př. n. l. expandovat jednak na Britské ostrovy, jednak na východ k Dunaji a na jih na Balkánský i Apeninský poloostrov. V Čechách se usadil keltský kmen Bójů (Bohemia). Keltové byli nejen velmi zruční řemeslníci (kosy, srpy, hrábě, pila, pluh, hrnčířský kruh, žebřík, hřebík, udice, zavírací špendlík, kování, sklo, kalená ocel, mýdlo, kalhoty, kilt, hnojení vápnem) a schopní

válečníci (kopí, válečné vozy, štít ze dřeva s kovovým pobitím, meč), ale i obchodníci či bankéři (statéry). Prosluli také jako stavitelé oppid (Závist, Stradonice) a urbií, mostů, silnic i hutí (Kostomlaty). Keltská společnost vykazovala všechny známky civilizace, v čele kmene stál král, opírající se o předáky a vojenskou družinu, kmenové území bylo jasně vymezeno stejně jako sociální role v něm. Propracované bylo i přírodní a antropomorfní polyteistické náboženství, spojené s věšteckými praktikami (druidové), slovesným uměním (bardi) i se šířením písma (ogham).

Poslední etapou pravěku je v českých zemích doba římská (počátek letopočtu 6. století), spojená na počátku s příchodem Germánů (malé stěhování národů), v závěru s příchodem Slovanů (velké stěhování národů). Již ve 2. století př. n. l. se začaly ve střední Evropě usazovat germánské kmeny, v Čechách a na Moravě především Markomani a Kvádové, přicházející ze severu a ohrožující na přelomu letopočtu hranici římského impéria (limes romanus v linii Rýn – Dunaj). Jejich první střety s Římany jsou doloženy již v letech 6–9 n. l. Z této doby pochází první zmínka o Marobudovi, germánském náčelníku, který se stal římským zajatcem. Tento muž je sice první historicky doloženou postavou žijící na našem území, o životním stylu jeho vrstevníků a potomků ale hovoří jen nepříliš četné archeologické nálezy a analogie se sousedními oblastmi. Podle dostupných zdrojů žilo v Čechách na počátku našeho letopočtu asi 300 000 Germánů, živicích se především zemědělstvím. Zatímco v rostlinné výrobě užitými pracovními postupy zaostávali za starší keltskou civilizací (dvojhonný systém, primitivní dřevěné nástroje), byli výbornými pastevcí, kteří dokázali chovaná zvířata nejen dobře vykrmit, ale také využít jako pomocníky při obdělávání polí či zpracování obilí. Ani v řemeslné výrobě Germáni nijak nevynikali, kovy pro ně byly vzácností, nástroje pro běžnou potřebu si vesničané, žijící v malých dřevěných domcích (Tuchlovice), většinou vyráběli sami. Společnost byla hospodářsky málo rozvinutá, což dokládají i četné pohřby s velmi chudou výbavou, s nimiž kontrastují bohaté hroby s římskou výbavou v blízkém sousedství (Mušov). Mnoho informací nemáme ani o kulturní vyspělosti Markomanů a Kvádů (a později i dalších přichozích kmenech Langobardů, Herulů, Durynků či Gepidů), lze však předpokládat, že byli ovlivněni přírodním polyteismem a s ním spjatými rituály a že stejně jako jiné kmeny užívali runové písmo (futhark, doloženo 5000 různých symbolů), bohužel význam mnohých znaků je dosud nejasný.

K další demografické proměně našeho území došlo v důsledku tzv. velkého stěhování národů. V 5. století došlo ve střední Evropě k prudkému úbytku obyvatel, část zde žijících germánských kmenů se připojila k těm, jež mířily na jih či západ Evropy, a opustila svá sídliště. Až po více než stu letech se ve střední Evropě začíná usazovat nové etnikum – Slované.

## 2. Slované

Starší česká historiografie většinou prezentovala příchod Slovanů do české kotliny jako příval mohutné vlny kmenů postupujících od Dněpru a Dněstru do „uprázdněných“ sídlišť klimaticky příhodnější střední Evropy. Poslední archeologická i historická bádání však dokazují, že Slované se s jinými evropskými kmeny potkávali již mnohem dříve a mnozí přicházeli na naše území ještě v době germánské. Slovanská etnogeneze ale zůstává dosud neobjasněná, víme jen, že Slované mají své kořeny mezi Indoevropany, že v době přelomu letopočtu (a pravděpodobně již mnohem dříve) žili ve východní Evropě (v oblastech dnešního Ruska) a byli typickou, většinou izolovanou zemědělskou kulturou s převažujícím rodovým zřízením.

Již římsí historici 2. století (Plinius, Tacitus) zmiňují ve svých pracích kmen Venedů žijící na východní hranici impéria. V oblasti západní Ukrajiny a Běloruska je v téže době popsána tzv. zarubyněcká kultura, u níž lze doložit kontakt s Římem i s Germány a jež trvala minimálně 300 let a ovlivnila i formování dalšího slovanského kulturního okruhu na jihu Ukrajiny a v Černomoří (černjachivská kultura). Z okruhu zarubyněcké kultury vyšly na počátku 6. století kultury Pěnkovka (Antové) a Korčak (Sklavíni). Slované užívající tyto kultury bývají v byzantských letopisech označováni jako „orači“ nebo „popelnicový lid“, protože u nich dosud přežíval žárový ritus.

První skupiny lidí zmíněných kultur překročily cca ve 30. letech 6. století Karpaty a vstoupily do prostoru střední Evropy, primárně ne však proto, aby se zde usadily, ale spíše aby jako vyhledávaní bojovníci zasáhli do četných etnických střetů v oblasti. Podařilo se jim nejspíš využít rozvratu mezi Germány a poměrně rychle začali osidlovat území východní Moravy a Slovenska, přičemž si podrobili i zde zůstávající původní obyvatelstvo. Do Čech přišla první vlna Slovanů pravděpodobně ve stejné době od severu Moravskou bránou (přes Malopolsko) i od jihu tzv. Trstenickou stezkou (kultura okruhu Praha- Korčak s keramikou tzv. pražského typu).

Podle teorie historika Dušana Třeštíka je příchod Slovanů do české kotliny spojen s mocenským sporem langobardských vládců Wacha a Hindigise. Právě jemu se snad v roce 535 podařilo získat v ozbrojeném sporu podporu Slovanů a ti po ukončení války „vyplnili“ místo po vyhnaných i dobrovolně odchozích langobardských elitách, snad i tak, že do prostoru Moravy a Slovenska přivedli své rodiny. Teorie Charvátova naopak předpokládá, že Slované měli v našich zemích po germánských válkách podřadné (služebné) postavení, ale že nakonec početně převážili ostatní etnika, asimilovali s nimi a v 7. století „poslovanštili“ celé území. Zpráva byzantského letopisce Jordana uvádí, že na konci 6. století Sklavíni obývali Moravu, Slovensko a země na východ a sever od jmenovaných, po odchodu Langobardů do Itálie (asi 568) osídlili i jih Moravy a rakouské Podunají. Zmíněny jsou též války Slovanů s Bavyry (původní obyvatelé Čech – Bojové, Baiuwarii) na přelomu 6. a 7. století.

V první polovině 7. století přichází na naše území z východu druhá, početnější vlna Slovanů, možná v souvislosti s posunem Avarů do střední Evropy. S ní pravděpodobně souvisí i počátky českého kmene, k ní se nejspíš váže pověst o příchodu praotce Čecha a tzv. zakladatelský mýtus. S touto skupinou se také na našem území poprvé objevuje slovanské náboženství – kult předků a přírodní polyteismus, prezentovaný např. Svarožicem, Velesem, Perunem či Radegastem.

Západní Slované, kteří se usadili na území Čech a Moravy, nepatřili k nejvyspělejším ani k bohatým kulturám tehdejší Evropy. Jejich zemědělství bylo velmi primitivní (přílohový osevní systém), znalost zpracování železa nedostatečná (užívané kovové nástroje byly považovány za poklady), nevynikali ani v řemeslné výrobě (neznali hrnčířský kruh, keramiku nezdobili). Chudé žárové a mohylové pohřby dokazují nízkou životní úroveň, milodarů je v hrobech velmi málo, převažují korálky, hřebeny, spony, jen výjimečně železný nůž. Bohaté pohřby elit jsou doloženy jen výjimečně (na Moravě, v Čechách žádný), lze se tedy domnívat, že ani ti nejdůležitější neoplývali bohatstvím.

Slovanské osídlení bylo řídké, vesnice byly situovány daleko od sebe. V jedné žilo cca 30-40 jedinců, rodiny žily v tzv. polozemnicích, zahlobených domech s jednou místností o půdorysu 8-12 m<sup>2</sup> a se sedlovou střechou pokrytou rákosem nebo slaměnými došky. V místnosti v severozápadním rohu stávala pec z neopracovaného lomového kamene, blízko ní byla do podlahy zapuštěna nádoba na vodu, někdy byla ve stěně zabudována i hliněná chlebová pec. Podlaha byla pokrytá slámou, v interiéru žili lidé společně s domácími zvířaty. Obyvatelé jedné vesnice měli společnou náves (se zásobárnou) a hospodařili nejen individuálně, ale i na tzv. občině (společně obdělávaná půda).

Etnikum tvořilo několik kmenů, jež byly vnitřně propojeny silnými rodovými, patriarchálními vazbami. V čele kmenů či rodů stála knížata. Knížecí družina většinou žila v opevněném, celodřevěném hradišti. Nejvýznamnější společenskou vrstvou byli vojáci (vojenská demokracie), kteří nejen chránili vlastní lid, ale často působili jako žoldněři v germánských vojích. Jejich přítomnost a aktivní účast v boji jsou v 6. století doloženy např. v Byzanci, Bulharsku nebo Itálii. Slovanští bojovníci prosluli jako vynikající jezdci a kopiníci (angon), ale známí byli také svou krutostí (narážení na kůl).

### 3. Sámova říše

Tak jako s nájedzy Avarů do střední Evropy souvisí příchod druhé „slovanské vlny“, je s nimi spjata i existence první „říše“, která zahrnovala i české země (nebo alespoň jejich část).

Asijské kočovné kmeny Avarů se v Evropě poprvé objevily v polovině 6. století. V 50. letech zahájily útoky na Byzanc (později, v roce 626, se pokusily dobýt Konstantinopol), v 60. letech poprvé napadly Franky, válčily i v Dalmácii a Itálii.

Na počátku 70. let se Avari usadili v Panonii a odtud pravidelně pořádali kořistnické nájedzy do okolních oblastí, tedy i na naše území. Protože Avari byli především pastevcí, snažili se ukořistit jednak zemědělské zásoby, ale i řemeslné výrobky, zbraně, kovy, jantar i sůl. Ohrožovali obchodní cesty, plenili slovanské vesnice, odváděli jejich obyvatele do otroctví. V postihovaných oblastech propuklo mezi roky 62+623 protiavarské povstání, jež přechodně sjednotilo obyvatele poměrně rozsáhlého území a do něhož se zapojil i franský kupec Sámó se svou družinou (ten se Slovanů pravidelně obchodoval). Měl osobní zájem na porážce Avarů, a protože měl s bojem s nimi zkušenosti z předchozích střetů, nabídl Slovanům vojenskou pomoc. Povstalcům se podařilo Avary odrazit a vděční Slované povolali Sámó „králem“ svého obranného kmenového svazu.

Zprávy o působení Sámó v uměle vytvořené „říši“ pocházejí z jediného pramene (Fredegarova kronika) a jsou poměrně kusé. Podle nich se Sámó oženil se 12 slovanskými ženami, s nimiž zplodil 37 dětí, 22 synů a 15 dcer. Ještě několikrát se mu podařilo odrazit nájedzy Avarů, na sklonku 20. let se ale dostal do konfliktu s franským králem Dagobertem, který usiloval o rozšíření své říše směrem na západ. K rozhodujícímu střetu došlo v roce 631 v bitvě u Vogastisburgu, v níž Sámó zvítězil a zajistil tak Slovanům, žijícím na území severního Rakouska, jihozápadního Slovenska, Moravy a Čech, relativní klid. Zmínka o bitvě je prvním písemným dokladem boje v Čechách, potíž je v tom, že se Vogastisburg dosud nepodařilo přesvědčivě lokalizovat. Snad se jedná o vrch Rubín u Kadaně, snad o Mikulčice, možné ale je i zasazení bojiště na území Saska nebo Bavorska. Podle Fredegarovy kroniky Sámó vládl kmenovému svazu 35 let, po jeho smrti (asi v roce 658) se říše rozpadla, neboť se ztratila její původní obranná funkce. Avari se dalších nájedzů vzdali a zaměřili svou pozornost na hraniční území Franské říše. Dlouholeté války byly ukončeny až v roce 796, kdy se Frankům podařilo dobýt avarský gring (hlavní tábor) a zajmout vládce (kagana). Avarské kmeny se poté z Panonie stáhly na východ, zůstavší splynuly s nově přichozím maďarským etnikem.

## 4. Bájní Přemyslovci

Fredegarovy zprávy o Sámově říši jsou spolu s drobnou zmínkou v díle Prokopiově („*germánští Herulové táhli z Podunají do Skandinávie přes země slovanských kmenů*“) z roku 512 jediným přímým dokladem toho, že v Čechách a na Moravě Slované vůbec žili. O Česích, Moravanech či Přemyslovcích nemáme z této doby (ale ani z dob pozdějších) vůbec žádné zprávy, nezbyvá nám tedy nic jiného, než pouze interpretovat nejstarší báje o původu českého národa.

Pověsti „o době praotce Čecha“ poprvé zachytil v 10. století mnich Kristián, do epické šíře je rozvinul ve 12. století kanovník Kosmas a po něm Kronika řečeného Dalimila nebo Přibíka Pulkavy z Radenína ze 14. století. K tradičnímu jádru přidal Václav Hájek z Libočan v 16. století řadu fabulací a takovýto celek potom převzal do svých Starých pověstí českých Alois Jirásek.

V současné době je již zcela nemožné určit, které části „zakladatelského mýtu“ pocházejí z tradiční lidové slovesnosti, které stvořili autoři podle své fantazie a které „okopírovali“ z jiných zdrojů. V Kosmově kronice je např. jasně prokazatelná souvislost českých dějin se starozákonními příběhy, ostatně autor jako kněz znal Bibli jistě dobře. Mojžíš přivedl svůj lid k zemi zaslíbené, Čech k hoře Říp; v Kanaánu vládli před vznikem jednotného státu soudci, stejně je označován i vladyka Krok. Jeho dcera Libuše je slavnou a suverénní kněžnou stejně jako biblická Debóra, Přemysl Oráč je zemědělec a přichází ke svému lidu z malé osady podobně jako první hebrejský král Saul. Sestry Kazi, Teta a Libuše symbolizují tři rodičí se křesťanské ctnosti (víra, naděje, láska) na kořenech tří symbolů pohanství (kouzelnictví, modloslužebnictví, věšectví). V nejstarších pověstech se ale v Kosmově interpretaci odrážejí i antické vzory, např. pověst o založení Říma. Dvojice jmen Čech – Čechy a Romulus – Roma jistě nejsou náhodné, v obou „zakladatelských“ pověstech se setkáme s pluhem, symbolem základu nového života, i se sedmi legendárními knížaty – králi. Dvojice Přemysla a Nezamysla by mohla mít svůj základ v indoevropském mýtu o božských dvojčatech (Prométheus a Epimétheus).

### 4.1 Praotec Čech a jeho pokračovatelé

Tradiční verze mýtu o vzniku českého národa uvádí, že Čech asi v roce 500 přivedl spolu s bratrem Lechem svůj kmen do české kotliny. Zde vystoupil na horu Říp a po pohlédnutí na krásnou, úrodnou zemi rozhodl, že právě zde se se svým lidem usadí. Jeho bratr Lech pokračoval v putování, odešel možná do Kouřimi (centrum Zličanů), možná až do Polska. Čech vládl svému kmeni 30 let, a když v 86 letech zemřel, byl pohřben do mohyly pod Řípem.

Je velmi pravděpodobné, že tato slavná česká pověst je zcela smyšlená, pravděpodobně samotným Kosmou. Odpovídá totiž známému latinskému vzoru (Romulus rozhodl, kde se usadí a kde vznikne Řím), zároveň vychází z biblického mýtu (Mojžíš přivádí lid do země „mlékem a medem“ oplývající). V Kosmově době bylo třeba do mýtu vtělit i rozšířenou představu společného prapředka (Mojžíš i Čech jsou přímými potomky Adama a Evy), jež začala být historiky odmítána až v 18. století. Všechny „konkrétní údaje“ v mýtu (letopočty, počet let vlády, mohyla) jsou pak dílem Václava Hájka z Libočan. Skutečnosti tak odpovídá pouze zmínka o tom, že si Slované přinesli do země „idoly“, sošky svých bůžků.

Odborné názory na příchod praotce Čecha se v průběhu dějin proměňují. Středověcí kronikáři věřili, že Češi přišli k hoře Říp po potopě světa a zmatení jazyků při bloudění národů světem a že území bylo do té doby liduprázdné. Daniel Adam z Veleslavína (16. století) již připouští, že slovanský kmen mohl přijít z Asie a mohl se v Čechách setkat s Germány, jež vypudil. Pavel Josef Šafařík (19. století) ve svém díle Slované starožitnosti uvádí, že Slované jsou svébytným evropským národem, zformovaným před 3000 lety a rovnocenným kulturně i dějinně s Řeky, Římany, Thráky i Germány.

Nejasný je i samotný původ jména Čech/Čechy. Slavista Josef Dobrovský hledal jeho kořeny ve staroslovanském „četi“ (začítí), Josef Jungmann byl zastáncem tvrzení, že jméno vzniklo jako hypokoristikon od osobního jména Čestmír, Česlav nebo Česta (v takovém případě by se ale jméno ve staroslovanštině psalo s jerem a ne s vloženým e, takže by nevznikl tvar Čechové, ale Češici nebo Čechovici). Lingvisté Josef Holub a František Kopečný vidí základ jména ve výrazu „čachy“ (sušší místo), svůj názor podporují odkazem k toponomastikům Čakovice nebo Čechůvky. R. Hošek jméno spojuje se staroslovanským kořenem „čel“ (člověk, čeled'), od něhož se koncovkách odvozovalo hypokoristikon, ozn. ačující člena čeledi, rodu, tj. „našince“. Další teorie spojuje Čechovo jméno s ruským frazémem „čachy lachy“ (kdovíkde).

Po skonu praotce Čecha se jeho mýtickým nástupcem stal **Krok**. Podle Kosmy se ujal vlády po dlouhé době bezvládí a své sídlo přenesl ke Zbečnu, podle Václava Hájka z Libočan byl Krok Čechovým synem, který žil se svou družinou nejprve ve Ctiněvsi, potom přenesl své sídlo na Budeč a dokonce prý začal budovat Vyšehrad, přisuzován mu byl i hrad Krakovec u Rakovníka. V souladu s Biblií bývá Krok označován jako soudce, tedy ten, kdo měl posílit pozici kmene na novém území a „připravit půdu“ pro postupné utváření státu. Křesťanstvím a lidovou slovesností je inspirována i existence Krokových dcer. Podobně jako v pohádkách jsou tři, přičemž nejmladší je nejchytřejší. Trojice prezentuje i tři základní křesťanské ctnosti, víru, naději a lásku, jež jsou prostřednictvím charakteristik dívek konfrontovány s třemi typickými (křesťany odmítanými) rysy pohanství: kouzelnictvím, modloslužebnictvím a věšteckými praktikami.

Nejstarší Krokova dcera **Kazi** je v zakladatelském mýtu popisována jako bylinkářka, žena s léčitelstvími schopnostmi a kouzelnice, která byla velmi oblíbená. Kronikář řečený Dalimil pro ni „vymyslel“ hrad Kazín, pohřbena byla údajně pod mohylu u Berounky. Podle Aloise Jiráka se provdala za Bivoje. Mladší **Teta** učila lidi modlit se k přírodním božstvům a údajně sama dokázala promlouvat s duchy, zůstala svobodná a bydlela na Tetině. Existence tohoto hradiště je doložena již v 9. století. Nejmladší, moudrá, cudná a ušlechtilá **Libuše** údajně žila na Libušině u Kladna. Zde je obranná tvrz doložena k 9.–11. století, na místě byly objeveny i pozůstatky keramiky pražského typu, dá se tedy soudit, že zde bylo staré slovanské sídliště. Podle Kosmy právě z Libušína věštila kněžna slávu Praze, podle Přibíka Pulkavy z Radenína založila Vyšehrad a věštbu pronášela až zde. Otec si ji vybral jako nástupkyni, ale přestože se projevovala jako moudrá a spravedlivá, muži pohrdali její ženskostí a s její vládou byli nespokojeni. V souladu s raně středověkým patriarchálním vnímáním společnosti i v souladu se starozákonním vzorem Kosmas „nenechal“ Libuši dlouho vládnout jako suverénní kněžna a přisoudil jí manžela **Přemysla Oráče ze Stadie**, zakladatele vládnoucí dynastie. Tak jako byl biblický Saul označen Bohem při hledání ztracených oslic, tak byl Přemysl „nalezen“ Libušiným ořem. Již jeho jméno naznačuje, že byl protikladem Libuše, prezentující extázi a živelnost. Muž přemýšlí, je reprezentantem zákona, rozumu a pořádku. Jeho „oráčský původ“

symbolizuje nejen sepětí se zemí, ale i úrodnost a plodnost. Pluh se v mýtu objevuje stejně jako např. v antickém vyprávění o založení Říma, kde Romulus vyoráním brázdy lokalizoval své město. Pověsti o oráči jako neurozeném zakladateli vládnoucí rodu jsou doloženy i u jiných národů, např. u Poláků nebo Gótů.

Přemyslu Oráčovi byla ve středověku vykazována mimořádná úcta. Česká knížata i králové údajně při nastolování či korunovaci obouvali Přemyslovy lýčené stěvíce a brali si na rameno jeho mošnu. Vyobrazení Přemysla ve znojenské rotundě sv. Kateřiny pochází již z roku 1134 (výzdoba rotundy možná byla Kosmovým inspiračním zdrojem), ze stejné doby je i obraz „zakladatele“ v Hasenburském rukopise.

## 4. 2 Doba sedmi bájných knížat

Podle pozdější tradice měli Přemysl s Libuší tři syny, Nezamysla, Radobýla a Lidomíra. V souladu s biblickou i raně středověkou tradicí se podle Kosmy stal otcovým nástupcem Nezamysl, první ze sedmi legendárních přemyslovských knížat.

Základ jmen bájných Přemyslovců, poprvé uvedených v Kosmově kronice (**Nezamysl, Mnata, Vojen, Vnislav, Křesomysl, Neklan, Hostivít**), je opředen záhadami a nejasnostmi. Někteří historici se domnívají, že kronikář volil stará slovanská jména, v jeho době již neužívaná, aby byla odlišná od pozdějších „lepší“ křesťanských, podle Závíše Kalandry jsou jména odvozena dle názvů dní (Nezamysl – neděle, Mnata – Montag – pondělí atd.). Vladimír Karbusický objevil v pramenech z 9. století záznam poselství Čechů k Frankům „*Krok' kazi (Tetha), lubossaprzemysl, nezamysl m'natavoj'nu'ni zla, kr'zmy s' neklan (am), gosti vit*“ (v překladu: *Zastav své kroky, Tetha oslovení tehdejšího vůdce Franků – a raději přemýšlej, nezamýšlím na tebe vojnu ani zla, kříži my se neklaníme, hosty vítáme*), i ten mohl Kosmu inspirovat k pojmenování bájných přemyslovských knížat.

Osudy Přemyslových bájných potomků v kronikách podrobně popisovány nejsou. Neklan, Mnata a Vojen jsou pouze jmenováni, větší díl pozornosti věnuje Kosmas až Vnislavovi. Kníže je charakterizován negativně, „*oddán břichu, podobal se dobytku a duše mu byla na obtíž*“ (podobná hodnocení i v latinských letopisech z doby Caesarovy), neboť do jeho doby kronikář vkládá informaci o vzniku Lucka (to odkázal Vojen mladšímu synu Vlastislavovi) a postupně se utvářejícím antagonismu mezi Čechy a Lučany. Vnislavův syn Křesomysl je prezentován jako kníže, za jehož vlády se v zemi rozmáhá těžba vzácných kovů, ale zároveň jako vladař, který se již střetává se silnou rodovou aristokracií (pověst o Horymírovi).

Další bájný Přemyslovec Neklan snad již sídlil na Levém Hradci. Kosmas jej představuje jako mírného a dobromyslného muže, ale zároveň jako knížete, za něhož vyústil spor s Lučany do krvavé lucké války, uzavřené velkou bitvou u Turska. Zde české voje vedené statečným Tyrem (Čestmírem) porazily luckého knížete Vlastislava. V bitvě zahynul nejen Tyr, ale i Vlastislav. Jeho osiřelého synka Zbyslava se pak ujal sám Neklan a svěřil jej do péče svému příteli Durynkovi. Ten však v dítěti viděl nepřítele a zabil je, ke knížeti si pak šel pro odměnu za svůj čin. Byl potrestán odsouzením k sebevraždě a svůj život ukončil oběšením na olši nedaleko Prahy (Durynkova olše). V báji o Neklanově době opět můžeme nalézt analogii s antickými látkami: Neklan posílá do bojů svého dvojníka Tyra, stejně jako Achilles v trójské válce Patrokla, oba dvojníci v bitvě padnou. Na bitevním poli se podle Kosmy mělo utkat 20 000 bojovníků, toto číslo je však přemrštěné a spíše podle antických či franských vzorů zdůrazňuje význam bitvy. O samotných Lučanech nelze říci, zda byli kmenem skutečným či

bájným, zda skutečně soupeřili s Čechy o moc nebo se stali fiktivními konkurenty, jejichž „porážka přispěla ke slávě Přemyslovců“. Kronikáři umisťují jejich sídliště na Žatecko do povodí Ohře.

Posledními bájnými Přemyslovci jsou Neklanovi synové Hostivít a Děpolt. Ten jako mladší dostal od otce Kouřimsko (poněkud „těžkopádné“ vysvětlení původu Děpolticů, přemyslovské rodové větve), starší Hostivít Čechy. O jeho vládě opět kroniky mlčí, známé je pouze jméno jeho syna Bořivoje, prvního Přemyslovce, o kterém se zmiňují i další historické prameny.

Přestože jsou naše nejstarší pověsti plné „detailů a podrobností“, za které „vděčíme“ nejen nejslavnějšímu kronikářskému fabulátorovi Václavu Hájkovi z Libočan, ale i Aloisi Jiráskovi, který pro povzbuzení národní hrdosti také leccos „domyslel“, historicky ověřitelných faktů je však minimum. Lze doložit jen to, že první Slované se na našem území usazovali u břehů řek, uctívali přírodní božstva, že osídlení země bylo velmi řídké a úroveň zemědělské produkce i využití kovů nízká.

Na přelomu 7. a 8. století jsou doložena první opevněná hradiště, vznikají také první kmenové svazy (náčelníci nejsilnějších kmenů si podrobovali ostatní) v jejichž čele stojí knížata. Existuje již i vrstva poddaných. V 9. století je archeologicky doložena síť hradišť na soutoku Berounky a Vltavy, Tetín, Libušín, Budeč i Levý Hradec, kde podle pověsti žil kníže Neklan. Hradiště z dob bájných knížat jsou doložena i v Nezamyslicích, Hostivicích či Měnicích, také místní jména k pověstem odkazují. Archeologické nálezy potvrzují i fakt, že na Turském poli u Ohře skutečně byla svedena velká bitva (hradiště Vlastislav, mohyly), nikdo ale nemůže prokázat, že zde proti Lučanům bojoval udatný Tyr. Je pravděpodobnější, že tu svedl bitvu s odbojnými velmoži kníže Bořivoj, možná se v místě střetl až Boleslav I. se svým dlouholetým nepřítelem Otou I. Saským. Oproti tomu bájný Vyšehrad, odkud vedl Ctirad válku s dívkami a statečný Horymír se na Šemíku vrhal ze skály, byl v dobách pověstí pustým místem zvaným Chrasten (plný chrastí – křovin), i Praha byla v dobách Přemyslovců jen „vyprahlá“.

Dalšími písemnými prameny lze dobu bájných Přemyslovců doložit velmi kuse, drobné zmínky nalézáme jen v záznamech v listinách a kronikách Franské říše (Fredegarova kronika, Fuldské anály, Métská kronika), z nichž nejstarší pocházejí až z konce 8. století. K roku 788 je zmiňováno zřízení české marky v severním Bavorsku, hraničního území hájícího Franskou říši před kmenem Čechů. Roku 791 prošla franská armáda přes území Čechů. V roce 805 a 806 opakovaně došlo k obléhání českého Canburgu (snad Kanina u Kokořína) Franky. Poprvé trvalo obléhání 40 dní, v následujícím roce se jej účastnily tři franské sbory. V bojích byl zabit i Lech (nejde však o jméno, ale o hodnost). Je pravděpodobné, že se v této době Karel Veliký snažil připojit Čechy do soustavy závislých marek, což se mu pravděpodobně podařilo, neboť když v roce 814 zemřel, byla v pohřební řeči zmíněna i česká marka jako země císařem podrobená. V roce 817 přebírá Ludvík Pobožný vládu i nad českou markou a nad Slovary východně od Bavor. V roce 822 se konal Frankfurtský sněm, jehož se účastnili i zástupci z Čech a Moravy (Marvani). Z roku 845 pochází záznam o tom, že 14 českých velmožů přijalo v Řezně křest. V roce 856 uznali čeští velmožové svrchovanou vládu východofranského Ludvíka Němce. V roce 857 dobyli Frankové na jihu Čech obec jakéhosi Vistracha a jeho syna Slavitaha (pravděpodobně odmítal výše uvedenou svrchovanost uznat). V roce 871 byla nejmenovaná dcera českého vojvody provdána na Velkou Moravu, její svatební průvod přepadli Frankové a ukořistili 644 koní. Roku 872 do Čech vpadlo franské vojsko a střetlo se kdesi u Vltavy s pěti českými „vojvody“, mezi nimiž je jmenován i Bořivoj. Církevní anály

zaznamenávají v roce 882 smrt českého poustevníka Ivana (nad jeho hrobem byl v roce 1033 vybudován benediktýnský klášter Svatý Jan pod Skalou).

## 5. Velká Morava

Bájní Přemyslovci jsou tradičně spojováni se středními Čechami, mnozí historici ale celý „Kosmův rodokmen“ zpochybňují a někteří dokonce tvrdí, že zakladatelé rodu vůbec nepocházeli z Čech, ale z Moravy. Na území dnešní Moravy a západního Slovenska se v první třetině 9. století vytvořil první státní útvar ve střední Evropě, označený byzantským císařem Konstantinem VII. Porfyrogenetem jako Velká Morava (velká = vzdálená, „bližší“ Morava ležela na území dnešního Srbska).

V souvislosti s porážkou Avarů a s poklesem franské moci se začaly na počátku 9. století upevňovat pozice slovanských velmožů, z nichž mnozí usilovali o ovládnutí sousedních území. Zatímco o situaci v Čechách nevíme téměř nic, na Moravě se rychle prosazoval rod Mojmirůvců, na západním Slovensku Nitrané. Asi v roce 833 moravský kníže Mojmír porazil a vyhnal nitranského Pribinu a spojením obou území položil základ pozdější Velké Moravě. Centrum rodícího se státu leželo na jihu (Velehrad, Staré Město, Mikulčice). Morava se rozvíjela poměrně překotně, Mojmír dokázal pro posílení rodových pozic využít jednak sjednocující sílu křesťanství (zpráva z roku 831 říká, že „*Reginhar pokřtil v Pasově všechny Moravany*“), jednak krizi Franské říše, jež se v roce 843 rozpadla. V roce 846 byl Mojmír svržen svým synovcem Rastislavem, podporovaným východofranským Ludvíkem Němcem. Ten věřil, že s pomocí Rastislava získá vliv nad Moravou, situace se však obrátila. Rastislav se všemi prostředky snažil o vymanění z franského vlivu a usiloval o prosazení plné politické i náboženské suverenity. S Ludvíkem vedl v 50. letech otevřenou válku, kvůli oslabení církevního vlivu franských kněží pozval kníže na Moravu věrozvěsty z Byzance. Konstantin s Metodějem přišli v roce 863/864 do prostředí, kde už mělo křesťanství své pevné zázemí. Na Moravě stálo 29 kostelů, kníže dokonce usiloval o zřízení biskupství. Působení „soluňských bratří“ tak primárně nesouviselo s vlastní christianizací země, ale spíše s upevněním její církevní suverenity. K té jistě přispělo společné dílo bratří, utvoření bohoslužebného jazyka staroslověnštiny, písma hlaholice i překlady zásadních náboženských textů do „srozumitelné“ řeči. Významná byla i mise bratří do Říma, díky níž vzniklo první středoevropské moravsko-panonské biskupství. V 60. letech byla Rastislavova pozice oslabena jednak neúspěšnými válkami s Východofranskou říší, jednak spory se ctižádostivým synovcem Svatoplukem, dosavadním správcem Nitranska. Ten se proti svému strýci spojil s Ludvíkem Němcem. V roce 870 byl Rastislav zajat, oslepen a uvězněn kdesi v Bavorsku. Svatopluk byl pak postaven do čela franské armády, jež měla definitivně porazit Moravany, kníže ale přeběhl a ujal se vlády na Moravě. Jako velkomoravský kníže si Svatopluk počínal velmi dobře. Poté, co definitivně odrazil východofranské útoky (874), usiloval o upevnění a rozšíření vlastního státu. Na počátku 80. let si podmanil české kmeny, později Spišsko, Vislansko i sever Maďarské nížiny. V téže době se dostal do otevřeného sporu s arcibiskupem Metodějem (o monogamii), a v roce 884 byl exkomunikován. O rok později Metoděj zemřel a Svatopluk nechal jeho nástupce Gorazda i všechny žáky vyhnat ze země. Následně pozval na Moravu a do Čech bavorské kněze. Za knížete Svatopluka dosáhla říše největšího územního, společenského i kulturního rozmachu, po Svatoplukově smrti ale začala její moc upadat. Nový kníže Mojmír II. musel čelit jednak novému náporu východofranské říše, jednak nájezdům nových obyvatel panonské nížiny, Maďarů. Jejich útokům nakonec Velkomoravská říše mezi lety 903 – 907 podlehla a zmizela z mapy Evropy takřka beze stopy. Na její dědictví navázaly nové středoevropské středověké státy: český, uherský a polský.

## 6. Počátky českého státu

Prvopočátky českého státu není pro nedostatek pramenů možné spolehlivě vymezit. Z předchozí kapitoly je zřejmé, že velmoži žili v Čechách již 30–50 let před prvním doloženým knížetem přemyslovského rodu (křest v Řezně v roce 845). Komu ale vládli? Česká kotlina byla v 9. století stále velmi řídko osídlena, většinu její plochy pokrývaly pralesy, malé osady byly roztroušeny daleko od sebe, většinou u říčních toků. Ve středních Čechách je doloženo několik hradišť (tzv. hnízd), jež společnou palisádou a příkopem opevňovala nejen dvorec, ale i ostatní domy v osadě. Až v druhé polovině století se hradiště stávají rezidencí náčelníků a církevním centrem (kamenné kostelíky) a vesnice jsou situovány pod hradiště.

Podle tzv. kmenové teorie žilo v české kotlině vedle sebe několik (cca 15) kmenů, např. Lučané (Žatecko), Lemuzi (Bílina), Zličané (Kouřim, Čáslav), Doudlebové (jižní Čechy), Charváti (východní Čechy), Pšované (Mělnicko), Čechové (stř. Čechy). Tyto kmeny byly postupně sjednocovány knížecím rodem Přemyslovců z kmene Čechů. Ten v polovině 9. století ovládal významná hradiště ve středních Čechách, Levý Hradec, Budeč, Tetín nebo Libušín. Úzkou vazbu měl i k posvátnému okrsku Žiži nad Prahou, kde byl později vybudován hrad českých panovníků. Podle tzv. rodové teorie bylo naše území osídleno jediným kmenem Čechů, v němž se postupně zformovalo 14 rodových knížectví.

Bez ohledu na teorie o genezi Čechů platí, že český stát se utvářel v 9. století pod vlivem dvou státoprávně a mocensky vyspělejších „sousedů“, Franské říše a Velké Moravy. Oběma těmito říšemi byl ovlivňován, obě chtěly prosadit svou moc na území Čech a při vojenských vpádech se zde střetávaly právě s Přemyslovci jako čelními představiteli kmene (či kmenů).

### 6.1 Bořivoj a jeho synové

Prvním doložitelným „knížetem Čechů“, jmenovaným nejen v pověstech, ale i ve franských pramenech, byl Bořivoj, žijící v druhé polovině 9. století pravděpodobně na Levém Hradci. Z útržkovitých údajů lze odvodit, že Bořivoj (žil asi v letech ~~882~~) vládl poměrně nevelkému území v době, kdy na velkomoravský stolec dosedl Svatopluk. Ten si postupně Bořivojovo území i knížete samotného podmanil, není však jasné, jak silná byla závislost Čechů na Moravě. Určitě se postupně prohlubovala již od dob Rastislavových. To dokládá i zpráva z roku 871 o franském přepadení svatebního průvodu směřujícího na Moravu (možná z Čech), při kterém prý bylo ukradeno 644 koní. V roce 872 je Bořivoj (Gorivej), uváděn jako Svatoplukův spojenec při tažení proti Frankům, podobně je tomu i při podpisu míru ve Forchheimu v roce 874.

Nejpozději na počátku 80. let se Bořivoj oženil s Ludmilou, dcerou Slavibora z kmene Lučanů, pocházející ze starého Srbska (středisko Žič). Podle starší historiografie (Kosmas) pocházela kněžna z kmene Pšovanů (Pšov u Mělníka). Manželé jsou v Kosmově kronice společně zmiňováni až k roku 882, kdy údajně měli s dalšími 30 členy přemyslovské družiny přijmout na Svatoplukově dvoře křest z rukou samotného Metoděje. Podle jiných letopisů a legend je Metoděj pokřtil v Čechách nebo ke křtu do Čech vyslal svého žáka Kaicha. V době křtu (80. léta 9. století) byla založena rotunda sv. Klimenta na Levém Hradci, odtud pak byla v Čechách rozšiřována staroslověnská christianizace. Všechny verze křtu knížecího páru jsou ale málo pravděpodobné, spíše dokládají uznání Svatoplukovy svrchovanosti nad Čechami a Bořivojovu podřízenost Velké Moravě. V letech 882/884–894 byly Čechy určitě přímou

součástí Velkomoravské říše. Proti Bořivojově závislosti na mocném sousedu se v polovině 80. let zvedla v Čechách vlna odporu, jež vyvrcholila v ozbrojené povstání (tzv. Strojnírovo), to se ale knížeti za pomoci Svatopluka podařilo potlačit.

Asi v roce 885 přenesli Přemyslovci své sídlo do Prahy k posvátnému vrchu Žiži. Zde stál obřadní kamenný stolec, na nějž byla slavnostně dosazována knížata, zvolená kolokviem velmožů. Při obřadu byl nový kníže obut do lýčených střeviců, později oblečen do selského oděvu (připomínka bájného zakladatele, možná i pozůstatek slovanského rituálu k zajištění úrody) a jeho pozice byla stvrzena pokřikem přítomných. Volený kníže, který měl svrchovanou moc výkonnou, zákonodárnou i soudní („knížecí vůle“), byl určitě již v 9. století křesťanem, neboť byl ostatními středoevropskými vládci vnímán jako rovnocenný partner. Přesto je prokázáno, že až do konce 11. století do jeho volby a nastolení církev nezasahovala a ponechala ji zcela v rukou kmenových předáků a rodové aristokracie. Zvolený kníže vládl zemi tzv. „z koně“, tj. objížděl spolu se svou družinou zemi, aby ji mohl snáze ovládnout a zároveň zajistit dostatek zásob pro sebe a své družiníky. V ovládaném prostoru proto zakládal střediska, která mu mohla poskytnout útočiště a která v době jeho nepřítomnosti zajišťovala pořádek v oblasti. Z těchto center se postupně vyvíjela tzv. hradská soustava, jež se v 11. století stala základem rozdělení země na správní obvody.

Na místě posvátného vrchu Žiži nad Vltavou (pozdější areál Pražského hradu) vybudovali Přemyslovci po roce 885 hradiště s kamenným kostelíkem Panny Marie (mezi dnešním 2. a 4. nádvořím). To bylo již na přelomu století opevněno a stalo se základem ústředního knížecího hradu Praha.

Po Bořivojově smrti (asi 889) se velkomoravský Svatopluk stal bezprostředním vládcem nad Čechami, přestože Bořivoj po sobě zanechal dostatek potomků, podle Kosmy čtyři dcery a tři syny, z nichž jménem známe pouze Spytihněva a Vratislava. Svatoplukova svrchovaná vláda vede některé historiky k prosazování teorie, že Bořivoj nepocházel z Čech, ale že byl synem velkomoravského knížete a vládcem v Čechách se stal díky sňatku s Ludmilou, dcerou konkurenčního lučanského vladyky (lucká válka). Podle této teorie se nejstarší syn Bořivoje jmenoval Přemysl a až on se stal zakladatelem dynastie.

Svatoplukovu svrchovanost v Čechách potvrdil v roce 890 i východofranský kníže Arnulf, v roce 894 ale velkomoravský kníže zemřel a pravděpodobně sám Arnulf prosadil v zemi vládu Bořivojova syna Spytihněva, snad aby omezil moc Mojžíra II., snad aby si z Čech utvořil nárazníkové území při nájezdech Maďarů. Jiná teorie říká, že Spytihněv se z Mojžírovoy moci vymanil sám, ale v roce 895 se dobrovolně podřídil Arnulfovi, aby získal „ochranu“ před Moravany.

Historické prameny o Spytihněvovi mnoho informací nepřinášejí. Z letopisů se dozvídáme, že byl nejstarším synem Bořivoje a Ludmily, že se narodil asi v roce 875 a dožil se cca 40 let. V době jeho vlády se posílil politický příklon Přemyslovců k Bavorsku. V souvislosti s tím se v Čechách začala šířit i latinská liturgie na úkor staroslověnské. Spytihněvovi je připisováno založení rotundy sv. Petra a Pavla na Budči, nejstarší částečně dochované stavby na území Čech, která je zároveň dokladem pronikání románského slohu na naše území. Kníže Spytihněv zemřel asi v roce 915 a pravděpodobně byl spolu se svou manželkou pohřben v kostelíku Panny Marie na Pražském hradě.

Po Spytihněvově skonu se ujal vlády ve středních Čechách jeho mladší bratr Vratislav (narozen asi 888, zemřel 921). Ani o jeho osobnosti a krátké vládě se mnoho informací nedochovalo.

Vratislav je spojován s úspěšnou obranou Čech před maďarskými nájezdy, je mu připisováno založení kostela sv. Jiří na Pražském hradě (zde je pohřben). Kníže byl cca od roku 906 ženatý s Drahomírou z kmene Stodoranů z Havolanska (Braniborsko), měl údajně sedm dětí, tři syny a čtyři dcery, ale jménem jsou známi pouze Václav, Boleslav, Spytihněv a Přibyslava.

## 6. 2 Ludmila a Drahomíra

Po Vratislavově smrti neměl rod dospělého nástupce, proto se vlády v zemi ujaly kněžny vdovy – Vratislavova matka Ludmila (žila asi v letech 860–921) a jeho manželka Drahomíra (narozena asi 890, zemřela po roce 935). Obě se staly, nejspíše na základě rozhodnutí velmožského kolokvia, regentkami nezletilých knížecích synů. Tento fakt je dokladem toho, že Čechy byly již v roce 920 bezpečným a silným panstvím, jež se nemuselo bát dočasné absence „vlády mužské ruky“.

Podle legendistického vyprávění byla Ludmila pověřena výchovou osiřelých chlapců a Drahomíra se měla věnovat správě země. Ludmila prý vedla své vnuky ke křesťanství, zatímco Drahomíra uctívala pohanská božstva. Ludmila byla mírná, bohabojná, Drahomíra krutá a mocichtivá. Historická pravda se ale od legend výrazně liší. Různé drobné zmínky v pramenech naznačují, že obě ženy byly křesťanky, obě se měly na regentské vládě podílet rovným dílem, obě ale chtěly mít rozhodující slovo. Zatímco Ludmila se v zahraniční politice přikláněla k Bavorsku, Drahomíře bylo bližší Sasko. Spory mezi oběma autoritativními vládkyněmi (pravděpodobně účelově podněcované německými knížaty) vyvrcholily vyhnáním (nebo dobrovolným odchodem) Ludmily na hrad Tetín a jejím následným zavražděním. 15. září 921 byla kněžna Ludmila při večerní modlitbě přepadena, podle legendy najatými vrahy Tunnou a Gommonem, a uškrcena, její tělo bylo potom „zahrabáno“ na Tetíně u hradební zdi. Iniciátorkou atentátu asi skutečně byla kněžna Drahomíra, existuje však odůvodněná domněnka, že se k akci nechala přemluvit proto, aby podpořila mocenské zájmy svého staršího syna Václava. Ten údajně matkou pro tento zločin pohrdal, v roce 925 nechal ostatky své babičky převézt do Prahy a pohřbít v kostele sv. Jiří na Pražském hradě. U hrobu uctívané mučednice byl v roce 972 založen první ženský klášter v Čechách, v roce 1144 byla (z iniciativy papežského legáta Quida di Catella) Ludmila svatořečena.

Po Ludmilině smrti Drahomíra dále vládla v Čechách jako regentka. Když se starší Václav v roce 924 ujal vlády, vykázal matku z Prahy. Není doložitelné, zda byla vězněna na Budči nebo vyhnána ze země, ale již v roce 925 byla synem přijata zpět, na vládě se však již nijak nepodílela. Na znamení pokání prý nechala na Tetíně postavit kostelík zasvěcený sv. Michalovi, žila střídavě v Praze a ve Staré Boleslavi na hradišti svého mladšího syna. Zde se také stala přímou svědkyní atentátu na svého staršího syna, postarala se prý i o přenesení těla do kostela a následný pohřeb. Protože patřila mezi Václavovy „věrné“, byla i ona Boleslavovou klikou stíhána a ve snaze zachránit si život opustila zemi a uchýlila se snad do Charvátska.

## 6. 3 Václav

(narozen asi 907, vládl asi 924–935)

Nejstarší syn Vratislava a Drahomíry Václav se narodil pravděpodobně ve Stochově. Spolu s bratry Boleslavem a Spytihněvem (ten zemřel velmi mladý) byl vychováván na Budči. Zde se mu dostalo na svou dobu výjimečného vzdělání (kněz Pavel Učen), uměl latinsky i řecky,

zároveň byl, snad z popudu babičky Ludmily, vychováván jako dobrý křesťan. Není však pochyb o tom, že byl veden i k tomu, aby se jednou stal spolehlivým, silným knížetem. Dokladem jeho zapojení do politiky jsou i drobné zmínky o cestách mimo zemi v době Ludmiliny smrti.

Přestože byl Václav v pozdějších legendách líčen jako „svatý muž“, drobné letopisecké náznaky napovídají, že jeho život byl zcela „normální“, měl rád hru v kostky, chutnalo mu víno, nestránil se žen. Údajně byl otcem alespoň jednoho syna (Zbraslava), snad byl i ženat, manželku však prý zapudil pro nevěru.

Vlády se kníže Václav ujal někdy mezi roky 925. V legendách proslul především jako dobrý křesťan, který se snažil mírnit kruté pohanské tradice („bořil šibenice“, rušil obětní místa), zakládal kostelíky, podporoval christianizaci země. To však nebylo v době, kdy křesťanství pomáhalo v Evropě posílení pozic „jediného vládce“, nic výjimečného. Mírněním a zákazy krutých tradic, zakládáním nových hospodářských subjektů (vinic) i příklonem ke křesťanským zvykům a obřadům usiloval kníže především o hospodářskou stabilitu a upevnění své svrchované vlády v dosud nepřilíš stabilním státě. Svou (a rodovou) pozici musel často hájit i silou, jak dokládají zmínky o jeho vítězném boji s kouřimským vládcem Radslavem či s Bavorsy nebo známější (legendistické) popisy jeho napjatého vztahu k saskému vládci Jindřichu Ptáčníkovi. Suverenitu vlastní vlády i klid pro hospodářský rozvoj země si ve sporu se silnějším sousedem zajistil prozíravým uzavřením míru (929), spojeného s povinností platit každoroční tribut pacis (údajně, podle Kosmy, 120 volů a 500 hřiven stříbra). Tato daň (v tehdejší Evropě zcela běžná, sám Ptáčník platil tribut pacis Maďarům) byla později knížeti vyčítána jako slabost a v tradiční české historiografii byla pokládána za zásadní důvod rozkolu mezi Václavem a jeho mladším bratrem Boleslavem. Mírem se Sasy však kníže Václav nejen posílil bezpečnost své země, ale zároveň získal silného spojence ve středoevropské politice. Od Jindřicha Ptáčníka dostal i výjimečný dar: rámě sv. Víta, jednoho z nejuctívanějších svatých ochránců té doby. Pro vzácnou relikvii dal kníže v areálu Pražského hradu vybudovat rotundu, základ nejslavnější české katedrály, a sv. Víta prohlásil patronem Čech.

Václavovy politické vize a kroky narážely v zemi na silící odpor velmožů, kteří se jednak obávali ohrožení vlastní svrchovanosti, jednak se přiklíněli k Bavorsku a nelibě nesli Václavovu „podřízenost“ Sasku (i když kromě placení daně nebyl kníže Jindřichem Ptáčníkem nijak omezován). Do čela velmožské opozice se postavil Václavův mladší bratr Boleslav. Spory mezi bratry vyvrcholily v září 935 (některé prameny udávají rok 929), kdy byl 28. září kníže Václav z Boleslavova popudu zavražděn. Podle legendy kníže pobýval na hradě svého bratra v Boleslavi, snad kvůli oslavám svátku patronů zdejšího kostela, Kosmy a Damiána, snad jako host na křtinách svého synovce Strachkvase. Již v předvečer vraždy se prý najatí vrazi Tuža, Tira a Česta třikrát neúspěšně pokusili na knížete zaútočit, ubit byl ale až následující den přede dveřmi kostela. Spolu s Václavem přišli v následujících hodinách a dnech o život i mnozí jeho příznivci s rodinami, snad i syn Zbraslav, řada přívrženců zabitého knížete si zachránila život útekem z Čech.

Kníže Václav byl ještě v den své smrti pohřben v Boleslavi matkou Drahomírou. Po třech letech bylo údajně neporušené tělo vyjmuto z hrobu a knížetem Boleslavem s úctou převezeno do Prahy a uloženo do svatovítské rotundy. Nedlouho po své smrti byl Václav uctíván jako světec, mučedník a ochránce Čech. V roce 972 mu byl zasvěcen první kostelík (na Proseku), v 80. letech 10. století biskup Vojtěch Slavníkovec prosadil jeho kanonizaci (kurií nikdy

oficiálně nevyhlášenou, ale již v 11. století byl Václav uváděn na seznamech svatých), jež významně podpořila prestiž „mladého“ českého biskupství. Václav se zároveň jako charismatická autorita přemyslovské dynastie „zasloužil“ i o upevnění pozic rodu v Evropě. Z konce 10. století pocházejí nejstarší legendy o světcově životě (Gumpoldova, Kristiánova). V 11. století se světcův atribut (svatováclavská orlice) stal státním znakem, jeho portréty byly raženy na prvních mincích i na královské pečetě. Již ve 12. století byl Václav vnímán jako zemský patron, jak dosvědčuje např. bitva u Chlumce v roce 1126, kdy vojsko věřilo, že je vede sám svatý kníže, nebo Svatováclavský chorál z konce století, který brzy nabyl charakteru státní hymny.

## 6. 4 Boleslav I. Ukrutný

(narozen asi 910, vládl 935–972)

Po bratrově smrti si převzal knížecí moc v Čechách mladší Boleslav. Pro vládu měl stejně dobré předpoklady jako jeho předchůdce, dostalo se mu podobného vzdělání, byl prozíravým politikem a přinejmenším stejně schopným panovníkem.

V době nástupu na knížecí stolec byl Boleslav již ženat, jeho manželka Biagota pocházela ze saské dynastie, ale bližší zprávy o ní nejsou k dispozici. Z manželství se narodily čtyři děti, které známe jménem: Strachkvas, Boleslav, Mlada a Dobrava (Doubrava).

Zatímco Václav se ujímal vlády velmi mladý, Boleslav měl při nástupu k moci již jasnou představu o tom, kam chce směřovat. Pozornost věnoval jak vnitřní, tak zahraniční politice. Na rozdíl od Václava měl Boleslav blíže k Bavorsku, proto hned po bratrově smrti vypověděl saskému Jindřichu Ptáčníkovi tribut pacis a od roku 936 čtrnáct let nepříliš úspěšně bojoval s jeho synem a nástupcem Otou I. o vymezení sfér vlivu v užším středoevropském prostoru. Až v roce 950 konflikt ustal (podle kronikáře Widukinda se Boleslav nakonec také zavázal k placení tributu). Před oběma soupeři vyvstalo společné nebezpečí: postup Maďarů do střední Evropy. Boleslav proto s Otou I. uzavřel spojeneckou úmluvu a společně pak v roce 955 maďarské útoky odrazili vítěznou bitvou na řece Lechu u Augsburgu (druhý český voj snad bojoval s Maďary na území jižní Moravy).

Po konsolidaci vztahů s Otou I. a po uznání jeho císařské svrchovanosti v roce 962 (vznik Svaté říše římské) se Boleslav I. intenzivněji zaměřil na již dříve realizovanou expanzi směrem na východ. Podařilo se mu dočasně ovládnout Moravu, Slezsko, území Vislanů i západní Slovensko. V těchto oblastech podporoval christianizaci, zajistil si také kontrolu nad zde vedoucí dálkovou obchodní cestou do Kyjevské Rusi. V roce 965 provdal svou dceru Dobravu za Měška Piastovce z kmene Polanů a spolu s nevěstou vyslal do oblasti dnešního Polska i české misionáře (dokladem jsou dosud v češtině i polštině shodně užívané termíny, např. biskup, opat apod.).

Ve vnitřní politice se kníže Boleslav soustředil v první řadě na posílení rodových i osobních pozic. Ve státě, který považoval, v souladu s dobovým územím, za knížecí majetek, si zajistil dohled nad vzdálenějšími oblastmi vybudováním hradecké soustavy, sítě hradisek, jež byly opěrnými body panovnické moci. Jako jiní středověcí vladaři vládl své zemi tzv. „z koně“, objížděl zemi, aby ji mohl snáze ovládnout, a zároveň dosazoval na hradiště své družiníky, kteří zajišťovali svěřené území jak z hlediska mocenského, tak zásobovacího. V souvislosti s tím rozhodl kníže Boleslav I. také o zdanění všech svobodných obyvatel (dosud byl odvod daní

dobrovolný). V roce 955 byly v Čechách raženy i první „přemyslovské“ mince, stříbrné denáry. Praha, sídelní město dynastie a nejvýznamnější obchodní centrum, byla za Boleslava I. přebudována a stala se skutečnou metropolí vznikajícího státu (zpráva Ibrahíma Ibn Jákóba).

Kníže významně podporoval také církve, neboť právě ona mohla nejen posílit jeho faktickou moc, ale i prestiž. Proto nejen dál pokračoval v christianizaci země i ovládnutých oblastí, ale podporoval i rozvoj kultu svého bratra Václava (země s vlastním světcem měla větší šanci získat biskupství a tím církevní suverenitu). Prostřednictvím své dcery Mlady navázal Boleslav také úzký kontakt s kurií a v roce 970 získal souhlas k založení prvního kláštera v Čechách. Na jeho základě byl na Pražském hradě vybudován klášter sv. Jiří s ženskou benediktýnskou řeholí, jeho první abatyši se stala Mlada Přemyslovna. Jednání o založení pražského biskupství již kníže Boleslav nedokončil, neboť v roce 972 zemřel (Kosmas datuje jeho smrt k roku 967). Pohřben je pravděpodobně v areálu Pražského hradu, dosud se však nepodařilo přesvědčivě určit, zda je jeho hrob ve svatovítském nebo svatojiřském chrámu.

## 6. 5 Boleslav II. Pobožný

(narozen asi 932 nebo 935, vládl 972–999)

Nástupcem Boleslava I. se stal jeho nejstarší syn Boleslav II., nejschopnější Přemyslovec 10. století. Kronikář Kosmas jej charakterizuje jako „*muže nejkřesťanštějšího, otce sirotků, ochránce vdov, utěšitele zarmoucených*“, snad aby obhájil přídomek Pobožný, jímž jej „ozdobil“ navzdory tomu, že měl Boleslav II. na svědomí životy téměř celého slavníkovského rodu.

O dětství a mládí knížete nejsou dochovány žádné zprávy, podle kronikáře Widukinda se snad s otcem účastnil poslední bitvy s Otou I. (950). Kusé jsou také informace o jeho manželkách. Nepodložená je hypotéza, že první nevěstu přivezl svému synovci z Anglie již kníže Václav, je však pravděpodobné, že Boleslav byl třikrát ženat. Jeho první žena a matka dvou starších synů, Boleslava a Václava, se snad jmenovala Adiva (podle některých historiků pocházela z Anglie), jméno druhé manželky, matky Jaromíra a Oldřicha, není nikde zaznamenáno. Jménem je známa až Emma, s níž se Boleslav oženil asi v roce 988/989, její původ je ale rovněž nejasný, snad pocházela z Burgundska, snad z Franské říše. Z Boleslavových dětí známe jménem pouze čtyři výše uvedené syny.

Boleslav převzal po otci nejen vládu nad celými Čechami (s výjimkou Chebska a východní části ovládané Slavníkovci), ale i nepřímou vládu nad územími podél dálkové obchodní cesty spojující Norimberk a Kyjev, tj. nad Moravou, Podjím, jihozápadem dnešního Slovenska (k Váhu), částí Slezska, Krakovskem a tzv. Červenými hrady (dnešní jihovýchodní Polsko k řece Bug). Tyto ovládané oblasti, rozšířené v roce 995 úspěšným tažením ještě o Halič, přinášely Přemyslovcům nemalé zisky, díky nimž rychle stoupala prestiž knížete i jeho země.

S počátkem Boleslavovy vlády je spojena významná událost, posilující pozici přemyslovského státu, založení biskupství. V roce 973 vyhověl papež žádosti, zaslané ještě Boleslavem I. (a podpořené řezenským biskupem Wolfgangem) a povolil v Praze zřízení české diecéze, která, ač byla podřízena mohučskému arcibiskupství, přinesla Čechám církevní svrchovanost a českému knížeti pevnou, respektovanou pozici v mezinárodní politice.

Prvním českým biskupem se stal saský mnich **Dětmár**, v roce 982 jej ve funkci vystřídal **Vojtěch Slavníkovec**. Jeho představy o řízení církve se však zásadně odlišovaly od představ

knížete, proto docházelo mezi oběma muži k opakovaným konfliktům, jež vyvrcholily několika stížnostmi Vojtěcha v Římě. Přes panovníkův odpor ale nakonec biskup prosadil v Čechách právo církve stavět kostely, vybírat desátek a zasahovat i do rodinného práva (rozlučka manželství mezi příbuznými). Společně s knížetem založil Vojtěch v roce 993 první mužský benediktýnský klášter v Břevnově, sám kníže pak v roce 999 založil ještě benediktýnský klášter v Ostrově u Davle.

V zahraniční politice se Boleslav II. soustředil především na udržení nadvlády nad výše jmenovanými územími. Velmi dobré vztahy udržoval se svým švagrem Měškem Piastovcem, po smrti sestry Dobravy se ale s polským knížetem dostal do sporu, který vyústil v roce 990 ve válku. Po nástupu Boleslava Chrabrého na polský trůn byl český kníže donucen vzdát se Slezska a Krakovska, Červené hrady ztratil po nátlaku Vladimíra Velikého, nového knížete Kyjevské Rusi. V říšské politice se Boleslav II. odvrátil od Sasů a přiklonil se na stranu Bavorska. Proto v roce 973 odmítl uznat Otu II. Saského jako „císaře“ Svaté říše římské a do roku 978 s ním vedl válku, při níž oba několikrát napadli území soupeře a která nakonec skončila kompromisním mírem. Otova nástupce Otu III. dokonce Boleslav II. v roce 992 podpořil ve vojenském tažení proti Polabským Slovanům.

Nesporně nejvýznamnějším (a nejkrutějším) činem knížete Boleslava II. bylo vyvraždění Slavníkovců 28. září 995. Původ slavníkovského rodu je dosud nejasný, buď patřil ke knížecímu rodu Zličanů či Charvátů nebo byl vedlejší přemyslovskou linií. V době Boleslavovy vlády stál v čele rodu, ovládajícího ze svého centra v Libici východ Čech (oblast Chrudimska) a držícího (nejspíš s vědomím knížete) dohled nad tzv. Trstenickou cestou, spojující západ a východ Evropy, kníže Slavník (zemřel 981). Podle letopisců měl tento patriarcha rodu s první manželkou Střezislavou šest synů (Spytimíra, Pobraslava, Pořeje, Čáslava, Soběbora–Soběslava a Vojtěcha), několik dcer a navíc ještě řadu nemanželských dětí, z nichž jistě nejslavnější byl Vojtěchův průvodce a pobočník Radim. V Boleslavově době, především díky Vojtěchově činnosti, politické ambice i hospodářská síla Slavníkovců prudce vzrostly. Slavník i jeho synové užívali titul vévoda, měli vlastní vojsko, razili své peníze (v Malíně a Libici). Český kníže se jimi cítil ohrožen, proto využil situace, kdy byla část slavníkovské družiny na vojenském tažení do Polska, a v předvečer svátku sv. Václava poslal na Libici oddíl, jehož úkolem bylo všechny členy rodu povraždit. Ze Slavníkových synů přežil pouze Soběslav, nepřítomný velitel vojenské družiny, a Vojtěch s Radimem, pobývajícím v Římě. Ti se po útoku na rodové hradiště již do Čech nevrátili a z popudu Vojtěcha se odebrali do Pobaltí, kde se věnovali misijní činnosti. Při té byl Vojtěch v roce 997 zabit pohany (podle legendy byl v posvátném háji nejprve ubit veslem, pak probodán sedmi kopími, nakonec mu byla uříznuta hlava a napíchnuta na kůl). Jeho ostatky vykoupil od Prusů polský král Boleslav Chrabrý (váhu hlavy prý zaplatil stejnou vahou ve zlatě) a pohřbil je v Hnězdně. V roce 1039 si pro Vojtěchovy ostatky přijel český kníže Břetislav a nechal je převézt do Prahy. Vojtěch byl kanonizován již roku 999 a od středověku byl považován za druhého českého zemského patrona. Uctíván je také v Německu, Polsku a Maďarsku a dosud je hodnocen jako první „Evropan“ z českého prostředí (jeden z nejvzdělanějších mužů tehdejší Evropy a velmi známá osobnost působící hned v několika zemích).

Vyvražděním Slavníkovců kníže Boleslav pravděpodobně sledoval nejen odstranění mocenské konkurence, ale akt měl podle všeho i „posílit morálku“ přemyslovské vojenské družiny, zastrašit další silné rody (Vršovce) a zdůraznit význam knížecí rodiny v době, kdy na ni začala doléhat politická i hospodářská krize (ztráta držav, spory mezi syny Boleslava II.). Dříve byla

událost považována za okamžik, kdy odstraněním silných soupeřů Přemyslovci dokončili sjednocování českého státu pod svou vládou, v současnosti ale již česká historiografie takto schematický závěr odmítá, neboť libické vraždění nemohlo zabránit ani rozbrojům uvnitř rodu, ani vnějšímu ohrožení.

Kníže Boleslav II. zemřel v roce 999, pohřben je v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě. Nedlouho po jeho smrti prošel mladý český stát první hlubokou dynastickou i politickou krizí, která ohrožovala jeho samotnou existenci a kterou se podařilo zažehnat až po 20 letech.

## 7. Evropa na počátku 2. tisíciletí

Na přelomu 1. a 2. tisíciletí byly již v Evropě zformovány křesťanské středověké státy, které lze charakterizovat jako feudální. Počátek nového milénia přinesl kontinentu prudký civilizační rozmach. Skončila dlouhá období nájездů a ohrožování kočovnými kmeny (Avaři, Maďaři, Normané), pokračovala arabská reconquista, i když Arabové stále ovládali velkou část dnešního Španělska. Zanikla tzv. barbarská království, ve většině evropských národních středověkých států byl již plně zakotven lenní systém. Rozvíjela se středověká ekonomika i křesťanský životní styl, zformovaly se nové společenské vrstvy (šlechta, poddaní, svobodníci, měšťané atp.). Stabilizovaly se politické reprezentace, ve většině států již byly u moci skutečně vládnoucí dynastie: v Polsku Piastovci, v Uhrách Arpádovci, na Rusi Rurikovci, ve Francii Kapetovci, v Čechách Přemyslovci. Samostatné státy vznikly také na Balkáně a na severu kontinentu, v roce 1066 byla Vilémem Dobyvatelem sjednocena Anglie. Pouze bývalá Východofranská říše (oblast dnešního Německa) a Itálie zůstaly rozdrobeny. Zatímco v severní Itálii si udržela suverénní moc svobodná města, centra obchodu, Východofranská říše se rozpadla na množství samostatných knížectví, vévodství či markrabství, z nichž k nejvýznamnějším patřily Branibory, Falc, Bavorsko a Sasko. A právě zde již v roce 962 vznikla myšlenka obnovit slávu římského impéria v křesťanském rámci a utvořit nadnárodní uskupení křesťanských evropských zemí, základ Svaté říše římské, v čele s římským králem/císařem a papežem. Ten byl svrchovaným pánem Patrimonia Petri, území v okolí Říma a Ravenny, jež tvořilo základ papežského státu. V roce 999 se císař Ota III. pokusil o plnou obnovu slávy Říma (Renovatio imperii), jeho smělý plán se ale nesetkal s pochopením.

Přelom tisíciletí měl i své stinné stránky. Intenzivní a rozšířený strach z konce světa byl úzce provázán s prvními výraznými spory mezi světskou a církevní mocí, se snahami o politickou i hospodářskou emancipaci církve. Rostl vliv klášterů, vyhrocoval se spor o svrchovanou vládu nad světem mezi papežem a císařem, který v druhé polovině 11. století vyústil v dlouholetý boj o investituru. Rostly také rozpory mezi východní a západní částí bývalého římského impéria. Zatímco západ se transformoval do výše popsané formy, na východě existoval jediný „starý“ stát, Byzantská říše, vyrůstající z tradic východní části římského impéria. Ta se postupně odkláněla od západní Evropy a usilovala spíše o vliv na Balkáně. Nejostřejší spory, jež vedla Byzanc s papežským státem o teologické otázky, vyústily v roce 1054 v tzv. velké schizma, jímž se definitivně oddělily dvě křesťanské církve, západní (katolická) a východní (ortodoxní).

## 8. Český stát v první polovině 11. století

V 11. století si mladý český stát, navzdory hluboké dynastické krizi, jež jej oslabovala na přelomu tisíciletí, uchoval pozici důležitého středoevropského prostoru. Byl tradiční křižovatkou dálkových obchodních cest, při nichž vznikaly a rozvíjely se první obchodní a řemeslnické osady, zárodky pozdějších středověkých měst. Zemi již pevně ovládl jeden rod, Přemyslovci, opírající se o skupinu významných družiníků, z nichž se právě v 11. století utvářela šlechtická vrstva. Silné rody Municů, Těpticů a Vršoviců zaujímaly významná místa v knížecí družině, jejich představitelé byli držiteli formujících se klíčových státních úřadů. Základem mocenských vztahů ve státě se stala držba feuda a s ní související lenní systém. Svrchovaným majitelem půdy byl panovník, ten propůjčoval léna privilegovaným rodům a osobnostem. Ti pak, sami poddaní knížete, své državy dále pronajímaly rolníkům, kteří byli v poddanském vztahu jak k leníkům, tak k vládci. Vedle poddanství a počínajícího nevolnictví ve státě dále přetrvávalo i otroctví, v němž byli drženi především váleční zajatci. Nejpočetnější vrstvu tvořilo venkovské obyvatelstvo, základním hospodářským odvětvím bylo zemědělství. Produktivita zemědělské výroby byla však stále poměrně nízká, i když už se začínal prosazovat trojpolní systém obdělávání půdy či první vodní mlýny.

V první polovině 11. století již byly Čechy plně christianizovány, křesťanství ale ještě nebylo jediným náboženstvím, v zemi stále přežívaly i pohanské tradice. Politická a mocenská pozice církve však již byla nepopíratelná, biskup, faráři i kláštery se významně podíleli na státní správě i hospodářských aktivitách.

Přesto byl český stát nadále výlučně spravován jako „rodové panství“ vládoucí přemyslovskou dynastií.

### 8. 1 Boleslav III. Ryšavý

(narozen asi 965, vládl 999–1003, zemřel asi 1037)

V roce 999 se ujal vlády v Čechách nejstarší žijící syn Boleslava II. Boleslav III., řečený Ryšavý. Přídomek získal již za svého života, poprvé je uveden v kronice Dětmara z Merseburgu. Kosmas uvádí jako Boleslavovu matku Emmu, vše ale svědčí pro fakt, že „Ryšavec“ byl potomkem Boleslava II. z prvního manželství. V jedné věci se však všechny kroniky i historické názory shodují: nastupující kníže byl bezohledný a krutý a ve svých obavách o moc se neštítel sáhnout k těm nejbrutálnějším činům, jimiž se chtěl zbavit domnělých (i skutečných) konkurentů.

Bezprostředně po svém nástupu na knížecí stolec se musel mladý kníže vyrovnat s útokem mocnějšího polského bratrance Boleslava Chrabrého. Ten využil zmatků, spojených s výměnou na českém knížecím stolci, a zaútočil na Krakovsko, které získal téměř bez boje. Boleslav III. však místo snahy situaci zvrátit a získat území zpět začal hledat viníky ve vlastní rodině. V obavách o ztrátu vlastní mocenské pozice zaútočil na své bratry. Nejprve dal vykastrovat Jaromíra, poté začal připravovat atentát na nejmladšího Oldřicha. Tomu se podařilo z místa plánovaného útoku utéci a bezprostředně poté (v roce 1001) s Jaromírem i (nevlastní) matkou Emmou uprchl do Bavorska, kde všichni požádali o ochranu bavorského vévodu (pozdějšího císaře) Jindřicha. Boleslav III. se však dál cítil ohrožen a „hledal“ další nepřátele. Vyvolal ostrý spor s biskupem Thiggadem, jehož nakonec vyhnal ze země, následně začal pronásledovat

i přední české velmože. Během roku si vybudoval pozici vládce, před nímž si nikdo nebyl jistý životem. Strach a odpor ke krutému knížeti nakonec vyústily v rozsáhlou protiknížecí vzpouru, do jejíhož čela se postavili nejvíce ohrožovaní Vršovci. Před zlobou svých předáků uprchl Boleslav III. do říše a azyl našel u nordgavského markrabího Jindřicha.

Nastalou situaci, kdy všichni mužští členové knížecího rodu byli mimo zemi, využil polský král Boleslav Chrabrý. Se souhlasem císaře Otty III. obsadil v roce 1002 Prahu a na knížecí stolec dosadil **Vladivoje**, snad příbuzného Přemyslovců. Ten v zemi vládl pouze několik měsíců, přesto se do dějin českého státu nesmazatelně zapsal. Ve snaze upevnit svou pozici totiž požádal císaře Otta III. o udělení Čech v léno, ačkoliv české knížectví dosud ke Svaté říši římské nepatřilo. Císař samozřejmě žádosti ochotně vyhověl, neboť tím učinil českou zemi říšským lénem a získal nad ní přímý vliv. Vladivoj však v Praze na počátku roku 1003 zemřel, pravděpodobně v důsledku zdevastování organismu alkoholem, a Čechy, tentokrát již jako říšské léno, zůstaly opět „uprázdněné“.

V dané chvíli se pokusil prosadit bavorský vévoda Jindřich. Vypravil do Čech armádu, vedenou Přemyslovcem Jaromírem. Ten se skutečně v Praze ujal vlády, ale ve stejné době již začal jednat i jeho starší bratr Boleslav III. Uchýlil se na dvůr Boleslava Chrabrého a svého někdejšího nepřítele požádal o pomoc při převzetí moci v Čechách. A polský král rád vyhověl, neboť si prostřednictvím rozhádaných přemyslovských bratří chtěl „vyřídit účty“ s bavorským Jindřichem, jenž se v roce 1003 stal císařem. Polské armádě se podařilo dobýt Prahu a Jaromír po několika dnech strávených na knížecím stolci znovu uprchl ze země.

Boleslav III. se tedy opět mohl ujmout vlády, navázal ale na tytéž praktiky, kvůli kterým již jednou o moc přišel. Rozhodl se tvrdě vypořádat s těmi, kteří se proti němu dříve postavili. Pozval české předáky na Pražský hrad na hostinu a zde na ně spolu se svou ozbrojenou družinou zaútočil (sám prý osobně rozťal hlavu čelnímu představiteli Vršovců, svému vlastnímu zeti). Reakce na knížecí podlost a krutost byla logická, v Čechách došlo k druhé vzpouře proti Boleslavovi III., při níž čeští velmožové požádali o podporu polského krále Boleslava Chrabrého. Ten opět ochotně pomohl. Již v dubnu 1003 se v čele své armády znovu objevil v Praze, doprovázen i svým dalším českým chráněncem, Slavníkovcem Soběslavem. Jako „osvoboditel“ zajal polský král Boleslava III. a se souhlasem Čechů se sám prohlásil českým knížetem. Tento akt ale vyvolal odpor císaře Jindřicha II., který se obával narůstající moci polského krále. Vyzval proto **Boleslava Chrabrého**, aby „dle starého práva“ požádal o udělení Čech v léno, ten však požadavek odmítl. Jindřich zareagoval v roce 1004 vojenským tažením na Prahu a spolu s říšskou armádou do Čech přivedl i Jaromíra a Oldřicha. Čeští velmožové přijali císařský zásah vstřícně, takže se Jindřichovi podařilo téměř bez boje postoupit až k Praze, odkud před ním prchla polská vojenská posádka. Její ústup kryl oddíl vedený Slavníkovcem Soběslavem. Ten jako poslední žijící člen rodu při útěku z Prahy padl.

Boleslav III. byl zajat, oslepen a odvezen do Polska. Zde v roce 1037 zemřel, „*nikým neželen*“, na neznámém hradě. Pravděpodobně po sobě nezanechal mužské potomky. Zmiňován je pouze zavražděný zeť z rodu Vršovců, takže je zřejmé, že Boleslav III. měl alespoň jednu dceru. Někteří historici se domnívají, že tato žena měla syna, po otci Vršovce, jehož nároky na knížecí stolec umlčel Oldřich dalším útokem proti vršovskému rodu.

## 8. 2 Jaromír

(narozen v 70. letech 10. století, vládl 1003, 1004–1012, 1033–1034, zemřel 1035)

V září 1004 skončila „polská vláda“ v Čechách a vítězný Jindřich II. dosadil na český knížecí stolec svého chráněnce Jaromíra, mladšího bratra nechvalně proslulého Boleslava III.

Jaromír byl synem Boleslava II., pravděpodobně z druhého manželství. V mládí byl zmrzačen, od roku 1001 žil s nevlastní matkou a bratrem Oldřichem v Bavorsku na dvoře Jindřicha II., otcova dlouholetého spojence. Po smrti knížete Vladivoje se stal českým knížetem, brzy ale musel z Prahy znovu uprchnout. Definitivně se ujal vlády až po vyhnání Boleslava Chrabrého. Ani Jaromírovým nástupem k moci nebyla však dynastická krize v Čechách zažehnána. Nový kníže byl soudobou společností odmítán, protože „nebyl mužem“, navíc byl na stolec dosazen z vůle císaře a svou vděčnost mu dával jasně najevo. Hned po uvedení na trůn složil Jindřichu II. slib poslušnosti a zároveň jej požádal o udělení Čech v léno, čímž definitivně potvrdil podřízenost knížectví říši. Jako věrný spojenec podporoval císaře v jeho pokračujících bojích s odbojným Boleslavem Chrabrým a nakrátko za to získal Budyšínsko (v roce 1007 je Boleslav Chrabrý dobyl zpět). Pravděpodobně se ale i ve vztahu k císaři projevoval jako slaboch, proto Jindřich II. nijak nebránil Oldřichovi, Jaromírovu mladšímu bratru, když v roce 1012 knížete svrhl a ujal se sám vlády.

Jaromír poté uprchl do Polska a následně se uchýlil k Jindřichu II., ale ten ho dal uvěznit na hradě v Utrechtu. Ve vězení Jaromír strávil 21 let, až v roce 1033 si na knížecího vězně vzpomněl císař Konrád II. Ten se rozhodl sesadit z českého knížecího trůnu dosud vládnoucího Oldřicha a do Prahy uvedl jako knížete opět Jaromíra. Po půl roce však byl Oldřich omilostněn a znovu se chopil moci. Svěho bratra dal oslepit a uvěznit ve Staré Lysé nad Labem. Ještě v roce 1034 ale Oldřich zemřel a Jaromír se mohl znovu ujmout vlády. Stárnoucí, zmrzačený muž se však této možnosti vzdal ve prospěch svého synovce Břetislava. Ani konec života ale neprožil v klidu. V roce 1035 byl zavražděn nájemným vrahem (z popudu Vršovců): „*Kochan poslal svého kata, a když onen slepec seděl na záchodě v hodině noční a vyprazdňoval břich, proklál ho ostrým oštěpem zezadu až do útrob břišních.*“ (Kosmas)

## 8. 3 Oldřich

(narozen ?, vládl 1012–1033, 1034, zemřel 1034)

Nejmladší syn Boleslava II. a (pravděpodobně) jeho druhé manželky neznámého jména prožil mládí, stejně jako jeho bratr Jaromír, ohrožován Boleslavem III. v bavorském exilu. Do Čech se vrátil z iniciativy Jindřicha II. na krátký čas v roce 1003 a trvale v roce 1004. Pravděpodobně do této doby (možná ještě před vyhnáním) spadá asi nejznámější pověst, která se ke knížeti vztahuje. Podle ní se tehdy již ženatý Oldřich (jeho manželkou asi byla německá šlechtična Juta) zamiloval do krásné Boženy, ženy Křesinovy, kterou spatřil na lovu u Peruce. Protože Juta byla neplodná, Oldřich ji zapudil a s milenkou Boženou zplodil svého jediného syna, levobočka Břetislava.

V roce 1012 svrhl Oldřich bratra Jaromíra z knížecího stolce a ujal se vlády v Čechách. Stejně jako Jaromír i on přijal od císaře zemi v léno, i on byl na císaři závislý, přesto lze říci, že jeho přístup k vládě byl rozhodnější a ráznější. Ve snaze zkonsolidovat po dlouhé krizi knížecí moc

Přemyslovců v roce 1014 ostře zakročil proti odbojné šlechtě (především Vršovcům) a Jaromírovým stoupencům, poté usiloval o rozšíření území českého státu. V roce 1015 zahájil výboje na Moravu, která byla v držení Boleslava Chrabrého. První pokusy o ovládnutí této země byly neúspěšné, roku 1017 dokonce musel kníže odrazit vpád Boleslava Chrabrého do Čech, od roku 1019 se však Oldřichovi postupně dařilo Moravu ovládnout a nejpozději v roce 1031 ji trvale připojil k českému státu. Správcem dobytého území jmenoval svého syna Břetislava.

S rokem 1032 se pojí další Oldřichův slavný čin. Podle legendy se v tomto roce seznámil s poustevníkem Prokopem a pro něj a jeho družinu založil Sázavský klášter, kde se Prokop stal prvním opatem a kde se jako v jediném klášteře v Čechách udržovala staroslověnská liturgie.

V zahraniční politice zůstal Oldřich věrným spojencem císaře, nejprve Jindřicha II., poté i jeho nástupce Konráda II. (také od něj si v roce 1024 nechal udělit Čechy v léno). Spojenectví uzavřel i s rakouskými Babenberky, čímž si zajistil klid na jižní hranici. Jeho dlouholetým nepřítelem zůstal polský král Boleslav Chrabrý (ač již v roce 1014 nabídl Oldřichovi spojenectví). Když však Boleslavův nástupce Měšek II. Lambert požádal po svém sesazení Oldřicha o azyl, ten žádosti vyhověl a odmítl se podílet na císařském tažení do Polska. Proto byl v roce 1033 předvolán ke Konrádu II., obviněn z úkladů, sesazen z trůnu a odsouzen k vyhnanství v Bavorsku. Na jaře 1034 byl propuštěn a císař mu umožnil ujmout se opět vlády, ovšem s podmínkou, že Břetislavovi přenechá Moravu a Jaromírovi vydělí tzv. údělné knížectví. Tyto sliby však Oldřich nesplnil, Jaromíra dal oslepit a uvěznit, Břetislav se před otcovým hněvem zachránil útekem za hranice. Svůj návrat k moci si však Oldřich dlouho neužil. V listopadu 1034 v průběhu hostiny náhle zemřel. Bratr Jaromír jej dal slavnostně pohřbit ve Svatojiřské bazilice na Pražském hradě a pak postoupil knížecí vládu Břetislavovi.

## **8. 4 Břetislav I.**

(narozen 1002–1005, vládl 1035–1055)

Po Jaromírově abdikaci získal titul českého knížete muž, který z hlediska legitimacy neměl velkou šanci ujmout se vlády, nemanželský syn Oldřicha a neurozené Boženy, Břetislav, pro svou bojovnost a odvalu obdařený přídomek „Český Achilles“. Již v době, kdy se stal správcem Moravy (cca v roce 1030), si on i jeho otec uvědomovali, že pro zajištění legitimacy Břetislavovy vlády je nutné jej oženit s urozenou ženou. Podle pověsti získal Břetislav nevěstu Jitku, dceru nordgavského vévody Jindřicha, únosem z kláštera ve Schweinfurtu (Svinibrodu). Z manželství se narodilo pět synů a dvě dcery.

Do roku 1034 žil Břetislav na Moravě (v Olomouci), ale po návratu otce z bavorského vězení uprchl ze země, snad proto, že se bál otcovy pomsty za to, že v době jeho sesazení podporoval strýce Jaromíra, resp. proto, že neusiloval o otcovo osvobození. Do Čech se vrátil až po otcově smrti a na sklonku roku 1034 přijal z rukou strýce Jaromíra vládu nad Čechami i Moravou. Při nastolovacím aktu prý Jaromír sám synovce usadil na kamenný stolec a doporučil jej jako nového vládce českým velmožům.

Po 35 letech se v čele státu ocitl schopný a rozhodný kníže, který proslul nejen svou válečnickou odvahou, ale i diplomatickým umem a prozíravostí. Jeho výhoda však spočívala i ve změněné středoevropské situaci. Síla Polska slábla, také Uherské království se potýkalo s nástupnickými problémy, císař byl zaměstnán konflikty s papežem, Burgundskem

i pohanskými Lutici. Aby získal proslulou přemyslovskou armádu na svou stranu v boji proti těmto pohanům, odpustil Břetislavovi v roce 1035 i lenní přísahu (jako záruku Břetislavovy poslušnosti si ponechal jako rukojmí knížecího nejstaršího, čtyřletého syna Spytihněva).

V prvních letech vlády usiloval Břetislav především o stabilizaci své pozice v Čechách. Výrazně se přitom opíral o církev, úzce spolupracoval s pražským biskupem Šebířem (ve funkci 1030–1067), zakládal nové kláštery, budoval kostely jako centra farností.

V roce 1039 bylo jeho postavení natolik silné, že mohl přistoupit k expanzi. Podnikl vojenskou výpravu do polského Hnězdna a ve zdejší arcibiskupské katedrále nad hrobem sv. Vojtěcha přednesl projev, jehož součástí bylo i vyhlášení tzv. Dekret, prvního nepsaného českého zákoníku, který řešil především kanonické a správní otázky (monogamní manželství, svěcení nedělí, trestní sazby za vraždy, za alkoholismus atp.). Poté nechal kníže vyzvednout ostatky sv. Vojtěcha a jeho bratra Radima (Gaudencia) a s velkou slávou (a bohatou kořistí) se s nimi vrátil do Čech. Břetislav navenek vystupoval jako „zachránce“ svatého Čecha, ve skutečnosti však věřil, že uložení Vojtěchových ostatků v Praze přiměje papeže k udělení souhlasu k založení arcibiskupství v Čechách. Než však stihl dojet se žádostí do Říma, papež již byl o „vylopění“ Vojtěchova hnězdenského hrobu zpraven a o arcibiskupství nemohlo být řeči. Benediktýnským opatům dalo hodně práce papeže Benedikta IX. uklidnit (řečmi i podílem z kořisti), takže kníže nakonec „vyvázl“ jen s mírným trestem: jako výraz pokání měl založit v Čechách další klášter (to splnil r. 1046, kdy byl vysvěcen klášterní kostel ve Staré Boleslavi). Horší situace nastala ve vztahu k císaři. Konráda II. vystřídal ve funkci jeho syn Jindřich III. a ten se nehodlal smířit s tím, že by z polské kořisti nic nedostal.<sup>1</sup> Vyzval tedy Břetislava, aby stáhl své jednotky ze Slezska, které zůstalo v české správě, a aby válečnou kořist svěřil do císařské správy (údajně pro pozdější vrácení do Polska), český kníže však odmítl. Proto v létě 1040 vpadla císařská armáda ve dvou proudech do Čech. Zatímco severní voje díky zradě bílinského kastelána Prkoše postoupily až do středních Čech, voj vedený samotným Jindřichem III. byl u Brůdku u Domažlic tvrdě poražen a obě armády (severní bohatší o velkou kořist) odtáhly ze země. Již v roce 1041 se Jindřich III. rozhodl k odvetě. Tentokrát jeho vojsko postupovalo ve třech proudech, dospělo až k Praze a tu po několik týdnů obléhalo. Obklíčení velmoži (včetně biskupa Šebíře) postupně přebíhali do nepřátelského ležení a knížeti nakonec nezbylo než složit slib věrnosti a přijmout nadiktované mírové podmínky. Poté již zůstal věrným spojencem císaře a v případě potřeby jej vojensky podporoval (např. při tažení do Uher v roce 1044). Mnohem více se však zaměřoval na vnitřní politiku. Nejprve dal znovu opevnit Pražský hrad (kolem hradčanského ostrohu vyrostla první kamenná hradba v Čechách), poté dal podnět k dokončení vybudování hradské soustavy, včetně budování prvních románských hradů, tzv. donjonů.

Na sklonku své vlády kníže úspěšně vyřešil i nástupnickou otázku. Zatímco on byl jediným Přemyslovcem své generace, měl pět synů–dědiců a z mládí si dobře pamatoval, kam až mohou zajít rodinné boje o moc. Proto v roce 1054 vyhlásil tzv. stařešinský řád (seniorát), podle nějž měl výhradní právo převzít vládu nejstarší muž rodu, mladším byla přidělena tzv. údělná knížectví, území, jež mohli spravovat, ale jež byla zároveň nedílnou součástí přemyslovského státu. Břetislav založil pro své tři mladší syny úděly olomoucký (Vratislav), brněnský (Konrád)

<sup>1</sup> Vzájemné vztahy českých knížat a králů, císařů a biskupů v 11. a 12. století jsou zachyceny v tabulkách v příloze.

a znojemský (Ota), nejmladší Jaromír se měl po Šebířově smrti stát pražským biskupem. V roce 1055 kníže Břetislav náhle zemřel na hradě Chrudim při vojenském tažení do Uher.

## 8. 5 Spytihněv II.

(narozen 1031, vládl 1055–1061)

Podle stařešinského řádu se vlády po Břetislavově smrti ujal jeho nejstarší syn Spytihněv II., slovy Kosmy „*muž velmi krásný, vlasy měl tmavší nad černou smolu, vousy dlouze splývající, tvář veselou...*“

Spytihněv se narodil v Olomouci a již jako čtyřletý byl vtažen do vysoké politiky, když jej otec nechal jako rukojmí u císaře (v roce 1041 se prý stal rukojmím podruhé). Když mu bylo 17 let, svěřil mu otec správu olomouckého údělu. Ve stejné době byl Spytihněv ožen s Idou Wettinskou z Dolní Lužice, vnučkou míšeňského markraběte. Z manželství jsou známy pouze dvě děti: dcera, o níž víme jen to, že byla provdána za Wichmana z Celly, a syn Svatobor, který se stal v roce 1085 patriarchou aquilejským, ale již rok poté byl zabit při pouličních bouřích.

V roce 1055 byl Spytihněv povolán do Prahy, aby se ujal jako nejstarší správy země v době, kdy bude otec na válečném tažení, a po jeho nenadálé smrti byl povolán knížetem. O jeho krátké vládě není dochováno mnoho zpráv. Líčení v Kosmově kronice je poněkud tendenční, jednak proto, že je Spytihněv kladen do protikladu ke Kosmou odsuzovanému nástupci Vratislavovi, jednak proto, že založil litoměřickou kapitolu, což byl jistě pro kanovníka Kosmase významný počin, ale i proto, že mu kronikář připsal slavné „*vyhnání všech Němců*“ z Čech.

Skromné prameny však Spytihněva neprezentují v tak zářivých barvách, jak jej viděl Kosmas. Vše nasvědčuje tomu, že hned po převzetí vlády vyhnal z Moravy vlivné velmože (300) a pak odebral svým bratrům úděly a podřídil je své přímé správě. Protestující matku a svatojiřskou abatyši, jež kritizovala jeho stavební zásahy v areálu Pražského hradu, obě německého původu, dal vyhnat ze země (ale jeho německá manželka zůstala v Praze). Bratry pak pověřil pouze dvorskými úřady, Konrád sloužil jako lovcí, Ota byl správcem knížecí kuchyně. Vratislav před bratrem uprchl do Uher, a tak si Spytihněv ponechal jako rukojmí jeho těhotnou manželku, již dal uvěznit na hradě Bílina.

Spytihněv vyhnal také slovanské mnichy ze Sázavského kláštera, v roce 1057 založil litoměřickou kapitolu a dal přebudovat svatovítskou rotundu na románskou baziliku s hroby sv. Václava i sv. Vojtěcha. To vše proto, aby získal papežovo uznání a vymohl si na něm královskou hodnost. Toho sice nedosáhl, ale papež Mikuláš II. mu v roce 1060 povolil (za pravidelný roční poplatek) nosit při slavnostních příležitostech biskupskou mitru.

V roce 1059 se Spytihněv usmířil s bratrem Vratislavem a vrátil mu olomoucký úděl, ne snad z lásky, ale spíše proto, že potřeboval zpevnit moravsko-uherskou hranici v době, kdy se upevňovalo spojení císaře a uherského krále a tím bylo ohroženo české knížectví.

Spytihněv II. zemřel za nejasných okolností v lednu 1061 ve věku 30 let, možná podlehl zraněním po bojích u Hradce nad Moravicí. Pohřben byl ve svatovítské bazilice v Praze.

## 9. Český stát v druhé polovině 11. století

Druhá polovina 11. století byla v Čechách dobou společenského, politického, ekonomického i kulturního rozmachu, bohužel však byla zakončena další dynastickou krizí, jež uvrhla český stát do dlouhodobé stagnace a úpadku. Základ ke stabilizaci státu a posílení jeho postavení ve středoevropské politice položil kníže Břetislav, na jeho dílo pak úspěšně navázali jeho synové. Spytihněv II. sice nebyl právě vzorem ctnostného křesťanského panovníka, přesto jeho činy a cílevědomá snaha získat královskou korunu dokazují jeho silnou mocenskou pozici. Oč starší bratr marně usiloval, toho mladší dosáhl: v roce 1085 se český stát poprvé, byť jen na krátký čas, stal díky Vratislavu II. královstvím.

### 9.1 Vratislav II./I.

(narozen asi 1033, vládl 1061–1092)

Po náhlé smrti Spytihněvově nastoupil, v souladu se seniorátem, na knížecí stolec druhorozený syn Břetislava a Jitky Schweinfurtské Vratislav.

Po rozdělení země na úděly obdržel mladý knížecí syn Olomoucko, jehož správy se ujal ještě za otcova života. V Olomouci žil se svou první manželkou, německou šlechtičnou neznámého jména. Po nástupu Spytihněva a jeho snaze ovládnout moravské úděly ale Vratislav z města uprchl a azyl našel u uherského krále Ondřeje. Jeho těhotnou manželku, která měla za manželem odjet po porodu, dal Spytihněv uvěznit. Po několika týdnech jí sice umožnil odjezd do Uher, ale žena na cestě při předčasném porodu zemřela, osud dítěte není znám, pravděpodobně však také nepřežilo.

V roce 1057 se v Uhrách Vratislav podruhé oženil s královskou dcerou Adlétou (1040–1062), tím byla jeho pozice výrazně posílena. To si uvědomoval i kníže Spytihněv, proto bratrovi v roce 1059 olomoucký úděl vrátil, především ve snaze nezneprátenit si silného uherského souseda.

Roku 1061, po nastolení na knížecí stolec, se Vratislav s manželkou přestěhoval na Pražský hrad, ale již v lednu 1062 Adléta, matka čtyř dětí, zemřela. V následujícím roce se kníže oženil potřetí se Svatavou Polskou (1046–1126). Sňatkem si (alespoň dočasně) zajistil přátelství polského knížete Boleslava II. Smělého. Z třetího manželství se Vratislavovi narodilo pět dětí.

Adlétin starší syn Břetislav se později stal českým knížetem, mladší Vratislav zemřel již v roce 1061. Starší dcera Judita (1058–1086) byla provdána do Polska za Vladislava I. Heřmana a stala se matkou pozdějšího slavného polského krále Boleslava III. Křivoústého. O osudech mladší Ludmily není známo téměř nic (zemřela po roce 1100). Nejstarší syn Svatavy Boleslav, olomoucký údělník, zemřel v roce 1091, rok před otcem. Mladší synové z třetího manželství Bořivoj, Vladislav a Soběslav se postupně vystřídali na českém knížecím stolci. Dcera Judita (1066–1108) byla provdána za otcova přítele a rádce Wiprechta z Grojče. Novomanželům Vratislav věnoval Budyšínsko a území Nisanů, tj. pruh země podél Labe, táhnoucí se od Budyšína až k Drážďanům. Judita se stala matkou tří dětí, spolu s manželem dala vybudovat hrad Schwerzau.

Když se Vratislav II. ujal vlády, usiloval nejdříve o návrat k rozdělení moci v zemi, tak jak je navrhl kníže Břetislav. Proto obnovil (a přerozdělil, tj. spojil znojemský a brněnský) moravské

údělly a vrátil je svým bratrům Konrádovi a Otovi (ten „zdedil“ uvolněné Olomoucko). Nejmladší bratr Jaromír, předurčený ke kněžské dráze, se tomuto rozhodnutí nechtěl podrobit a s knížetem se dostal do ostrého konfliktu. Ten vyvrcholil násilným kněžským vysvěcením Jaromíra, jeho útekem do Polska a otevřeným nepřátelstvím mezi bratry. Vratislav si byl dobře vědom, že až se uvolní pražský biskupský stolec, pozice Jaromíra se posílí a bude moci přímo zasahovat do knížecích pravomocí, proto v roce 1063 rozdělil českou diecézi a v Olomouci založil druhé biskupství, podléhající mohučskému arcibiskupovi. V roce 1064 povolal nazpět do Sázavského kláštera také slovanské mnichy, v tomto kroku ale narazil na odmítavé stanovisko papeže, který slovanskou liturgii odmítl znovu povolit (přesto se v Sázavě ještě 30 let udržela).

Když v roce 1067 zemřel pražský biskup Šebíř a Jaromír se stal správcem pražské diecéze, rozhořel se spor bratrů naplno. Jaromír usiloval především o zrušení olomouckého biskupství (dokonce fyzicky napadl zdejšího biskupa Jana), ohrožoval však i knížecího bratra na Pražském hradě. Ten se proto rozhodl omezit biskupskou moc v metropoli zřízením vyšehradské kapituly sv. Petra a Pavla, jež byla přímo podřízena papeži (v čele probošt) a následně na Vyšehrad přenesl i knížecí sídlo, pro něž byl na vyšehradské skále vybudován luxusní palác. Ani tím ale nepřátelství mezi bratry neutichlo, naopak se přeneslo i za hranice země. Jeden na druhého si stěžovali jak papeži, tak císaři a nejvlivnější muži říše ochotně zasahovali do českého sporu, který chtěli využít především ke vzájemnému oslabování. Papež v roce 1075 na synodě rozhodl o rovnoměrném rozdělení českých a moravských biskupských statků mezi obě diecéze, čímž mohl bratry získat na svou stranu, k dočasnému uklidnění ale došlo paradoxně až v okamžiku, kdy se rozpoutal mezi papežem Řehořem VII. a císařem Jindřichem IV. tzv. boj o investituru. V něm se Jaromír i Vratislav postavili na stranu císaře. Jaromír se dokonce v roce 1077 stal císařovým kancléřem a obdržel od něj titul říšského knížete.

Císařovým spojencem byl Vratislav v podstatě po celou dobu své vlády. Na počátku 70. let se s ním sice dostal do sporu v tzv. polské otázce (v roce 1070 český kníže úspěšně odrazil útok Boleslava II., který předtím obsadil Kyjev a snažil se i o získání českého území), kdy císař pohrozil českému i polskému panovníkovi trestnou výpravou, pokud nedodrží podmínky míru. Když však mír porušil jako první Boleslav, stal se v roce 1073 Vratislav císařovým spojencem. Spojení českého knížete a císaře nelibě nesl papež, proto Vratislavovi v témže roce potvrdil právo nosit biskupskou mitru, původně udělené Spytihněvovi. Český kníže ale ani za tuto poctu císaře neopustil a nadále pomáhal mu v boji proti jeho odpůrcům nejen v Polsku, ale i v Sasku a Míšni. Vojska těchto knížectví v roce 1075 porazil v bitvě u Homburgu, následně podnikl i několik výpadů do Rakous. Také v boji o investituru od počátku (1077) bojoval proti císařovým odpůrcům i proti polskému a uherskému králi, kteří stáli na gregoriánské straně. Neuznal vzdorokrále Rudolfa Švábského a spolu s Jindřichem IV. se účastnil tažení na Řím, v němž české vojsko provázela pověst skvělých bojovníků.

Spojenectví s císařem přinášelo Vratislavovi nemalé výhody. Dočasně získal titul markraběte saského a s ním spojenou vládu nad Lužicí (1075–1081), za zásluhy mu císař udělil v léno Budyšínsko a Zhořelecko, v 80. letech jej jmenoval markrabětem východní bavorské marky (dnešní Rakousy), zde ale vládl rod Babenberků a jeho pozici se Vratislavovi nepodařilo trvale ohrozit. Nejvyšší poctou však císař českého knížete odměnil až v roce 1085, kdy mu na říšském sjezdu v Mohuči udělil za věrné služby královský titul, spojený i s řadou dalších privilegií (český kníže byl zbaven povinných říšských poplatků a měl se s vojenskou družinou účastnit každé korunovační jízdy do Říma). Zároveň císař Vratislavovi přiznal i titul krále polského.

V červnu téhož roku byl na Pražském hradě (v bazilice sv. Víta, Václava a Vojtěcha) Vratislav II. trevírským arcibiskupem Egibertem korunován českým králem (k příležitosti korunovace vznikl Kodex vyšehradský, jedna z nejcennějších českých středověkých literárních památek).

Královská korunovace ale přispěla k obnovení sporu mezi králem Vratislavem I. a pražským biskupem Jaromírem. V jejím rámci totiž císař stanovil, že pod pražskou diecézi bude spadat i Morava, dosud spravovaná olomouckým biskupem. Pokud by na tento požadavek král nepřistoupil, mělo se pražské biskupství stát samostatným říšským knížectvím. Do roku 1088 proto Vratislav I. rozhodnutí císaře respektoval, potom se ale rozhodl olomoucké biskupství obnovit. Jaromír se byl odhodlán proti tomuto kroku protestovat u papeže, cestou do Říma se zastavil u svého přítele, uherského krále Ladislava, a zde v roce 1090 náhle zemřel.

V posledních letech svého života řešil Vratislav nejen spory s bratrem Jaromírem, ale i s dalšími členy své rodiny. V roce 1086 zemřel jeho bratr Ota a král udělil olomoucký úděl svému synu Boleslavovi. Proti tomu se ostře ohradil Konrád Brněnský, který tvrdil, že na Olomoucko mají nárok Otovi synové. Vratislav I. se rozhodl situaci vyřešit vojenským zásahem a v roce 1091 vpadl na Moravu, aby svého bratra „zkrotil“. Královské vojsko oblehlo Brno, ale během obléhání došlo mezi královskými ozbrojenci ke vzpouře, kterou inicioval Vratislavův nejstarší syn Břetislav, toužící po převzetí vlády. V nastalé situaci si král „vzpomněl“ na stařešinský řád, smířil se s Konrádem a určil jej jako svého následníka. Břetislav pak ve strachu z možného trestu uprchl do Uher.

V lednu 1092 se Vratislav I. zranil při lovu při pádu z koně a následkům zranění záhy podlehl. Pohřben byl na Vyšehradě, jeho hrob však dosud nebyl objeven.

Vratislavovo postavení v říši, jeho úzké kontakty s papežem i císařem a především jeho povýšení do královské hodnosti jsou důkazem pevné pozice českého státu ve středoevropské politice v 2. polovině 11. století. Dobrá pozice českého knížectví však byla následně oslabena druhou dynastickou krizí, jež propukla již na sklonku vlády nejstaršího Vratislavova syna Břetislava.

## 9. 2 Konrád Brněnský

(narozen asi 1035, vládl 1092)

Podle dohody z roku 1091 se po Vratislavově smrti vlády v českém státě ujal na osm měsíců kníže Konrád, nejmladší žijící syn Břetislava a Jitky Schweinfurtské. Podle otcova rozhodnutí spravoval od roku 1054 brněnský úděl, v témže roce byl oženěn s Virpirkou, dcerou bavorského vévody Siegharda. Z manželství se narodili dva synové, Oldřich a Litold, kteří jako pozdější brněnští a znojemští údělníci zasahovali v době druhé dynastické krize do české knížecí politiky (viz níže).

V roce 1055 byl Konrád z brněnského údělu vypuzen bratrem Spytihněvem a v druhé polovině 50. let pobýval na Pražském hradě, kde vykonával úřad nejvyššího lovčího. Po nástupu Vratislava II. získal zpět brněnský úděl, tentokrát spojený i se Znojemskem, a ten pak spravoval až do roku 1092. V 60. letech podpořil bratra Vratislava při založení olomouckého biskupství, když však v roce 1067 zemřel pražský biskup Šebíř, trval Konrád (i s bratrem Otou Olomouckým) na tom, aby se pražským biskupem stal jeho bratr Jaromír, přestože kníže Vratislav se tomu bránil. Když byl Jaromír jmenován pražským biskupem, podporoval jej

Konrád tím, že olomouckému biskupovi odebíral některé statky (např. Podivín) a převáděl je do správy pražské diecéze. Velmi hrubě se choval i k olomouckému biskupovi Janovi, ze svých útoků vůči jeho osobě se musel zodpovídat u samotného papeže Řehoře VII. (1075). V bojích o investituru se proto postavil na císařovu stranu, usmířil se s bratrem Vratislavem a bojoval po jeho boku např. v Rakousích proti Leopoldu II. Babenberskému, jehož se Přemyslovcům podařilo v bitvě u Mailberku v roce 1082 porazit. Z vítězství však nakonec pro Konráda nevyplývaly žádné výhody.

Když v roce 1086 zemřel Ota Olomoucký, obrátila se vdova Eufemie Uherská s dětmi ke Konrádovi se žádostí o ochranu. Brněnský kníže se tak rázem stal pánem celé Moravy a z této pozice odmítal předat Olomoucko Vratislavovu synu. Král situaci řešil vojenským tažením na Moravu, v jeho průběhu se s bratrem Konrádem usmířil a prohlásil jej svým nástupcem.

Českým knížetem byl Konrád povolán v lednu 1092, jeho vláda ale byla velmi krátká. Za zmínku stojí snad jen jeho snaha znovu spojit pražské a olomoucké biskupství, tu však císař odmítl a Konrád prý velikonoční svátky slavil na Vyšehradě s oběma biskupy současně.

Konrádovou smrtí v září 1092 skončila 37 let trvající vláda Břetislavových synů a také doba rozmachu českého státu.

### **9.3 Břetislav II.**

(narozen?, vládl 1092–1100)

Nejstarší syn Vratislava II. a Adléty Uherské se ujal vlády po svém zemřelém strýci v září 1092 ve zralém věku 35 let. O jeho mládí se mnoho zmínek nedochovalo, v roce 1087 uvádějí letopisy jeho povinnost velet vojenské družině, jež měla chránit zemskou hranici proti vpádu Sasů. Zde však Břetislav jako velitel selhal, jeho oddíl byl přepaden a většina bojovníků pobita. Knížecí syn pak dostal jako úděl Hradecko, otec snad zamýšlel dosadit na knížecí stolec až syny z manželství se Svatavou Polskou a nejstaršího potomka chtěl odsunout do role údělníka. Snad proto se Břetislav v roce 1091 postavil na Moravě do čela protikrálovské vzpoury, ani tentokrát ale nebyl úspěšný a před otcovým hněvem musel uprchnout ze země.

Po nástupu na trůn usiloval Břetislav II. především o posílení osobního vlivu. Snažil se být nezávislý na císaři i papeži, omezoval pravomoci dalších členů rodu, především moravských Přemyslovců, prudce útočil i proti české nobilitě, zvláště proti mocným Vršovcům (většina z nich raději opustila Čechy a azyl našla v Polsku). Do významných úřadů (i na biskupský stolec) dosazoval cizince, kteří s ním nebyli spřízněni a kteří neměli v českém státě žádné rodové opory. V roce 1097 otevřeně vystoupil proti moravským bratrancům. Oldřicha Brněnského, v té době nejstaršího Přemyslovce, jenž si nárokoval právo na knížecí stolec, nechal uvěznit a v roce 1099 vojensky obsadil celou Moravu a svěřil ji do správy svému bratru Bořivojovi. V nastalé situaci potomci Konráda Brněnského raději opustili zemi a synové Oty Olomouckého slíbili knížeti poslušnost.

V roce 1094 zakázal Břetislav II. v knížectví konání všech pohanských obřadů, dal ze země vykázat všechny čaroděje, vykácet posvátné háje, zakázal oběti i pohřby mimo hřbitovy. V roce 1097, necelý rok po smrti opata Božetěcha, dal vyhnat ze Sázavského kláštera slovanské mnichy a povolal sem benediktýnskou řeholi s latinskou liturgií. Když v roce 1098 prošla českou zemí říšská vojska, postupující v rámci první křížové výpravy ke Svaté zemi, podpořil

kníže židovské pogromy, které výpravu provázely, a dal zkonfiskovat veškerý židovský majetek. V zahraniční politice se soustředil především na tvrdý postup proti Polsku, jež odmítalo platit každoroční daň za postoupení Slezska.

V roce 1099 se dosud energický a schopný kníže dopustil osudové chyby. V obavách o knížecí trůn požádal na říšském sněmu v Řezně císaře Jindřicha IV., aby udělil české země v léno jeho nevlastnímu bratru Bořivoji, kterého označil za svého dědice a nástupce, přestože touto žádostí nejen porušoval seniorát, ale především svrchované právo českých velmožů dosazovat na kolokviích nového českého knížete. Zároveň dal svou žádost, jíž Jindřich IV. samozřejmě rád vyhověl, císaři do rukou mocnou zbraň: říše od této chvíle mohla trvat na tom, že má právo dosazovat na český knížecí stolec toho, koho sama uzná za vhodného kandidáta, bez ohledu na vůli kolokvia. Tato nová skutečnost pak vyvolala dlouholeté tahanice o český trůn, v nichž měl římský král rozhodující slovo.

Jakmile Břetislav II. tímto způsobem pojistil svému bratru vládu, obrátil se s novou vehemencí proti svým moravským příbuzným, Oldřichovi a Litoldovi, synům Konráda Brněnského. Ti se vrátili z vyhnanství, ale v roce 1099 raději znovu uprchli, neboť je kníže ohrožoval nejen na svobodě, ale i na životě.

Osud ale už Břetislavovi nedopřál čas k tomu, aby svému vyvolenému nástupci Bořivojovi připravil lepší podmínky. V prosinci 1100 byl český kníže na lovu ve Zbečně přepaden jakýmsi Lorekem, údajně nájemným vrahem, vyslaným Vršovci, a proklát kopím. Svým zraněním Břetislav II. o dva dny později podlehl.

Roku 1094 se kníže Břetislav oženil s bavorskou šlechtičnou Lukartou z Bogenu. Z manželství se v roce 1095 narodil syn Břetislav, podle seniorátu ale neměl právo na to, aby se po otci chopil vlády. Přesto se aktivně zapojoval do české i říšské politiky. V roce 1110 se účastnil korunovační jízdy Jindřicha V. do Říma, ve 20. letech 12. století začal zasahovat i do bojů o knížecí stolec. Proto jej dal jeho strýc Soběslav uvěznit na hradě Doníně, od roku 1129 byl pak vězněn v Děčíně. Odtud údajně organizoval spiknutí proti knížeti Soběslavovi, a proto byl v roce 1130 oslepen a po několika letech v žaláři zemřel. Nezanechal po sobě žádné potomky, proto jím vymřela linie Vratislavových mužských dědiců z manželství s Adlétou Uherskou.

## 10. Evropa ve 12. století

Na počátku 12. století byla Evropa plně v zajetí dvou vlivů: opakujících se zpráv o konci světa, (a s nimi související hysterie i narůstajícího náboženského fanatismu) a křížových výprav do Svaté země.

### 10. 1 Křížové výpravy do Svaté země

Již v průběhu 11. století se v souvislosti s poutěmi, novým křesťanským fenoménem, rozmáhaly poutní cesty do Svaté země, k místům spjatým s životem a smrtí Ježíše Krista. Oblast Palestiny, od konce 7. století ovládaná smířlivými Araby, začala být sužována nájezdy seldžuckých Turků. Ti v roce 1076 dobyli Jeruzalém a odtud přímo ohrožovali Byzantskou říši. Její císař Alexios I. Komnenos spolu s jeruzalémským patriarchou využili toho, že Palestina byla cílem katolických poutníků, a v březnu 1095 vypravili poselstvo na synodu do Piacenzy, jež požádalo papeže Urbana II. o pomoc proti seldžucké expanzi. V listopadu téhož roku svolal Urban II. koncil do Clermontu (Francie) a zde vyzval západní křesťany, aby pomohli svým „východním bratřím ohrožovaným pohany“. Vyhlášením křížových výprav proti nevěřícím papež chránil nejen Boží hrob, ale především sám sebe. Tato akce mu mohla přinést vítězství v pokračujícím boji o investituru, obnovu spojenectví s Byzancí i obrovský materiální zisk, především však posilovala pozici papežského státu v rámci celé Evropy. Protože byla výzva spojena se slibem boží milosti i přiděly půdy v dobytých oblastech, setkala se s mohutným ohlasem.

V následujících 200 letech se do Svaté země vydalo pod znamením kříže devět výprav. První byla svolána již v roce 1096. Vedli ji především francouzští a němečtí šlechtici, ale k armádě se připojil i „houf“ chudiny z Porýní a Francie (12 000). Průchod výpravy Evropou byl provázen křesťanskými fanatickými projevy a především židovskými pogromy. Část křižáků prošla i Prahou. Chudinské houfy byly nakonec u Nitry rozehnány, nemajetní, kteří pokračovali v cestě, byli většinou v Malé Asii pobiti nebo prodáni do otroctví. Šlechtické voje v roce 1097 dobyly Nikáji a v roce 1099 se jim podařilo obsadit Jeruzalém (v roce 1187 jej křižáci definitivně ztratili). Na dobytých územích v Palestině byly zakládány křižácké státy (Jeruzalémské království, Edesské hrabství, Antiochijské knížectví, Tripolské hrabství a pět dalších), žádný z nich se však křesťanům nepodařilo udržet.

Z dalších křížových výprav se pravděpodobně nejvíce proslavila třetí, tzv. královská (1189), již vedli nejvýznamnější muži tehdejší Evropy: Fridrich Barbarossa, Richard Lví Srdce a Filip II. August. Čtvrtá výprava, vedená benátským knížetem Enricem Dandolem, prozradila kořistnický charakter organizovaných tažení, když křižáci v roce 1204 dobyli Konstantinopol, na části území Byzantské říše založili tzv. Latinské císařství a do Svaté země již nepokračovali. Nejzoufalejší byla pátá, dětská křížová výprava (1212). Evropané uvěřili tomu, že Boží hrob můžou zachránit jedině nevinné děti a vypravily do Svaté země chlapeckou armádu. Mnohé děti nepřežily náročnou cestu k moři, další byly středomořskými piráty prodány do otroctví. V roce 1291 padl Akkon, poslední křižácká pevnost ve Svaté zemi, a Palestina pak zůstala pod nadvládou Turků až do 20. století.

Přes faktický neúspěch měly křižácké výpravy pro Evropu velký význam. V jejich průběhu poznali účastníci cizí země, novou kulturu i životní styl, přivezli do Evropy řadu cenných

poznatků, řemeslných technologií i dosud neznámých plodin. Rozvinul se dálkový obchod s Orientem, na němž profitovala především severoitalská města (Janov, Benátky). Změnil se i životní styl Evropy, rozvíjela se rytířská kultura, byly položeny základy heraldiky. Proměnil se také společenský ráz evropských států. Poddaní, kteří se účastnili výprav, dostávali svobodu, majetek rytířů, kteří se ze Svaté země nevrátili, připadl panovníkům, vzrostla moc papeže i církve. Nové rytířské církevní řády, jež byly v průběhu výprav založeny (templáři – 1118, johanité – 1113, němečtí rytíři – 1197) a po skončení výprav se přesunuly do Evropy, sehrály významnou roli jak v prosazování nových ekonomických trendů, tak v „ochraně“ křesťanství.

Křížové výpravy (kruciáty) se pořádaly i proti nevěřícím v jiných oblastech (reconquista na Pyrenejském poloostrově, Polabští a Pobaltští Slované), později je papežové vyhlašovali i proti křesťanům, kteří se stavěli proti autoritě církve (katarské hnutí, albigenští, husitství).

## 10. 2 Svatá říše římská a papežský stát

V průběhu 11. století výrazně posílila pozice papežského státu (spojenectví s Normany, křížové výpravy, prodej odpustků). Křesťanské učení přispívalo svými tezemi o předurčení místa člověka v pozemském životě (trojí lid) a dodržování zásad vedoucích ke spáse duše a k rozvoji feudální společnosti, církev byla stále důležitějším nástrojem pro její stabilizaci. Duchovenstvo dokázalo této situaci náležitě využít, z iniciativy klášterů i kurie byl dokončen proces emancipace církve, jež se v 11. století stala důležitým hospodářským i kulturním fenoménem.

Vzrostla také ekonomická, sociální či vzdělanostní úloha evropských klášterů, byly zakládány nové klášterní řády. Kartuziáni (1084, Grand Chartreuse v Grenoblu, biskup Bruno) podporovali svou přísnou řeholí především nutnost dodržování křesťanských morálních principů, cisterciáci (1119, Cîteaux, Bernar z Clairvaux) požadavek ekonomické soběstačnosti. Cisterciácký řád se významně zasloužil i o kolonizaci dosud pustých oblastí, jeho konvršové aktivně zasahovali do politiky a diplomacie. Oproti tomu premonstráti (1120, Premontre, Norbert z Gennepu), vycházející z augustiniánské řehole, kladli důraz na duchovní službu, studium a vědeckou práci.

Církev svým učením udržovala vědomí jednoty Svaté říše římské, jež měla být „naplněna“ křesťanským univerzalizmem. S tím však souvisela i teorie, že právě z tohoto důvodu musí být církevní moc nadřazena moci světské, ta však chápala kněžskou službu jako službu státu. Uvedený názorový (a především mocenský) rozkol vyústil již v 11. století v boj o investituru (právo jmenovat biskupy), zahájený sporem papeže Řehoře VII. a císaře Jindřicha IV. o prioritní postavení v říši. Konflikt, vedený všemi dostupnými prostředky (klatba, válka, věznění, volba vzdorocísaře i vzdoropapeže), pokračoval i po smrti obou hlavních protagonistů. Za císaře Jindřicha V. (1106–1125) a papeže Paschalise II. přešel do roviny teologického sporu o sacerdocia a impéria a byl řešen nejvýznačnějšími právníky a teology své doby (Ivo z Chartres, Wido z Ferrary). Boj o investituru byl ukončen v roce 1122 konkordátem wormským, v němž Jindřich V. a Kalixtus II. přistoupili na rozdělení investitury na část duchovní a světskou (církve volí, císař potvrzuje). Nejpálčivější otázka primární pozice v říši tím vyřešena nebyla, universalismus církve dále stoupal a spory mezi oběma „hlavami křesťanské Evropy“ se brzy rozhořely znovu.

Záhy byly provázány i s vnitřní krizí císařství. Když v roce 1125 Jindřich V. zemřel bez dědiců, byl na říšský trůn zvolen propapežský Lothar III. (Sasko), proti němuž se v říši brzy zformovala silná opozice vedená Jindřichem Pyšným (Bavorsko) a Fridrichem Švábským. Díky podpoře

papeže si Lothar svou pozici udržel, ale v roce 1130 se dostal do prekérní situace, když po smrti papeže Honoria II. zvolili nejednotní kardinálové dva jeho nástupce. Císař musel volit, na čí stranu se přikloní, k tomu však potřeboval podporu říšských velmožů. S Jindřichem Pyšným se usmířil, Fridricha a jeho bratra Konráda vyhnal ze země. Touto událostí začala dlouhá válka mezi dvěma nejsilnějšími říšskými rody a jejich spojenci, válka Štaufů a Welfů. Císař Lothar se pak snažil získat podporu na jihu říše. V roce 1132 podnikl korunovační jízdu do Říma, v jejím rámci pomohl papeži Inocenci II. v boji proti Normanům a usiloval o ovládnutí Sicílie, jež se přikláněla ke vzdoropapeži Anakletovi II. Zde však císař neuspěl, v roce 1137 byl poražen a jeho protivník Roger II. Sicilský pak založil na jihu Apeninského poloostrova Království obojí Sicílie.

Při návratu do říše Lothar III. zemřel, a protože ani on po sobě nezanechal mužské potomky, bojovali o vládu v říši Jindřich Pyšný (Welf) a Konrád Švábský (Štauf). V ročním zápolení se říše rozdělila na dva tábory, vedoucí spor nejen o vládu v říši, ale znovu také o hegemonii papeže a císaře. Tzv. guelfové (většinou Welfové) podporovali papežství, zatímco ghibellini prosazovali primát císaře. Když se v roce 1138 prosadil na říšském trůně Konrád III. Štaufský, cítil se papež zcela logicky ohrožen. Proto byl v roce 1140 vydán spis *Decretum gratiani*, právnícký rozbor neotřesitelnosti papežova primátu. Císař se snažil papeže „uchlácholit“ svou účastí v druhé křížové výpravě, kurie se ale v téže době cítila ohrožena severoitalskými državami a požadovala císařovu pomoc spíše zde.

V roce 1152 se novým vládcem Svaté říše římské stal Fridrich Barbarossa, synovec Konráda III., po otci Fridrichovi Štauf, po matce Juditě Welf. Jeho původ dal říši naději ke smíru mezi rody, zároveň také uvolnil novému římskému králi ruce při řešení sporů s papežem. V roce 1155 podnikl Fridrich Barbarossa korunovační jízdu do Říma, odmítl se ale papeži podřídit a vojensky prosazovat jeho zájmy v severní Itálii. Proto se záhy dostal do otevřeného konfliktu s papežem Hadriánem IV. i jeho nástupcem Alexandrem III. (o investituru, universalia i severní Itálii). Protože papežství v té době procházelo další z mnoha vnitřních krizí (republikánský převrat v Římě, vzdoropapež), podařilo se v roce 1167 Fridrichovi (ve spolupráci se vzdoropapežem Paschalem III.) poměrně snadno Řím dobýt. Papež Alexander III. z města uprchl, císařské vojsko však vzápětí podlehl epidemii malárie a Fridrich se s hrstkou přeživších musel vrátit do říše. V roce 1176 vytáhl císař do Itálie podruhé, v bitvě u Legnana byl ale poražen lombardskou ligou (vojska severoitalských měst a papeže) a donucen podepsat kompromisní mír v Benátkách.

K dalšímu zhoršení vztahů mezi císařem a papežem došlo v roce 1186, kdy byl uzavřen sňatek Jindřicha VI., císařova syna, s Konstancí Sicilskou. Spojením obou rodů se papež dostal v podstatě do „územního obklíčení“, ale Fridrich Barbarossa se dalšímu konfliktu vyhnul nabídkou podílet se na nové kruciátě do Svaté země. Před svým odjezdem (1189) dokonce požádal papeže Klementa III. o korunovaci následníka Jindřicha v případě, že by se sám z výpravy nevrátil (skutečně zde v roce 1191 zemřel).

Fridrich Barbarossa usiloval po celou dobu své vlády také o zklidnění vztahů s Welfy. Hned po svém zvolení jim přenechal některé državy v severní Itálii, v roce 1157 vydal *Privilegium minus*, jímž rozdělil Bavorsko. Jasomirgott Babenberský získal vévodství Východní marka (*Maechia austriaca*, Rakousy), Jindřich Lev Welf západní část, tj. Bavorsko. Vztahy mezi oběma rody se znovu zhoršily v 70. letech, kdy Jindřich Lev využil Barbarossovou nepřítomnosti v říši a podnikl expanzivní tažení na východní hranici (Obodrité). V roce 1181 byl ale Štaufy poražen a následně císařem vykázán ze země. Welfský majetek byl zkonfiskován, Sasko rozděleno (část

dostal kolínský arcibiskup), od Bavorska bylo odtrženo Štýrsko, propůjčené pak Wittelsbachům. Po tomto potrestání se již klíčovou pozici v říši Welfům nepodařilo obnovit, i když se o to ještě několikrát pokusili.

V císařské i papežské politice hráli důležitou roli také čeští panovníci, velmoži a církevní hodnostáři, říšské dění bezprostředně ovlivňovalo český stát. Jednotlivým projevům budou věnovány následující kapitoly, za všechny však uvedme alespoň několik příkladů: spor vedený knížetem Soběslavem a císařem Lotharem ukončila až vítězná bitva u Chlumce, na druhou křížovou výpravu se spolu s Konrádem III. vydal i český kníže Vladislav II. s bratrem Jindřichem a bratrancem Spytihněvem. Za svou pomoc Fridrichu Barbarossovi při obléhání Milána získal Vladislav II. královský titul, při obléhání Říma podlehl malárii jak Přemyslovec Děpolt, tak pražský biskup Daniel.

### **10. 3 Francie a Anglie**

Pro sledování dalších osudů českých Přemyslovců je třeba zmínit i situaci v zemích relativně vzdálených, a přesto stále častěji ovlivňujících dění ve střední Evropě, ve Francii a Anglii. Dějiny vrcholně středověké Evropy byly od 12. století významně ovlivňovány mocenským soupeřením těchto dvou největších států západní části kontinentu.

Středověká Francie vyrostla na základech Západofranské říše, jež vznikla po rozdělení Franské říše Verdunskou smlouvou v roce 843. Po století slabé karlovské vlády se do čela státu prosadila dynastie Kapetovců (987, Hugo Kapet), jež s drobnými přestávkami (a v podobě vedlejších větví, např. z Valois nebo Bourbonů) reprezentovala Francii až do roku 1848. Ve 12. století se Kapetovcům podařilo dobudovat silný centralizovaný stát, když ve válkách o Normandii dobyli téměř celé toto území.

Anglie byla postupně centralizována od dob Viléma Dobyvatele. Tento normanský vévoda po vítězné bitvě u Hastings (1066) zbavil postupně půdy i moci původní anglosaskou šlechtu a anglická léna postupně uděloval šlechtě normanské. Sám však byl leníkem francouzského krále, i když jako král Anglie stál na stejném stupni společenského žebříčku. Již v prvním století své existence vykazovalo anglické království i další specifika, jež je vymezovala vůči kontinentu. Lenní závislost šlechty (a později i církve) na panovníkovi zde byla podstatně silnější, podřízen jí byl i správní systém (šerifové) i výměra daní (DomesdayBook). Zavedený způsob vlády a správy převzala v polovině 12. století i nová vládnoucí dynastie Plantagenetů. Jindřich II. omezil vzrůstající moc šerifů zavedením institutu putujících soudců, provedl i významnou vojenskou reformu. Pro další vývoj Evropy byl však tento panovník důležitější spíše jako francouzský princ a manžel. V roce 1152 se Jindřich z Anjou (po matce Angličan) oženil s Eleonorou Akvitánskou, rozvedenou dědičkou akvitánského vévodství (jejím prvním manželem byl blízký příbuzný, francouzský král Ludvík VII.). Eleonora převedla na svého druhého manžela dědičná práva, a když se Jindřich stal anglickým králem, rázem se proměnil poměr sil na území francouzského království. Anglické državy na kontinentu byly rozsáhlejší než francouzské, Francie dokonce ztratila přístup k moři.

Existence Francie byla bezprostředně ohrožena, proto je celkem logické, že se její král Filip II. August rozhodl využít oslabení Anglie při nástupnických sporech po smrti krále Richarda (1199) a na Anglii zaútočil. V letech 1202–1204 se mu podařilo dobýt většinu anglických držav na kontinentě. Anglický král Jan Bezzemek se pokusil situaci zvrátit v roce 1214, kdy se zapojil do bojů mezi Štaufy a Welfy. Protože Francie podporovala Štaufy, přiklonil se Jan k Otovi IV.

(Welf). V rozhodující bitvě u Bouvignes byl ale spolu s ním poražen. Od tohoto dne se Angličané stále více izolovali od dění na kontinentu, i když spor s Francií za dořešený nepovažovali. Vnitřní krizi po zdrcující porážce využili angličtí šlechtici k tomu, že si na králi vynutili přijetí Velké listiny svobod (Magna charta libertatum, 1215). Na jejím základě byl následně vybudován anglický parlamentní systém. Oproti tomu ve Francii se ve 13. století prosadil centralizovaný monarchistický systém.

Napětí mezi oběma zeměmi se znovu vyhroutil na počátku 14. století. Když v roce 1328 zemřel bez dědiců francouzský král Karel IV., vznesl své nároky na trůn kapetovský příbuzný a král Anglie Edvard III. Francouzská šlechta však dala přednost Filipu VI. z Valois. Ten po nástupu na trůn usiloval o podmanění anglických měst ve Flandrech a reakce uraženého Edvarda III. byla zákonitá: v roce 1337 na Francouze zaútočil, čímž zahájil první fázi stoleté války.

Ve 12. století se v důsledku nových politických, společenských, hospodářských i kulturních vlivů začala výrazně proměňovat tvář středověké Evropy. Do popředí se dostaly nové národní i sociální síly, šlechtické, měšťanské i poddanské. Zformovaly se první národní dědičné monarchie (Francie), nezpochybnitelný byl význam Svaté říše římské i papežského státu, v dálkovém obchodě byla zřejmá hegemonie italských měst. Ve střední Evropě došlo ke kolonizaci dosud pustých oblastí i k zakládání prvních středověkých měst, v souvislosti s tím prudce vzrostl i počet obyvatel.

Veškeré společenské vztahy a vazby byly přímo ovlivňovány církví, která byla nejen nositelkou a šířitelkou křesťanských morálních hodnot, ale která již byla pevně ukotvena i v mocenských vazbách. Stala se vedle šlechty nejvlivnější vrstvou ve společnosti, držela v rukou soudnictví, vzdělanost i kulturní a umělecký rozvoj.

## 11. Český stát ve 12. století

Přemyslovský stát, tvořící ve 12. století nedílnou (a relativně pevnou) součást středoevropského prostoru, procházel ve sledované době řadou těžkých období, jež sice byla střídána i „slavnými“ činy, ale jež se nakonec vždy vrátila k rodovým sporům o moc. Ty oslabovaly stát víc než epidemie či hladomor. Přesto lze říci, že i v době „stoleté“ dynastické krize prošly české země pozitivním vývojem. V souladu s celoevropskými trendy se také v českém státě proměňovaly politické i společenské vazby a prosazovaly se nové hospodářské i kulturní podněty.

Vrstva velmožů se definitivně přetvořila v rodovou šlechtu, prosazující ve stále vyšší míře jak dědičnou držbu půdy, tak přímý podíl na politické moci ve státě. Šlechtici si na „výsluhových“ panstvích budovali první rodové hrady, které sloužily nejen jako rezidenční sídla, ale důležitou roli hrály i jako prvky obrany státu (Vršovci, Hrabšici, Hroznatovci, Markvartici, Vítkovci). V souvislosti s tím se modernizovala státní správa, pro přemyslovský dvůr již byly typické stálé úřady (palatin, dvorní číšník, maršálek, kancléř, komoří), také královský majetek byl spravován novými institucemi (purkrabství). Panovník byl nastolován v souladu s dynastickými nároky a pravidly seniorátu (jeden z hlavních důvodů krize), svobodná volba kolokviem však byla stále častěji porušována, z vůle samotných Přemyslovců i císaře. V souvislosti s tím se množily i zásahy říše do české politiky a závislost českého knížete na císaři, zároveň ale rostla i prestiž Přemyslovců na říšském dvoře a nezanedbatelný byl rovněž zisk některých říšských úřadů i druhá královská korunovace.

Změnil se také poměr církevní a politické moci ve státě. Panovníci, dosud zvyklí církev ovládat a využívat k vlastním politickým cílům, se museli postupně smiřovat s jejími emancipačními snahami, neboť bez právní, administrativní a teologické podpory církve se nedokázali obejít. Státní a církevní moc zároveň stále více prostupovaly jedna do druhé. Biskup uváděl knížete do funkce, pomazával krále, panovník zakládal biskupství i kostely a spolu s nimi propůjčoval a později uděloval církvi majetky. Podobnou praxi začali na svých dědičných panstvích prosazovat také šlechtici a církevní správa se díky tomu v průběhu století zcela oddělila od světské. Nově vzniklá arcijáhensství (v Čechách a na Moravě jich bylo založeno 16) postupně převzala z rukou feudálů nejen správu církevního majetku, ale stala se i středisky soudními. Suverénními církevními jednotkami ve státě byly kapituly, skupiny kněží při významných kostelích či hradech, přímo podřízené kurii (vyšehradská, litoměřická), jejichž probošti zastávali významné státní funkce (např. dvorního kancléře). Ještě větší význam měly kláštery, střediska kultury, vzdělanosti i hospodářského rozvoje. Zatímco do konce 11. století existovalo v českém státě sedm klášterů, ve 12. století jejich počet poměrně rychle rostl. K jejich zakladatelům již nepatřil jen panovník, ale i šlechta, oslovená učením nových řeholí a ochotná darovat řeholníkům část půdy na svém dominiu, aby si zajistila jejich přítomnost. V českém státě vedle benediktýnů vybudovaly své kláštery i řády cisterciácký (Sedlec, Plasy), premonstrátský (Strahov, Hradisko) či kartuziánský (Brno).

Vznikem rodové šlechty a osamostatňováním církve se zásadně změnily politické i společenské poměry ve státě. Knížata se musela smířit s tím, že již nejsou jedinými vlastníky půdy a že se musí o vládu v zemi dělit se šlechtou. Ztratila i přímý vliv na většinu poddaných, kteří se (s výjimkou královských majetků) dostávali do přímé lenní závislosti na šlechtě.

Civilizační podobu českých zemí ovlivnila také tzv. kolonizace. S nárůstem počtu obyvatel vyvstala potřeba vyšší zemědělské produkce i potřeba nových sídlišť, proto panovník i někteří

šlechtici nabízeli svá pustá území k osídlení. Lidé se tak začali usazovat i ve vyšších nebo od centra vzdálenějších polohách země (Turnovsko, Českodubsko), zvětšovaly se ale i vsi ve vnitrozemí. V souvislosti s tím byly omezovány plochy lesních porostů, ráz české i moravské krajiny se zcela proměnil. Zemědělské plochy byly scelovány do tzv. honů a poté efektivněji obdělávány. Ve 12. století se již v českých zemích využíval tzv. trojhonný systém, kdy se produktivita zemědělské výroby zvyšovala střídáním pěstovaných plodin a dočasným odpočinkem půdy (úhor).

Lidé žijící na venkově tvořili ve 12. století stále nejpočetnější vrstvu českého obyvatelstva, zemědělství zůstávalo hlavním zdrojem obživy, i když se dále rozvíjely i řemeslnicko-obchodnické osady. Poddaní měli již jasně vymezené povinnosti vůči feudálovi, vedle odvodů naturálií a peněžních dávek museli vykonávat tzv. zemské roboty (opravy cest, mostů, hradů, střežení zemských bran) a na přelomu století již i první roboty panské (pro majitele půdy, na níž žili). Svobodní sedláci, tzv. dědici, měli vedle daňové i povinnost bojové služby v knížecích vojenských oddílech. Řemeslníci a obchodníci byli dosud od daní osvobozeni, knížeti odváděli pouze podíl ze zisku.

## 11. 1 Bořivoj II.

(narozen asi 1064, vládl 1101–1107, 1117–1120, zemřel 1124)

Po atentátu na Břetislava II. v roce 1100 se jeho nevlastní bratr Bořivoj stal prvním protiprávně dosazeným přemyslovským knížetem, neboť nebyl schválen kolokviem a navíc nastoupil v rozporu se seniorátem. Nelegitimní dosazení Bořivoje vyústilo v Čechách v druhou vleklou dynastickou krizi, v níž proti sobě stály tři přemyslovské koalice – česká, brněnská a olomoucká, jejíž představitelé se nejen vojensky napadali a fyzicky ohrožovali, ale vzájemně se očerňovali před císařem, který díky tomu z přemyslovských sporů nemálo vylétil.

Bořivoj byl nejstarším synem Vratislava II. a Svatavy Polské. O jeho mládí se z pramenů mnoho nedozvídáme, víme jen, že v roce 1083 pomáhal svému otci a Wiprechtu z Grojče dobýt Řím. V roce 1099 požádal jeho nevlastní bratr Břetislav II. císaře Jindřicha IV., aby Bořivoje uznal jako dědice českého knížecího trůnu. Když císař žádosti vyhověl a udělil Bořivojovi české země v léno, předstoupil budoucí kníže před kolokvium a dodatečně zde získal souhlas velmožů, přestože podle seniorátu se měl vlády ujmout jeho bratranec Oldřich Brněnský. Poté se Bořivoj odebral na Moravu, kterou předtím Břetislav II. odňal moravským Přemyslovcům, a ujal se její správy.

V roce 1100 se Bořivoj oženil s Helbirgou (Gerbergou) Babenberskou (zemřela 1142), dcerou rakouského markraběte Leopolda II. Z manželství se narodilo šest dětí: Jaromír Jemnický (zemřel 1138), Spytihněv (zemřel 1157), Lupolt Olomoucký (zemřel 1143), Boleslav (zmiňován pouze k roku 1146), Rejčka (zemřela před 1124) a Albrecht (zemřel před 1124). Kusé informace se dochovaly pouze o dvou synech. Jaromír, který pravděpodobně v roce 1132 velel českému sboru, doprovázejícímu císaře Lothara III. na korunovační jízdě do Říma, byl podle pověsti zakladatelem Jaroměřice nad Rokytnou (1131). O Lupoltovi je známo pouze to, že v letech 1135–1137 byl olomouckým údělníkem a když byl o úděl připraven knížetem Soběslavem I., účastnil se v letech 1140–1142 vzpoury proti jeho nástupci Vladislavovi.

Na počátku roku 1101, po náhlé smrti Břetislava, se Bořivoj z Moravy rychle vrátil do Prahy, aby se ujal vlády. O svá práva se ale současně přihlásil i nejstarší žijící Přemyslovec Oldřich,

podporovaný svým bratrem Litoldem. Proti svému bratranci vytáhl s armádou, předtím se však pokusil získat podporu císaře Jindřicha V. Ten mu slíbil uznání jen v případě, že Oldřich bude přijat kolokviem. Praha ale moravského knížete odmítla a armády českých a moravských Přemyslovců se setkaly u Malína. Bitva skončila dřív, než začala, protože Oldřichovo vojsko se rozuteklo. Bořivoj II. však z výhodné situace nedokázal nic vytěžit. Trval sice na tom, aby se Oldřich vzdal nároku na knížecí stolec, ale nijak jej nepotrestal, naopak mu potvrdil držbu Brněnska a Litoldovi Znojemska.

Roku 1103 se Bořivoj II. zapojil do bojů o polský trůn, pro akci získal podporu svého olomouckého bratrance Svatopluka. Přemyslovskému vojsku se podařilo dosáhnout dílčích úspěchů, polský Boleslav III. Křivoústý nakonec Bořivoje II. uplatil 1000 hřivnami stříbra, aby zanechal dalších útoků. Kníže úplatek přijal, ale se Svatoplukem se nerozdělil, čímž získal v rodině dalšího zapřisáhlého nepřítele. Při návratu z Polska se k českým vojům připojili i Vršovci (v polském exilu žili od dob Břetislava II.), kteří následně využili knížecí liknavosti a obsadili Žatec, Litoměřice a Libici.

V roce 1105 musel Bořivoj II. opustit zemi, aby pomohl císaři v Bavorsku. Situace využil Svatopluk a pokusil se dobýt Prahu. O jeho záměru se Bořivoj dozvěděl a stihl se včas vrátit a metropoli ubránit, Svatopluka však za jeho čin nepotrestal. Svůj hněv naopak obrátil proti Hrabišicům, svým dosavadním rádcům a významným zemským úředníkům, a proti mladšímu bratru Vladislavovi, které osočil (bezdůvodně) ze zrady. Odmítnutí spojenci (i bratr) pak začali podporovat Svatopluka. Proto jeho druhý pokus ovládnout Prahu (1107) již byl úspěšný. Bořivoj před silným vojskem uprchl na císařský dvůr (z rodiny jej doprovázel pouze bratr Soběslav). Zde císaře podplatil, aby mu pomohl zpět ke knížecí hodnosti, a s najatou armádou se vrátil do Čech. U Donína byl ale zastaven Otou Olomouckým (bratr Svatopluka) a poté uprchl do Polska. Císař pak potvrdil Svatopluka jako knížete a Bořivoj se musel smířit s tím, že svou pozici v Čechách ztratil.

Když byl Svatopluk v roce 1109 zavražděn, usiloval Bořivoj o návrat na český trůn. S polskými vojenskými oddíly přitáhl k Praze a na několik dní dokonce obsadil Hrad. Mezi ním a Vyšehradem se proti sobě postavily hned tři přemyslovské armády: Bořivojova, Vladislavova a Otova. A spor opět vyřešil až císař. Se svou armádou přitáhl do Čech a na jednání v Rokycanech rozhodl, že knížetem bude Vladislav. Bořivoj byl zatčen a uvězněn na německém hradě Hammerstein. Když byl v roce 1117 propuštěn, učinil jeho bratr Vladislav rozhodnutí, jehož pohnutky se dosud nepodařilo objasnit: předal Bořivojovi vládu v Čechách. Po třech letech mu ji ale znovu odňal a Bořivoj odešel do Uher, kde strávil zbytek života. Když v roce 1124 zemřel, byly jeho ostatky převezeny do Prahy a pohřbeny ve svatovítské bazilice.

## **11. 2 Svatopluk**

(narozen na počátku 80. let 11. století, vládl 1107–1109)

Přemyslovec z olomoucké větve byl starším synem Oty Olomouckého, syna knížete Břetislava, a Eufemie Uherské. Jako dědic olomouckého úřadu se po smrti otce v roce 1086 nemohl ujmout správy území, protože byl ještě příliš mladý. Této situace využil jeho strýc, král Vratislav I., a svěřil Olomoucko svému synu Boleslavovi. Vdova Eufemie se s oběma syny (Svatopluk měl mladšího bratra Otu) uchýlila ke svému švagru Konrádovi Brněnskému, jenž se tím pádem cítil být pánem celé Moravy. Jeho nárok nakonec Vratislav v roce 1090 uznal. Poté se Eufemie

vrátila do Olomouce a úděl ve jménu synů spravovala až do roku 1095, kdy jej předala Svatoplukovi.

Když se stal českým knížetem Bořivoj II., postavil se Svatopluk na jeho stranu, v roce 1103 jej doprovázel na tažení do Polska. Zde si ho Bořivoj zneprátelil svou hamižností a Svatopluk se rozhodl knížete sesadit. V roce 1105 se souhlasem polského i uherského krále vytáhl na Prahu, ale byl neúspěšný. O dva roky později svůj útok zopakoval, Prahu obsadil a vyplenil, přičemž neblaze proslul především rabováním zdejších kostelů. Když svrhl Bořivoje, část pražské kořisti poslal císaři, aby si jej naklonil. Bořivoj ale požádal císaře o podporu a ten mu za 5000 hřiven stříbra vrátil zpět knížecí titul. Svatopluk byl pak povolán ke dvoru a po příjezdu byl na Jindřichův příkaz zatčen. Brzy byl však za vysoké výkupné (cca 10 000 hřiven stříbra, z nichž velký díl pocházel z pražské kořisti, splaceny ale byly jen dvě třetiny) propuštěn a uznán jako český kníže. Po usmíření podpořil Svatopluk císařské tažení do Uher. Jeho nepřítomnosti využili Poláci a zaútočili na Moravu, proto se kníže musel rychle vrátit zpět a polské kořistníky zahnat. Byl však pronásledován uherskými jednotkami, a když se obrátil proti nim, musel bojiště opustit, neboť si o větev vypíchl oko. Uhři ale neměli na kořistění zájem a vrátili se do své země.

V roce 1108 se Svatopluk rozhodl posílit své domácí pozice. Většinu příbuzných, žijících v Čechách nebo na Moravě, měl na své straně, proto zaměřil svou pozornost na odbojně Vršovce. Jejich předák Mutina totiž předtím využil Svatoplukovy nepřítomnosti a pokusil se získat vládu v zemi zpět pro Bořivoje. Kníže Svatopluk veřejně odsoudil vršovský rod k smrti, nechal všechny členy rodu povraždit a zmocnil se jejich držav.

V následujícím roce se kníže společně s císařem Jindřichem V. vypravil na trestnou výpravu do Polska, cestou byl ale přepaden (údajně neznámým Vršovcem) a proboden kopím. Pohřben byl pravděpodobně v kladrubském klášteře.

Svatopluk byl ženat, jméno jeho manželky však neznáme. Syn Václav Jindřich (1107/8-1130), kmotřenec císaře Jindřicha V., se stal po smrti svého strýce Oty v roce 1126 olomouckým údělníkem.

### **11. 3 Vladislav I.**

(narozen ?, vládl 1109–1125, s přestávkou 1117–1120)

Bezprostředně po Svatoplukově smrti byl na tažení do Polska schválen bojovníky i císařem jako nový český kníže Svatoplukův bratr Ota II. Olomoucký. V Praze se však o své právo přihlásil Vladislav, jemuž nástupnictví již dříve Svatopluk slíbil, a v Polsku prostřednictvím svého bratra Soběslava emigrant Bořivoj. Žádný z uchazečů nehodlal ustoupit a v Praze proti sobě brzy stála tři vojska. 1. ledna 1110 se v Čechách objevil císař s armádou a povolal znesvářené Přemyslovce před lenní soud. Stolec byl nakonec přidělen Bořivojovu mladšímu bratru Vladislavovi.

Vladislav byl druhorozeným synem Vratislava I. a Svatavy Polské, královským potomkem, který dosedl na český knížecí stolec. Mládí pravděpodobně strávil v Praze. Po smrti svého nejstaršího bratra Břetislava podporoval mladšího Bořivoje, ale okolo roku 1106 se přiklonil ke svému bratranci Svatoplukovi. V roce 1107 podpořil jeho převzetí moci ve státě za slib, že se stane Svatoplukovým nástupcem. O své právo na trůn ale musel po Svatoplukově smrti bojovat jak s bratrem Bořivojem, tak s bratrancem Otou.

Když se s podporou císaře stal Vladislav I. českým knížetem, tvrdě se vypořádal se svými konkurenty. Otu Olomouckého dal na tři roky uvěznit na Křivoklátě, bratři Bořivoj a Soběslav před ním uprchli do Polska. Zde však požádali o pomoc Boleslava III. Křivoústého a Soběslav ještě v roce 1110 překročil s armádou Krkonoše a vpadl do Čech. Jeho vojsko došlo bez odporu až k Libici, zde ale byl Soběslavův postup zastaven a poražený knížecí syn uprchl zpět na dvůr Boleslava III. Poté se ještě několikrát snažil Vladislava napadnout, vždy ale bezvýsledně. Nakonec se bratři na nátlak matky Svatavy v roce 1115 smířili, Soběslav se mohl vrátit do Čech a dostal do správy několik údělů (Žatecko, Brněnsko a Znojemsko). Olomoucko Vladislav vrátil Otovi. Jako projev díky za smír v rodě založil Vladislav v témže roce kladrubský klášter (mír ale stejně dodržován nebyl).

V roce 1114 získal Vladislav významnou říšskou hodnost. Při svatbě císaře Jindřicha V. s Matyldou Anglickou zastával v Mohuči úřad arcibiskupa a tento titul již českým knížatům zůstal a stal se základem jejich pozdějšího postupu mezi kurfiřty.

Roku 1117 se kníže vzdal vlády ve prospěch svého staršího bratra Bořivoje, který se vrátil z polského exilu, a uchýlil se na Žatecko. Po třech letech však Vladislav na knížecí stolec usedl znovu, snad kvůli Bořivojově neschopnosti.

Poslední léta Vladislavovy vlády byla opět spojena s rodinnými spory. Bratr Bořivoj uprchl do Uher, Soběslav byl zbaven moravských údělů a rovněž hledal azyl v cizině. Kníže pak přidělil znojemský úděl Konrádu II., synu Litolda Znojemského, a brněnský úděl Otovi Olomouckému. Toho také vzápětí určil jako svého nástupce. Na nátlak matky a biskupa Oty Bamberského ale nakonec toto rozhodnutí změnil a nástupcem určil svého mladšího bratra Soběslava, čímž znovu porušil seniorát.

Když kníže Vladislav I. v roce 1125 zemřel, byl dle svého přání pohřben v benediktinském klášteře v Kladrubech.

Vladislav nebyl nijak výjimečným knížetem, jeho potomstvo se ale do dějin českého státu zapsalo významně. Od roku 1110/1111 byl kníže ženat s německou šlechtičnou Richenzou z Bergu (1095–1125), s níž měl čtyři děti. Nejstarší syn Vladislav se stal českým knížetem a druhým českým králem (a otcem Přemysla I. Otakara), druhorozený Děpolt I. (1120/25–1167) byl blízkým přítelem Fridricha Barbarossy a zakladatelem vedlejší větve přemyslovského rodu (Děpoltici). Nejmladší syn Jindřich (před 1125–1169) po celý svůj život (stejně jako Děpolt) podporoval svého nejstaršího bratra, účastnil se křížové výpravy a při druhé cestě do Svaté země zde vstoupil do řádu johanitů. S manželkou Markétou stál u založení doksanského kláštera, byl otcem Jindřicha Břetislava, prvního Přemyslovce, který držel ve svých rukou jak nejvyšší církevní, tak nejvyšší světskou moc ve státě (byl krátký čas knížetem i biskupem). Nejmladší dcera Svatava (zemřela někdy po 1146) byla provdána za řezenského purkrabího Fridricha z Bogenu.

S Vladislavovou dobou úzce souvisí i významná kulturní událost. Knížecím současníkem byl děkan svatovítské kapituly Kosmas, který v letech 1119–1125 psal svou proslulou Kroniku českou, nejpodrobnější pramen přibližující nejstarší dějiny českého státu i přemyslovského rodu.

## 11. 4 Soběslav I.

(narozen asi 1190, vládl 1125–1140)

Nejmladší syn krále Vratislava I. a Svatavy Polské se stal českým knížetem především díky přímluvě své matky, dočkal se ale i provolání českými velmoži. Před svým nástupem na trůn svého bratra Vladislava v lásce neměl, podporoval spíše nejstaršího Bořivoje a s Vladislavem se několikrát utkal i vojensky. Několikrát se před bratrem ukrýval v cizině, naposledy se z exilu vrátil na počátku roku 1125, aby se s bratrem před jeho smrtí smířil.

Bezprostředně poté, co se Soběslav ujal vlády, vznesl svůj nárok na český knížecí trůn Ota II. Olomoucký, řečený Černý. Prosazoval tak nejen své právo plynoucí ze seniorátu, ale především reagoval na Soběslavovo přerozdělení moravských údelů. Kníže totiž rozhodl, že na Brněnsko má nárok Vratislav Brněnský, syn Oldřicha Brněnského, a odebral je Otovi II., který v té době spravoval celou Moravu. Tato „křivda“ Otovi posloužila jako záminka k podání stížnosti na neoprávněné jednání Soběslava (jak ve vztahu k údelům, tak ke knížecímu titulu). Císař Otovy námitky uznal a povolal Soběslava k projednání záležitosti do Řezna. Český kníže se ale neobtěžoval dostavit, poslal za sebe pouze nepřilíš významné zástupce se vzkazem, že je provolaným knížetem a nebude žádat o udělení Čech v léno. Na takovou zpupnost mohl císař odpovědět jen válkou. Podpořen jednotkami Oty II. Olomouckého i braniborského markraběte Albrechta Medvěda vpadl Lothar III. v nezvyklém zimním období do Čech (únor 1126). Když císařské voje překročily zemskou hranici, začala obleva, kvůli níž se jezdci bořili do tajícího sněhu a ledu (na pevných cestách nechal Soběslav udělat záseky). U Chlumce už na císařskou armádu čekaly české voje, které bez varování zaútočily, jakmile byl nepřítel na dohled. Češi poprvé bojovali pod praporem sv. Václava, připevněném na údajném vojtěšském kopí. A svatí patroni jim pomohli k rychlému a přesvědčivému vítězství. Velká část císařské armády se rozutekla, Ota II. v bitvě zahynul, Lothar III. i Albrecht Medvěd padli do zajetí. Prozíravý Soběslav ale císaře vzápětí propustil a uzavřel s ním v Merseburgu mír. Dokonce byl ochoten přijmout české knížectví v léno. Císař mu současně potvrdil titul arcibiskupa a dal mu právo hlasovat při volbě říšského panovníka. V následujících letech spolu oba muži vycházeli velmi dobře, podnikli společná tažení proti polabským Slovanům i proti Normanům, Soběslav Lothara III. podpořil i při válkách se Štaufy. Když po Lotharově smrti nastoupil na říšský trůn Konrád III. Štaufský, projevil Soběslav loajalitu i vůči němu. Za podporu si na císaři v roce 1138 vymohl uznání nástupnictví pro svého syna Vladislava (aby neobešel velmože, svolal předtím do Sadské kolokvium a přesvědčil je, aby přísahalo věrnost Vladislavovi, teprve poté nechal „volbu“ schválit císařem).

V zahraniční politice se Soběslav zaměřil také na urovnání vztahů s Uherskem a Polskem. Zatímco s Uhry se mu podařilo uzavřít mír, s Polskem se bez výraznějších úspěchů či ztrát vojensky střetával (zvláště v oblasti Slezska) až do smrti Boleslava III. Křivoústého v roce 1138.

V domácí politice český kníže nejprve těžil z vítězství u Chlumce. (Jako dík za vítězství byla na Řípu postavena rotunda sv. Jiří.) Olomoucký údel po padlém Otovi svěřil Soběslav jeho synu Václavovi, po jeho smrti v roce 1130 už si jej ponechal a vládl zde sám, s podporou olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, jenž byl po Vojtěchu Slavníkovvi jistě nejvzdělanějším českým středověkým biskupem, marně usilujícím o emancipaci církve a její ekonomickou suverenitu. Již v roce 1128 zabavil Soběslav úděly Konrádu Znojenskému a Vratislavu

Brněnskému, neboť odhalil jimi a pražským biskupem Menhartem připravované spiknutí. To se však udrželo při životě a v roce 1130 (po ovládnutí Olomoucka knížetem) vyústilo v otevřenou přípravu atentátu na Soběslava. Odbojní velmoži odmítali nejen Soběslavovy zásahy proti starším moravským Přemyslovcům, ale i jeho snahu prosadit primogenituru. Knížeti se však podařilo spiklence včas odhalit, dal je pozatýkat a tvrdě potrestat. Synovec Břetislav byl oslepen, další vůdci čtvrceni a lámáni kolem, biskup Menhart prchl do Svaté země. Až v roce 1134 Soběslav vrátil moravské údělky a uzavřel mír s Konrádem II. Znojemským.

Ve 30. letech se Soběslav zaměřil také na modernizaci a přestavbu Prahy. Dokončil výstavbu knížecího sídla na Vyšehradě i přestavbu svatovítské baziliky, začal budovat kamenný Hrad. Po návratu biskupa Menharta, jemuž se nepodařilo účast na spiknutí dokázat, se kníže na Hradě raději nezdržoval a poslední měsíce života strávil na Vyšehradě. Zemřel v únoru 1140 při dohlížení na opevňovací práce na hradě Hostýn, pohřben je na Vyšehradě, ale jeho hrob dosud nebyl objeven.

V roce 1123 se Soběslav oženil s Adleytou Uherskou (1105/7–1140), dcerou nitranského knížete. První roky strávili manželé na Moravě a v polském exilu, od roku 1125 žila rodina v Praze. Z manželství se narodilo pět dětí. Prvorozený Vladislav byl od roku 1137 olomouckým údělníkem, po otcově smrti se měl stát knížetem, ale nebyl šlechtou přijat a uprchl do Uher, kde zemřel někdy po roce 1165 (spolu s ním odešli na čas ze země i jeho mladší sourozenci). Nejstarší dcera Marie (1124/5–po 1172) byla provdána za rakouského markraběte a bavorského vévodu Leopolda IV. Babenberského a jako jedna z mála vdov tehdejší doby se ve 40. letech provdala podruhé za bádenského vévodu Heřmana III. Druhorozený syn Soběslav (1128?–1180) se stal českým knížetem, další syn Oldřich (1134–1177) byl v 70. letech olomouckým údělníkem. Českým knížetem byl krátkou dobu i nejmladší Václav (1137–po 1192).

## **11. 5 Vladislav II./I.**

(narozen 1110, vládl 1140–1172, zemřel 1174)

Po Soběslavově smrti se měl stát knížetem jeho syn Vladislav, čeští velmoži ale zpochybnili závěry kolokvia v Sadské, kam zdaleka nebyli pozváni všichni, a povolali knížetem jiného Vladislava, Soběslavova synovce, který se jevil jako slabý a neschopný, a tudíž pro české šlechtice málo nebezpečný. Novou volbu bez výhrad přijal i císař Konrád III., jednak se necítil být vázán slibem muži již mrtvému, jednak byl Vladislav snoubencem jeho nevlastní sestry Gertrudy.

Vladislav, syn knížete Vladislava I. a Richenzy z Bergu, sloužil před svým zvolením v knížecí vojenské družině svého strýce. Zde měl pověst nepřiliš schopného a lehkomyšlného muže, který údajně v roce 1136 dokonce dezertoval s penězi, jež mu byly svěřeny na udržování vojska v době korunovační jízdy císaře Lothara. Když se však Vladislav ujímal vlády, nebyl již zdaleka nerozumným mladíčkem a hned v prvních letech dal svým kritikům a odpůrcům jasně najevo, že bude vládnout pevnou rukou. Čeští velmoži, podněcovaní především moravskými Přemyslovci, se proto v roce 1142 rozhodli, že Vladislava z knížecího stolce svrhnou a vypravili do Čech poměrně silnou armádu, k níž se připojil i nedávno odmítnutý Soběslavův syn Vladislav. Kníže Vladislav II. měl při utkání s velmožskou opozicí podporu svých bratrů Děpolda i Jindřicha a biskupa Jindřicha Zdíka, přesto byl v bitvě u Vysoké (u Čáslavi) poražen a opozici se otevřela cesta k Praze. Konrád Znojemský se svou posádkou oblehl a ostřeloval

Pražský hrad a Vladislavu II. bylo jasné, že bez císařovy pomoci vzbuřence nepřemůže. Vyrazil proto do říše s žádostí o vojenskou intervenci císaře, zatímco jeho bratři úspěšně hájili pozice v Praze. Konrád III. byl ochoten zasáhnout až za velmi vysoký úplatek, Vladislavovi se však tato investice vyplatila, protože moravští Přemyslovci od Prahy utekli, jakmile se doslechli, že císařovo vojsko je u Plzně. Vladislav pak Moravu opakovaně přepadl a poplenil, přesto si po celou dobu své vlády nemohl být jist tím, který z deseti dospělých konkurentů z rodu Přemyslovců jej ohrozí. Nejnapjatější vztahy měl se Soběslavovým synem Oldřichem, i když se stali švagry. Výhodný byl pro Vladislava fakt, že sami Přemyslovci nebyli jednotní a těžko utvářeli silnější opozici, každý z nich měl jiné cíle a jiné přívržence, což vedlo k rozštěpení české aristokracie, jež paradoxně posilovalo centrální moc.

Když papež v roce 1146 vyhlásil druhou křížovou výpravu, přijal Vladislav (po vzoru císaře Konráda III.) „znamení kříže“ a s bratrem Jindřichem se v čele vojska vydal v roce 1147 do Svaté země. Dojel však jen do Byzance, zde se setkal s císařem Manuelem Komnenem, pak navštívil Kyjev a v roce 1148 se vrátil do Čech. V době své nepřítomnosti pověřil správou země bratra Děpolda, který musel čelit dalšímu pokusu opozice o svržení knížete, ale podařilo se mu stolec svého bratra ubránit.

V roce 1152 ztratil Vladislav mocného spojence, císaře Konráda III. K jeho nástupci Fridrichu Barbarossovi měl zpočátku velmi odtažitý vztah, zvláště poté, co se k novému císaři uchýlil Oldřich (syn Soběslava I.) a žádal jej o udělení českého léna. Fridrich sice žádosti nevyhověl, ale Vladislav zůstal ve střehu, dokonce se v roce 1155 odmítl zúčastnit římské korunovační jízdy. K normalizaci vztahů obou mužů došlo v roce 1156 na Fridrichově svatbě s Beatricí Burgundskou, především zásluhou diplomatického umu nového pražského biskupa Daniela. V roce 1158 udělil císař svému novému spojenci Vladislavovi královský titul, následovala slavnostní korunovace v Řezně. Český král se stal druhým nejvýznamnějším mužem říše a za udělení titulu pomohl císaři při tažení do severní Itálie proti zdejším městům. Zde se česká armáda, vedená Vladislavem, Děpoltem a biskupem Danielem proslavila při obléhání Milána. Ačkoliv se město nepodařilo dobýt, sláva Čechů rostla a při dalších taženích do Itálie na ně císař stále více spoléhal. V roce 1161 vedli českou armádu Děpolt a Bedřich, v roce 1162 se s českým přispěním podařilo dobýt i dlouho vzdorující Milán a císař Vladislava před branami města nechal korunovat podruhé. Zároveň mu při té příležitosti udělil nový znak, stříbrného lva v červeném poli.

V roce 1164 podnikl Vladislav tažení do Uher, aby zde jménem císaře chránil zájmy krále Štěpána v dynastických sporech (protikandidát Béla měl podporu Byzance), podobný cíl mělo i tažení do Polska v roce 1172.

Vztahy s císařem ale v průběhu 60. let ochladly. Po smrti biskupa Daniela (1167) chyběl Vladislavovi I. diplomat, který by správně posoudil císařovy záměry a udržoval vztahy na oboustranně přijatelné úrovni. Fridrich Barbarossa se snažil Vladislavovu pozici v zemi oslabit, vyhrožoval dosazením Oldřicha, ostře vystoupil i proti Vladislavovu synu Vojtěchovi, který stál jako salcburský arcibiskup na straně guelfů. Český král se snažil nátlaku čelit nejprve zabráním olomouckého údělu Soběslavovým synům, nakonec se však v roce 1172 rozhodl abdikovat ve prospěch svého syna Bedřicha. Tímto krokem chtěl obejít jak své příbuzné, tak samotného císaře.

Po abdikaci žil Vladislav I. ve Strahovském klášteře, pak se uchýlil do Budyně nad Ohří a poslední měsíce života strávil v Durynsku v Meerane, kde v roce 1174 zemřel. Pohřben byl v míšeňské katedrále, později byly jeho ostatky přeneseny do Strahovského kláštera.

Vladislav se proslavil nejen jako vynikající válečník a druhý nejvýznamnější muž říše, ale i jako vládce, který ve své zemi podporoval hospodářský rozvoj, především kolonizaci a řemesla. Byl rovněž štědrým donátorem, z jeho iniciativy byly založeny kláštery na Strahově, v Kladrubech, Doksanech, Milevsku, Sedlci, Plasech a Želivi. Do Čech přišly nové klášterní řády, premonstráti a cisterciáci. Král inicioval i vybudování farní sítě kostelů, dokončení přestavby Pražského hradu, dal postavit první kamenný most přes Vltavu (Juditin, blízko dnešního Karlova mostu). Praha díky němu získala ráz města, vyrostla v ní řada kamenných románských měšťanských domů.

Vladislav byl dvakrát ženatý. Jeho první manželka Gertruda Babenberská (zemřela 1150), nevlastní sestra císaře Konráda III., přivedla na svět čtyři děti. Bedřich (1141–1189) se stal po otci českým knížetem, Anežka (zemřela 1228) byla abatyší v klášteře u sv. Jiří, Svatopluk (zemřel po 1169) byl za vraždu otcem vyhnán ze země a Vojtěch (zemřel 1200) se stal salcburským arcibiskupem, což výrazně zmrazilo vztahy s císařem. V roce 1150 Vladislav ovdověl a ještě v téže roce mu biskup Daniel domluvil sňatek s Juditou Durynskou (důkaz rostoucího významu sňatkové politiky). Manželství bylo uzavřeno v roce 1153, Judita (narozena po 1135, zemřela po 1174) porodila Vladislavovi tři děti. Nejstarší Přemysl Otakar I. (1155?–1230) se stal českým králem, Vladislav Jindřich (1160?–1222) byl českým knížetem a moravským markrabětem a dcera Richsa (1165?–1182) byla provdána za Jindřicha Babenberka.

## 11. 6 Bedřich

(narozen 1141/1142, vládl 1172–1173, 1178–1189)

Král Vladislav I., mající neblahé zkušenosti se svými příbuznými, již na sklonku 60. let prosazoval zrušení seniorátu a jeho nahrazení primogeniturou, jež by zajišťovala následnické právo nejstaršímu synu panovníka a nezohledňovala nároky dalších členů rodu. V roce 1172 se mu podařilo přesvědčit zástupce české šlechty, aby na základě tohoto nového principu schválili jako nástupce jeho nejstaršího syna Bedřicha (Fridricha). Jakmile Vladislav I. získal podporu velmožů, abdikoval a předal vládu svému synovi.

Bedřich, nejstarší syn Gertrudy Babenberské a Vladislava, byl svým otcem pravděpodobně veden k pozdějšímu převzetí moci. Strohé zprávy informují o tom, že se po boku otce či některého ze strýců účastnil několika vojenských tažení (např. do Itálie), přesto vše nasvědčuje tomu, že po otci nezdědil vladařské schopnosti. Kronikář Jarloch jej jako vladaře přirovnává k „*neobratnému vozkovi*“. Je však třeba uvést, že Bedřich vůbec neměl lehkou výchozí pozici, na trůn jej dosadil otec, aniž by svůj krok projednal s císařem nebo s dalšími, staršími členy rodu.

Jakmile Vladislav I. odešel do ústraní a Bedřich se ujal vlády, legitimitu jeho nástupu ihned napadli synové Soběslava I., Soběslav II. (nejstarší žijící Přemyslovec, v té době vězněný na hradě Přimda), Oldřich a Václav. Poslali císaři Fridrichu Barbarossovi stížnost na nerespektování dosud platného stařešinského řádu a ten, uražený tím, že Vladislav rozhodl bez jeho souhlasu (a již dříve udělal totéž, když prosadil syna Vojtěcha do arcibiskupského

úřadu), pozval všechny Přemyslovce na sněm v Hermsfortu(1173). Zde Bedřichovi odňal české léno a předal je Oldřichovi, ten se však trůnu hned zřekl ve prospěch svého staršího bratra Soběslava. Bedřich císařovo rozhodnutí respektoval a stáhl se do ústraní, nejprve žil v Uhrách, v druhé polovině 70. let dokonce na císařském dvoře.

Soběslav II. vládl v Čechách pevnou rukou, nebyl poddajným knížetem, jak si císař představoval. Fridrich Barbarossa proto využil množících se stížností, v roce 1178 mu odňal léno a předal je zpět Bedřichovi s tím, že za toto rozhodnutí musí císaři zaplatit a v Čechách si musí svou pozici dobýt. Bedřich tedy najal v říši vojsko a vtáhl do Čech. Soběslav byl odhodlán svůj knížecí titul tvrdě bránit, Bedřichovi ale pomohla proradnost české šlechty. Ta zradila svého dosud uznávaného knížete Soběslava II. a přešla na Bedřichovu stranu. Soběslav byl donucen vyklidit Pražský hrad a opevnil se na hradě Skála. Odtud pak na Bedřicha opakovaně útočil. V lednu 1179 odjel Bedřich k císaři, aby se „pochlubil“, že už Soběslava vypudil, ten ale využil příležitost, shromáždil vojsko a na vracející se knížecí družinu u Loděnice (u Berouna) zaútočil. Poražený Bedřich prchl až k Prčicím a pak se stáhnul k Praze. Pod Hradem se vzápětí se Soběslavem utkal podruhé, tentokrát měl však kníže na své straně silného spojence, znojemského a brněnského údělníka Konráda Otu, syna Konráda II. Znojemského, a především díky němu byl Soběslav poražen. Jeho výpady ze Skály však pokračovaly ještě celý rok, až v roce 1180 byl vypuzen ze země a za několik měsíců zemřel.

Vítězství nad Soběslavem ale kníže Bedřich nedokázal využít. Místo aby se snažil získat přízeň české šlechty a posílit tím vlastní pozici, zatížil zemi v roce 1179 vysokou berní, vstřícný nebyl ani k požadavkům Konráda Oty. Ten v roce 1182 spojil všechny moravské úděly, podnítil povstání české šlechty, Bedřicha vyhnal ze země a nechal se prohlásit knížetem. Sesazený Bedřich se obrátil se žádostí o pomoc na císaře. Fridrich Barbarossa pozval oba Přemyslovce v září 1182 do Řezna, kde je údajně přijal v síni vyzdobené katovskými sekýrami, aby jim dal najevo svou netrpělivost s opakovaným řešením přemyslovských sporů. Rozhodl, že Bedřich bude spravovat Čechy a Konrád Ota Moravu. Ten pak začal užívat titul markrabě moravský a moravské úděly prezentoval jako markrabství nezávislé na českém knížeti. Český přemyslovský stát byl v tomto okamžiku nejbliž k faktickému rozpadu.

V roce 1184 musel Bedřich znovu odjet do říše, tentokrát proto, aby se v Mohuči účastnil rytířského pasování císařových synů. Jeho nepřítomnosti v Čechách využil Soběslavovec Václav a pokusil se v Praze uzurpovat moc. Obléhaný Pražský hrad se podařilo Bedřichově manželce a hradní posádce ubránit do doby, kdy se český kníže narychlo vrátil a Václava odrazil.

O rok později se Bedřich rozhodl, že si vyřídí účet s Konrádem Otou. Do čela trestné výpravy mířící na Moravu dosadil svého mladičkého bratra Přemysla. Tomu se podařilo Konrádovo panství poplenit, v rozhodující bitvě u Loděnic (u Znojma) zůstaly ale síly obou Přemyslovců vyrovnány. Přemysl sice zahnal Moravany na útěk, ale sám se musel stáhnout do Čech. V roce 1186 se obě zneprátelené strany sešly na jednání v Kníně (u Slap) a uzavřely smír. Konrád Ota uznal Bedřichovu svrchovanost v celém státě, Bedřich určil Konráda Otu svým nástupcem. Klid však ani poté nenastal. Na sklonku roku si na Bedřicha u císaře stěžoval další příbuzný, pražský biskup Jindřich Břetislav, syn Bedřichova strýce Jindřicha. A Fridrich Barbarossa opět rozhodl tak, aby české knížectví oslabil: pražské biskupství bylo vyňato z pravomoci českého knížete a biskup byl povýšen na říšského knížete.

V roce 1189 císař Bedřicha vyzval, aby se připojil ke třetí křížové výpravě, v době příprav na tažení do Svaté země ale český kníže zemřel.

V roce 1157 se Bedřich oženil s uherskou princeznou Alžbětou, dcerou krále Gejzy II. Z manželství se narodilo šest dětí. Nejstarší syn Vratislav zemřel již v roce 1180, druhorozená Žofie (před 1176–1195) byla provdána za míšeňského markraběte Albrechta Pyšného. Další dcera Helena–Eirene se stala manželkou byzantského šlechtice Petrphoila–Komnena, dcera Olga zemřela v dětském věku (asi 1163), stejně jako Markéta (asi 1183). Nejmladší Ludmila (1170–1240) byla provdána dvakrát, nejprve za Albrechta z Bogenu, poté za bavorského vévodu Ludvíka. Jako bavorská vévodkyně podporovala politiku svého strýce Přemysla I. Otakara, proslula i jako vzorná křesťanka, opatrovnice chudých a zakladatelka klášterů.

Bedřichovou vládou propukla v Čechách třetí dynastická krize, během níž se přemyslovský stát málem rozpadl. Jejím kořenem nebyly jen přetrvávající spory mezi členy rodu, ale i příliš úzké napojení českého státu na říšskou politiku, jehož uměli náležitě využít (i zneužít) nejen sami Přemyslovci, ale především císař.

## 11. 7 Soběslav II.

(narozen 1128, vládl 1173–1178, zemřel 1180)

Druhorozený syn knížete Soběslava I. a Adléty Uherské se ujal vlády v přemyslovských Čechách jako zralý muž (cca 45letý). Přesto lze říci, že zemi, které měl vládnout, téměř neznal. Jako dvanáctiletý musel po smrti svého otce (spolu s rodinou) opustit zemi a několik let žil v Uhrách. Když se kníže Vladislav II. přihlásil k účasti na druhé křížové výpravě, využil Soběslav jeho nepřítomnosti v zemi a snažil se zmocnit trůnu, byl ale zatčen a z příkazu zastupujícího správce země Děpolda uvězněn na hradě Přimda. Odtud se mu podařilo v roce 1150 uprchnout a azyl našel na dvoře Fridricha Barbarossy. O deset let později obsadil bez souhlasu českého krále Olomouc. Po několikaletých sporech a marné snaze Vladislava I. Soběslava vojensky pokořit, byl ambiciózní Přemyslovec pozván ke královskému dvoru do Prahy, aby zde bylo projednáno jeho další působení. Vladislav jej však po jeho příjezdu dal zatknout a znovu uvěznit na Přimdě.

Když v roce 1173 císař rozhodl, že českým knížetem nebude Vladislavův syn Bedřich a udělil léno Oldřichovi, ten, protože neměl podporu české šlechty, téměř bezprostředně přenechal vládu staršímu bratrovi. Soběslav byl na císařův příkaz z Přimdy propuštěn a ujal se vlády ve státě. Svým věznilům ani členům královny rodiny se nemstil, s výjimkou žalárníka Konráda Šturma, jehož dal popraviti. Králi Vladislavovi dokonce nabídl beztrestný návrat do Čech.

V knížecí funkci se Soběslav brzy projevil jako prozíravý, suverénní a vcelku „lidský“ politik, snad proto si vysloužil přezdívku „selský kníže“. Podporoval církve, udělil práva pražským Němcům, ve vztahu k české šlechtě i k císaři si zachovával zdravý odstup (neúčastnil se ani říšských sněmů), neboť si chtěl udržet nezávislost.

V roce 1175 se dostal do sporu s Jindřichem Babenberkem, který v rámci kolonizace obsadil Vitorazsko, náležející k českému státu. Soběslav II. se spojil se svým příbuzným Konrádem Otou a společně v roce 1176 vpadli do Rakous. Na stranu Jindřicha se ale postavil uherský král Béla III. a štyrský vévoda Ota. Přemyslovské vojsko bylo z Rakous vytlačeno, když ale nepřítel poplenil jižní Moravu, vtrhl Soběslav II. do Rakous podruhé a vypálil zde několik vsí a kostelů. Za tento čin papež českého knížete uvrhl do klatby, na jeho „bezbožnost“ si současně Jindřich

Rakouský stěžoval také u císaře. Fridrich Barbarossa nechtěl vyostřovat své již tak dost napjaté vztahy s kurií, proto za trest Soběslava v roce 1178 sesadil z trůnu a na knížecí stolec znovu dosadil Bedřicha. Jeho návratu se Soběslav bránil, pokusil se dobýt Pražský hrad, v roce 1179 s Bedřichem bojoval u Loděnice i v Praze Na bojišti, podnikal proti knížeti záškodnické výpady z hradu Skála.

Na počátku roku 1180 byl nucen před hněvem Bedřicha prchnout do zahraničí a zde v témže roce zemřel. Jeho ostatky byly převezeny do Čech a pohřbeny na Vyšehradě.

Soběslavova manželka Eliška Piastovna (1152–1209), jež s ním sdílela exil (sňatek byl uzavřen asi 1173/1177), se pak již do Čech nevrátila. Jako bezdětná vdova se uchýlila do Polska a po deseti letech se znovu provdala za Konráda Wettina.

## **11. 8 Konrád II. Ota**

(narozen 1136/1141, vládl 1182, 1189–1192)

Syn Konráda Znojemského (potomek Konráda Brněnského, prvního údělníka) a Marie Srbské, pocházející z moravské větve Přemyslovců, patřil, ač jen na krátkou dobu, k nejschopnějším přemyslovským panovníkům 12. století. Lze jej charakterizovat jako osobnost cílevědomou a vzdělanou, jako člověka, který byl dobrým diplomatem, ale uměl také tvrdě prosadit vlastní cíle.

V roce 1162, po smrti svého otce, převzal Konrád (jméno Ota získal při pobytu v cizině a v Česku jej neužíval) vládu nad znojemským údělem. Již v roce 1173 se snažil připojit ke Znojemsku i úděl brněnský, kníže Soběslav do něj ale dosadil svého mladšího bratra Václava a Konrád musel počkat na další vhodnou příležitost. Ta se naskytla v roce 1177, když v průběhu války s Rakousy Václav neprozíravě Brno opustil a Konrád se jej zmocnil. Definitivně se brněnským údělníkem stal o dva roky později, když po Soběslavově svržení jeho bratr Václav uprchl ze země. Tímto krokem uvolnil i úděl olomoucký, tam ale kníže Bedřich okamžitě dosadil svého mladšího bratra Přemysla. Tím nejen zkrátil Konrádovy plány na ovládnutí celé Moravy, ale především vyvolal v Konrádovi pocit zrady, neboť ten očekával od knížete svěření olomouckého údělu jako projev vděčnosti za pomoc při válce se Soběslavem. Konrád se proto rozhodl dobýt Olomoucko silou (poprvé se o to pokusil ještě za Václavovy správy v roce 1178, podporován rakouským vévodou Leopoldem).

V roce 1182 se Konrád postavil do čela šlechtického povstání proti knížeti Bedřichovi a po jeho útěku ze země získal nejen vytoužené Olomoucko, ale i český knížecí stolec, když jej odbojní velmoži povolali českým knížetem. Do dění však zasáhl císař Fridrich Barbarossa a povolal Konráda i Bedřicha do Řezna, aby rozsoudil jejich spor. Konrádovi přiřkl vládu nad Moravou (i když nebylo řečeno, že by neměl být podřízen knížeti). Konrád Ota od té doby užíval titul markrabě moravský a odmítal Bedřichovu autoritu. Kníže se proto rozhodl odbojného Moravana „zkrotit“ silou a v roce 1185 vyslal na Moravu trestnou výpravu. U Loděnic u Znojma se střetla česká a moravská vojska, bitva ale v podstatě neměla vítěze. Konrád Ota se pak s Bedřichem sešel v Kníně a uzavřel s ním oboustranně výhodné úmluvy. Na jejich základě se po Bedřichově smrti stal se souhlasem českých velmožů knížetem a vzápětí rezignoval na titul moravského markraběte, čímž de facto došlo ke znovuspojení obou částí země.

Po svém nástupu na knížecí stolec usiloval Konrád Ota nejprve o normalizaci vztahů s příbuznými. Sám byl bezdětný (s o 25 let mladší manželkou Hellichou z Wittelsbachu byl

ženat asi od roku 1176), proto neřešil otázku nástupnictví pro své potomky a byl smířlivý vůči všem žijícím Přemyslovcům, jen k Přemyslovi měl odtažitý vztah. Těm svým příbuzným, kteří žili v exilu, nabídl návrat do země, dědicům moravských údělníků vrátil Brněnsko i Olomoucko, sám si ponechal pouze správu Znojemska., kterému věnoval i jako kníže prvořadou pozornost (premonstrátský klášter v Louce).

V roce 1189 Konrád Ota vyhlásil na sněmu velmožů v Sadské u Nymburka tzv. Statuta, první český zákoník (originál se nedochoval, nejstarší opis je z roku 1222). V něm bylo kodifikováno jak dosavadní zvykové právo, tak i postihy za trestné činy, uzákoněna byla také dědičnost lén.

Jako český kníže si Konrád Ota udržoval suverénní postavení i v říši, dobře vycházel s císařem, aniž by mu „službičkoval“ nebo jej uplácel. V roce 1189 pomohl císařskému synu Jindřichovi v boji s Wettiny, o rok později se připojil ke korunovační jízdě Jindřicha VI., nástupce Fridricha Barbarossy, do Říma. Před svým odjezdem prozíravě určil svého nástupce, nejmladšího syna Soběslava I. Václava.

V roce 1191 Konrád Ota v Itálii podlehl morové epidemii. Byl pohřben v klášteře Monte Cassino (měkké tkáně), jeho kosti byly převezeny do Prahy.

## **11. 9 Václav II.**

(narozen 1137, vládl 1191–1192, zemřel po roce 1192)

Na základě Konrádova rozhodnutí se novým knížetem v českém státě stal v roce 1191 Václav II., nejmladší syn Soběslava I. a Adléty Uherské, bratr knížete Soběslava II. a olomouckého údělníka Oldřicha.

Mládí strávil Václav, podobně jako jeho bratři, ve vyhnanství. První zprávy jej zmiňují až k roku 1173, kdy po nástupu Soběslava na knížecí stolec dostal od bratra do správy brněnský úděl. Po smrti bratra Oldřicha v roce 1177 se stal také údělníkem olomouckým. V 70. letech se dostával do sporů nejen se svým bratrem Soběslavem II., ale především s Konrádem Otou, který se snažil ovládnout celou Moravu. To se mu (částečně) podařilo v roce 1179, kdy po Soběslavově svržení utekl Václav do Uher. Do Čech se vrátil v roce 1184, kdy se snažil využít nepřítomnosti knížete Bedřicha a zmocnit se českého trůnu. Získal na svou stranu část odbojných velmožů a obléhal Pražský hrad, statečně bráněný Bedřichovou manželkou Alžbětou. Po Bedřichově návratu byl Václav donucen se vzdát a o jeho dalších osudech není až do počátku 90. let 12. století nic známo.

Když se stal českým knížetem Konrád Ota, s Václavem se spřátelil, snad proto, že měli společné nepřátele, Bedřichovy bratry, především ambiciózního Přemysla. Proto si kníže Václava vybral jako svého nástupce a před odjezdem na korunovační jízdu do Říma jej pověřil správou země. V roce 1191 Konrád Ota v Itálii zemřel a Václav se na základě jeho pokynů ujal vlády. Nebyl však přijat Bedřichovými bratry ani svým bratrancem Jindřichem Břetislavem. Ten přesvědčil císaře Jindřicha VI. (slibem úplatku ve výši 6000 hřiven stříbra), aby Václava z knížecího stolce sesadil a české země udělil v léno mladému Přemyslovi, synu Vladislava I. Václav se snažil císařskému rozhodnutí vzdorovat a opevnil se v Praze, ale po několikaměsíčním obléhání se Přemyslovi vzdal a na počátku roku 1192 uznal jeho vládu. Poté se snažil uprchnout ze země, byl ale zajat míšeňským markrabětem a uvězněn na neznámém hradě v Míšni, kde pravděpodobně zanedlouho zemřel.

## 11. 10 Jindřich Břetislav

(narozen ?, vládl 1193–1197)

Po krátké vládě Přemyslově usedl v roce 1193 na knížecí stolec poslední v řadě přemyslovských knížat, Jindřich Břetislav, vlastním jménem Břetislav, v latinských listinách označovaný církevním jménem Henricus (Jindřich). Byl bratrancem sesazeného Přemysla, synem Jindřicha, bratra krále Vladislava II., a jeho manželky Markéty.

Jindřich Břetislav byl velmi ctižádostivý, letopisci jej charakterizují jako nadutého, ješitného a nebezpečného muže. Vystudoval pařížskou Sorbonnu, v roce 1182 byl salcburským arcibiskupem Vojtěchem (bratranec) vysvěcen pražským biskupem. Z pozice své funkce usiloval o emancipaci biskupství, chtěl definitivně zlikvidovat duchovní podřízenost světské moci a vybírání daní od duchovních. V druhé polovině 80. let se aktivně zapojil do přemyslovských dynastických sporů. Na svého bratrance Děpolda II., údělníka na Chrudimsku, Čáslavsku a Vraclavsku, uvalil klatbu, a když se Děpold zastal kníže Bedřich, vyhrožoval klatbou i jemu. V roce 1187 odjel do říše, aby si císaři na svého knížete stěžoval. Fridrich Barbarossa chtěl biskupovu stížnost projednat na říšském sněmu, Bedřich se ale na jednání do Řezna nedostavil a po svých poslech vzkázal, že biskup nemá právo na stížnost. Císař se pak postavil na stranu Jindřicha Břetislava a povýšil jej na říšského knížete, čímž v podstatě vyňal pražské biskupství z knížecího vlivu.

Po smrti Konráda Oty v roce 1191 se Jindřich Břetislav postavil proti Václavu II. a slíbil císaři Jindřichu VI. úplatek za to, že podpoří dosazení Přemysla. Ten ale slíbenou částku odmítl uhradit, i když moc získal, a biskup se rozhodl, že se vydá na pouť do Santiaga de Compostella, aby se vyhnul císařskému hněvu. Na území říše byl však zastaven a císař jej donutil, aby se vrátil do Čech a slíbenou částku 6000 hřiven zajistil. Jindřich Břetislav ale splatil pouze část, a proto jej Jindřich VI. zajal jako zástavu. Biskup byl držen střídavě na císařském dvoře a na chebské falci, Přemysl i přesto jeho situaci neřešil.

V roce 1193 uzavřel Jindřich Břetislav s císařem dohodu, že Přemysla zbaví trůnu. Císař prohlásil Přemysla za sesazeného, stolec udělil Jindřichu Břetislavovi a ten se vzápětí se vydal do Čech. Kníže Přemysl se však nehodlal své pozice vzdát a vytáhl proti biskupovi s armádou. Čeští velmoži ale, i když Jindřicha Břetislava nesnášeli, nakonec u Zdic přeběhli na jeho stranu, a Přemysl se proto musel vrátit do Prahy. Zde se s podporou měšťanů opevnil a téměř půl roku se bránil biskupovu obležení, na sklonku roku 1193 byl však donucen se vzdát a uprchl do ciziny.

Jindřich Břetislav se pak nechal provolat knížetem, čímž ve svých rukou soustředil nejvyšší světskou i církevní moc ve státě. V roce 1194 zajal svého posledního odpůrce, moravského markraběte Vladislava Jindřicha, Přemyslova bratra, a držel jej v Praze jako rukojmí. Jako kníže měl Jindřich Břetislav v zemi velmi nejistou pozici (byl nenáviděn už jako biskup), proto se snažil udržet si za každou cenu podporu císaře. Byl ochoten pro něj dělat i „špinavou práci“, např. v roce 1194 vyplenil Míšeň. V roce 1195 přislíbil účast v další, čtvrté křížové výpravě. Její realizace se ale zdržela a biskup mezitím (1196) vážně onemocněl. I přesto stihl ještě pozvat do Čech papežského legáta Petra z Kapue, který měl nejen přesvědčit českou šlechtu o nutnosti účastnit se křížové výpravy, ale především měl „provést očistu“ českého duchovenstva, např. tím, že donutil české kněze, aby obnovili svůj slib poslušnosti a čistoty (tím byl v Čechách fakticky zaveden dosud nepříliš dodržovaný celibát).

Na jaře roku 1197 se zdravotní stav Jindřicha Břetislava prudce zhoršil a toho využil Přemysl, vrátil se z Míšně a na knížete a biskupa v jedné osobě zaútočil. Přemyslovo vojsko však vyhnal ze země Spytihněv Brněnský, Přemyslův bratr Vladislav Jindřich byl pro výstrahu uvržen do žaláře. Kníže Jindřich Břetislav se poté nechal převézt do Chebu a zde v červnu 1197 zemřel. Pohřben byl v doksanském klášteře, kde byly prelátkami jeho dvě sestry.

Po smrti knížete povolala česká šlechta jeho nástupcem **Vladislava Jindřicha** (1160/1165–1222). Byl jediným Přemyslovcem, který se v tu dobu zdržoval v Praze, ve vězeňské kobce. Narychlo byl osvobozen a dosazen na knížecí stolec, snad z obavy velmožů, aby se do českých záležitostí znovu nevmísil císař. Nárok na knížecí trůn ale vznesl z Míšně i Vladislavův starší bratr Přemysl. Ten v prosinci 1197 vtrhl do Čech, rozhodnut prosadit své právo silou. Vojska obou bratrů proti sobě stála před Prahou (na Bílé hoře), k bitvě ale nakonec nedošlo. Vladislav Jindřich navštívil svého bratra ve vojenském ležení a předal mu, se souhlasem nového pražského biskupa i velmožů, vládu v Čechách. Sám se pak vrátil na Moravu, kde držel titul moravského markrabího až do roku 1222.

Tímto krokem skončila poslední přemyslovská dynastická krize a na trůn nastoupil vládce, jenž učinil z českého státu středoevropskou velmoc.

## Přehled použité literatury

- BENEŠ, Zdeněk *Dějiny středověku*. 1. vyd. Úvaly: Albra 2014. 136 s.
- BENEŠ, Zdeněk; PETRÁŇ, Josef *České dějiny I*. 1. vyd. Praha: Práce 1997. 240 s.
- BLÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan; PROFANTOVÁ, Nad'a *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek I. do roku 1197*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka 1999. 800 s.
- ČECHURA, Jaroslav; HLAVAČKA, Milan; MAUR, Eduard *Ženy a milenky českých králů*. 1. vyd. Praha: Akropolis 1995. 207 s.
- ČECHURA, Jaroslav; HLAVAČKA, Milan; MIKULEC, Jiří *Muži a milenci českých královen*. 1. vyd. Praha: Akropolis 1994. 215 s.
- ČECHURA, Jaroslav; HLAVAČKA, Milan; MIKULEC, Jiří *Děti a levobočci českých králů*. 1. vyd. Praha: Akropolis 1995. 207 s.
- Český stát v dokumentech*. 1. vyd. Praha: Fortuna 1992. 264 s.
- HORA, Petr *Toulky českou minulostí I*. 1. vyd. Praha: Práce 1985. 271 s.
- KARBUSICKÝ, Vladimír *Báje, mýty, dějiny: nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*. Praha: Mladá fronta 1995. 310 s.
- SOMMER, Petr; TŘEŠTÍK, Dušan; ŽEMLIČKA, Josef, a kol. *Přemyslovci. Budování českého hostátu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2009. 779 s.
- Středověk*. Dostupné z: [www.e-stredovek.cz](http://www.e-stredovek.cz).
- TŘEŠTÍK, Dušan *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530–935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1997. 658 s.
- VANÍČEK, Vratislav: *Velké dějiny zemí Koruny české II. Svazek II. 1197–1250*. 1. vyd. Praha: Paseka 2000. 582 s.
- VLČEK, Emanuel *Fyzické osobnosti českých panovníků. I. díl. Nejstarší Přemyslovci*. Praha: Vesmír 1997. 398 s.
- WIHODA, Martin *Morava v době knížecí 906–1197*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2010. 464 s.
- ŽEMLIČKA, Josef *Čechy v době knížecí 1034–1198*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2007. 712 s.
- ŽEMLIČKA, Josef *Počátky Čech královských 1198–1253*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2002. 964 s.
- ŽEMLIČKA, Josef *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2005. 497 s.

## Přílohy

<b>Přemyslovci, římsí králové, čeští biskupové, papeži I</b>			
<i>český kníže</i>	<i>římský král</i>	<i>vzájemné vztahy</i>	<i>pražský biskup</i>
<b>Břetislav I.</b> (1035–1055)	<b>Konrád II.</b> (1024–1039)	1040 – první válka s císařem (bitva u Brůdku)	Šebř (1030–1067)
		1041 – druhá válka s císařem	
<b>Spytihněv II.</b> (1055–1061)	<b>Jindřich III.</b> <b>Černý</b> (1039–1056)	1060 – papežem uděleno knížeti právo nosit biskupskou mitru	Jaromír – Gebhard (1068–1089)
		1061–1090 – spory bratří (knížete a biskupa)	
<b>Vratislav II.</b> (1061–1092)	<b>Jindřich IV.</b> (1056–1106)	od 1074 – spojenectví knížete a císaře v boji o investituru (na straně papeže Polsko a Uhry), 300 českých vojáků v bojích o Řím	Kosmas (1090–1098)
		1084 – udělení královského titulu (Mohuč)	
<b>Konrád Brněnský</b> (1092)	<b>Jindřich V.</b> (1106–1125)	1085 – korunovace v Praze (trevirský arcibiskup Egilbert)	Paschalis II. (1099–1118)
		1099 – Jindřich IV. uděluje české léno Bořivojovi II.	
<b>Bořivoj II.</b> (1101–1107, 1117–1120)	<b>Jindřich V.</b> (1106–1125)	1101 – Jindřich IV. uděluje české léno Oldřichu Brněnskému – první válka o trůn – bitva u Malína, Oldřich uprchl na Moravu	Heřman (1098–1122)
		1105–1107 – válka Bořivoje II. a Svatopluka Olomouckého (bez zásahu císaře) – Bořivoj a bratr Soběslav uprchli do Polska, další bratr Vladislav podpořil Svatopluka	
<b>Svatopluk</b> (1107–1109)	<b>Jindřich V.</b> (1106–1125)	1107 – Jindřich V. uděluje české léno Bořivojovi II. (ten před tím poražen Svatoplukem, při návratu z říše poražen znovu Svatoplukovým bratrem Otou II., Svatopluk byl císařem uvězněn)	Paschalis II. (1099–1118)
		1107 – Jindřich V. uděluje české léno Svatoplukovi – spojenectví	

<p><b>Vladislav I.</b> (1109–1125)</p>		<p>1109 – válka tří Přemyslovců (Bořivoj II., Ota II., Vladislav) 1110 – intervenční tažení Jindřicha V. – uděluje české léno Vladislavovi 1110 – zatčen Ota II., pak válka Vladislava a Soběslava (hájí zájmy bratra Bořivoje II., ten je uvězněn) 1114 – český kníže získává hodnost arcibiskupa 1115 – první přemyslovský smír 1117 – návrat Bořivoje II. na knížecí stolec po propuštění z vězení (bez boje) 1120 – Bořivoj II. svržen, návrat Vladislava I.</p>		<p>Gelasius II. (1118–1119)</p> <p>Kalixtus II. (1119–1124)</p> <p>Honorius II. (1124–1130)</p>
<p><b>Soběslav I.</b> (1125–1140)</p>	<p><b>Lothar III.</b> (1125–1137)</p> <p><b>Konrád III.</b> 1138–1152)</p>	<p>1125 – císař Lothar III. uděluje české léno Otovi II. Olomouckému, Soběslav to nerespektuje 1126 – Lotharovo tažení do Čech – bitva u Chlumce (Ota II. padl, Lothar III. zajat) – po propuštění spojení se Soběslavem 1126–1130 – Soběslav likviduje domácí opozici (uvěznil Břetislava Pražského, Konráda Znojemského a vyhnal ze země Vratislava Brněnského) 1130 – spiknutí biskupa Menharta – odhaleno, biskup nepotrestán 1138 – Konrád III. uděluje české léno Soběslavovu synovi Vladislavovi</p>	<p>Menhart (1122–1134)</p> <p>Jan (1134–1139)</p>	<p>Innocenc III. (1130–1143)</p>

<b>Přemyslovci, římsí králové, čeští biskupové, papeži II</b>			
<i>český kníže</i>	<i>římský král</i>	<i>vzájemné vztahy</i>	<i>pražský biskup</i>
	<b>Konrád III.</b> 1138–1152)	1140 – Konrád III. uděluje české léno Ladislavovi II. 1142 – válka s moravskými Přemyslovci (Konrád Znojemský, Vratislav Brněnský, Ota Olomoucký, Vladislav – syn Soběslavův) – porážka knížete u Čáslavi (u Vysoké), boje v Praze – vojenská intervence Konráda III. (na Vladislavovu žádost) 1147 – účast v II. křížové výpravě (Konrád III. + Vladislav + Jindřich + Spytihněv + Vladislav řečený vyhnanec) 1152 – rozeprve Vladislava a Fridricha B. (podpora Soběslavových synů) 1156 – zásah biskupa Daniela – zlepšení vztahů 1158 – podpora císaře – udělení dědičného královského titulu (Vladislav I.) za podporu ve válce se severoitalskými městy – bitva uMilána 1169 – roztržka s císařem (Vladislavův syn Vojtěch se stal salcburským arcibiskupem, císař jej na sněmu v Bamberku odmítl uznat) 1172 – Vladislav rezignoval ve prospěch syna – Přemyslovci Soběslav, Oldřich a Václav (synové Soběslava I.) se obrátili o pomoc k císaři 1173 – Fridrich Bedřicha sesadil z knížecího stolce a dosadil Oldřicha, ten předal vládu bratrovi Soběslavovi 1175 – přepadl Rakousko – klatba papeže Alexandra III. – císař sesadil Soběslava z trůnu (1178) 1178 – nechal si udělit léno (za úplatek) 1179 – válka Bedřicha se Soběslavem II. (bitvy u Loděnic a v Praze Na bojišti), současné posílení opozice moravských Přemyslovců (Konrád II. Ota – markrabě moravský) 1182 – povstání šlechtý – zásah císaře (sněm v Řezně) – hrozba trestem smrti pro odboj 1185 – válka českých a moravských Přemyslovců – Knínské úmluvy 1187 – císař jmenoval Jindřicha Břetislava říšským knížetem	<i>papež</i> Inocenc II. (1130–1143)  Evžen III. (1145–1153)  Hadrián IV. (1154–1159)  Alexandr III. (1159–1181)    Lucius III. (1181–1185)  Urban III. (1185–1187)
<b>Vladislav II.</b> (1140–1172) syn Vladislava I.	<b>Fridrich I.</b> <b>Barbarossa</b> (1152–1190)		Ota (1140–1148)  Daniel I. (1148–1167)
<b>Bedřich</b> (1172–1173)			Bedřich (1168–1179)
<b>Soběslav II.</b> (1173–1178)			
<b>Bedřich</b> (1178–1189)			Jindřich Břetislav (1182–1197)

<b>Přemyslovci, římsí králové, čeští biskupové, papeži III</b>			
<i>český kníže</i>	<i>římský král</i>	<i>vzájemné vztahy</i>	<i>pražský biskup</i>
<b>Konrád II. Ota</b> (1189–1191)	Fridrich I. Barbarossa (1152–1190)  Jindřich VI. (1190–1197)	1187 – stát rozdělen na České knížectví, Moravské markrabství a Pražské biskupství 1189 – na základě knínských dohod se souhlasem císaře přebírá Konrád vládu a znovu sjednocuje stát 1189 – Konrád podporuje Štaufy v bojích s Wettiny (v Míši) 1190 – účast v korunovační jízdě Jindřicha VI. (syn Barbarossy) – Konrád zemřel u Neapole (mor)	<i>papež</i> Klement III. (1187–1191)  Celestýn III. (1191–1198)
<b>Václav II.</b> (1191–1192)		biskup Jindřich Břetislav přesvědčil císaře (slib úplatku), aby Václava sesadil (nastoupil z rozhodnutí Konráda) a dosadil na knížecí stolec Přemysla Otakara – několikaměsíční obléhání Prahy, pak Václav uprchl, pravděpodobně uvězněn v Míši	
<b>Přemysl Otakar I.</b> (1192–1193)		1192 – Přemysl odmítl platit císaři peníze slíbené biskupem – Jindřich Břetislav zajat císařem 1193 – Přemysl se postavil na stranu proticísařské opozice (Jindřich Lev, Richard Lví srdce, Albrecht Míšeňský) – porážena, Přemysl sesazen 1193 – vpád Jindřicha Břetislava do Čech – válka s Přemyslem (odmítl odstoupit) – porážka u Zdic a Pražského hradu – Přemysl do vyhnanství	
<b>Jindřich Břetislav</b> (1194–1197)		1194 – tažení na Moravu – podrobení Vladislava Jindřicha 1197 – vpád Přemysla Otakara do Čech	Daniel II. (1197–1214)
<b>Vladislav Jindřich</b> (1197)	Filip II. (1198–1208)	do nástupu rukojmí Jindřicha a od jara 1197 vězeň Přemysla, osvobozen šlechtou a dosazen na trůn prosincec 1197 – další vpád Přemysla do Čech – smír zprostředkovaný biskupem	Inocenc III. (1198–1216)
<b>Přemysl Otakar I.</b> (1197–1230)		aktivní zásahy do císařské politiky: 1098 – královský titul od Filipa Švábského	

